

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ERGENLERDE OLUMLU GELECEK BEKLENTİSİ,
BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜLSÜZLÜK VE TRAVMA SONRASI
BELİRTİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ**

Sibel TAŞDELEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZİANTEP – 2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL VE ONAY FORMU

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sibel Taşdelen tarafından hazırlanan **“Ergenlerde Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Travma Sonrası Belirti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”** başlıklı tez, 29/12/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

<u>Görevi</u>	<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>Kurumu/Üniversite si</u>	<u>İmzası:</u>
Tez Danışmanı Jüri Başkanı	Doç. Dr. Cemre Tatlı	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Gürhan Can	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Gülendaml Akgöl	Ankara Üniversitesi	

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görölmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ufuk Akbaş
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Sibel TAŞDELEN

29.12.2023

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında her zaman destekçim olan, cesaretlendiren, yönlendiren, bilgi ve birikimleriyle bilimsel bir çalışma ortaya koymamı sağlayan değerli hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Cemre Tatlı'ya destek ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde bulunarak, değerli görüş ve önerileriyle araştırmanın geliştirilmesine katkı sağlayan Prof. Dr. Gürhan Can ve Doç. Dr. Gülendam Akgül'e teşekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim öğretim hayatım ve tez dönemim boyunca yanımda olarak beni sürekli motive eden, maddi-manevi desteğini daima yanımda hissettiğim başta annem Keziban Dünder ve babam Osman Dünder olmak üzere kız kardeşlerim Yasemin Güneş, Dilek Dünder, Hülya Dünder ve erkek kardeşim Alaattin Dünder'a desteklerinden dolayı teşekkürlerimi iletirim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca tüm zorlukları üstesinden beraber geldiğimiz, benden manevi desteğini eksik etmeyen, hayat enerjisi ile tez sürecini tamamlamamı sağlayan kıymetli, biricik eşim Yusuf Taşdelen'e teşekkürlerimi iletirim.

Sibel TAŞDELEN
Gaziantep - 2023

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ERGENLERDE OLUMLU GELECEK BEKLENTİSİ, BELİRSİZLİĞE
TAHAMMÜLSÜZLÜK VE TRAVMA SONRASI BELİRTİ
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Sibel TAŞDELEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Cemre Tatlı

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 13-18 yaş aralığındaki ergenlerde olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini Gaziantep ilinde anadolu ve meslek lisesinde öğrenim gören toplam 934 lise öğrencisi oluşturmaktadır; bunların 479'u kadın, 455'i erkektir. Araştırmaya dahil edilecek bireyler seçilirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme yöntemi seçilmiştir. Araştırma da kişisel bilgi formu, olumlu gelecek beklentisi ölçeği, belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği ve olayların etkisi ölçeği kullanılarak veri toplanmıştır. Verilerin analizinde, demografik değişkenler arasındaki ilişkiler için ilişkisiz örneklemeler için t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, olayların etkisi ölçeği ile ölçülen travma sonrası belirtiler, cinsiyet ve okul türü arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, okul türü ve cinsiyet toplam puanlarının travma sonrası belirtileri yordamasına ilişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır. Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizine göre olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanırken benzer şekilde olumlu gelecek beklentisi ve travma sonrası belirtiler arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtiler arasında ise pozitif, orta düzey de bir ilişki bulunmuştur. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonuçlarına göre belirsizliğe tahammülsüzlük, olumlu gelecek beklentisi, okul türü ve cinsiyetin travma sonrası belirtileri yordarken; sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum ve bölüm değişkenlerinin travma sonrası belirtileri anlamlı bir şekilde yordamadığı saptanmıştır. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, okul türü ve cinsiyet, travma sonrası belirtilerdeki varyansın %24,7'ünü açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik dönemi, olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, travma sonrası belirti

**HASAN KALYONCU UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT of EDUCATION and SCIENCES**

**INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIPS BETWEEN POSITIVE
FUTURE EXPECTATIONS, INTOLERANCE TO UNCERTAINTY
AND POST-TRAUMATIC SYMPTOMS IN ADOLESCENTS**

Sibel TAŞDELEN

MASTER'S THESIS

Doç. Dr. Cemre Tatlı

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the relationships between positive future expectations, intolerance of uncertainty and post-traumatic symptoms in adolescents between the ages of 13-18. The sample of the research consists of a total of 934 high school students studying at anatolian and vocational high schools in Gaziantep; 479 of them are women and 455 are men. When selecting individuals to be included in the research, the convenience sampling method, one of the purposeful sampling methods, was chosen. In the research, data was collected using a personal information form, positive future expectation scale, intolerance of uncertainty scale and impact of events scale. In the analysis of the data, t-test for unrelated samples and one-way analysis of variance were used for the relationships between demographic variables. Pearson Product Moment Correlation Analysis was performed to determine the relationship between positive future expectation, intolerance of uncertainty, post-traumatic symptoms measured by the impact of events scale, gender and school type. Multiple Linear Regression Analysis was used to determine the prediction of post-traumatic symptoms by the total scores of positive future expectation, intolerance of uncertainty, school type and gender. According to the Pearson Product Moment Correlation Analysis, it was determined that there was a significant relationship between positive future expectations, intolerance of uncertainty and post-traumatic symptoms. While a low negative relationship was found between positive future expectation and intolerance of uncertainty, a similarly low negative relationship was found between positive future expectation and post-traumatic symptoms. A positive, moderate relationship was found between intolerance of uncertainty and post-traumatic symptoms. According to the results of Multiple Linear Regression Analysis, intolerance of uncertainty, positive future expectation, school type and gender predict post-traumatic symptoms; It was determined that grade level, socioeconomic status and department variables did not significantly predict post-traumatic symptoms. Positive future expectations, intolerance of uncertainty, school type and gender explain 24.7% of the variance in post-traumatic symptoms.

Keywords: Adolescence, positive future expectation, intolerance of uncertainty, post-traumatic symptom

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	7
1.3. Çalışmanın Önemi	7
1.4. Çalışmanın Varsayımları	9
1.5. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	9
1.6. Tanımlar.....	10
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1. Ergenlik Dönemi.....	11
2.1.1.Ergenlik dönemi gelişim görevleri	14
2.1.2.Ergenlik dönemindeki farklılaşmalar	14
2.2. Olumlu Gelecek Beklentisi	15
2.2.1. Olumlu gelecek beklentisine ilişkin faktörler.....	19
2.2.2. Olumlu gelecek beklentisi ve ergenlik dönemi	21
2.2.3. Olumlu gelecek beklentisi ile ilgili çalışmalar	23
2.3. Belirsizliğe Tahammülsüzlük	29
2.3.1. Belirsizliğe tahammülsüzlük ve ergenlik dönemi	34
2.3.2. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün ruh sağlığı ile ilişkisi.....	34
2.3.2.1. <i>Yaygın anksiyete bozukluğu ve Depresyon</i>	34
2.3.2.2. <i>Obsesif kompulsif bozukluk</i>	36
2.3.3. Belirsizliğe tahammülsüzlük ile ilgili yapılan çalışmalar.....	36
2.4. Travma Sonrası Belirtiler	38
2.4.1. Travma.....	38
2.4.2. Travma ve ergenlik dönemi	39
2.4.3. Travma ile ilgili değişkenler.....	40
2.4.4. Travmatik yaşantı	40
2.4.5. Travma sonrası stres belirtileri	41
2.4.6. Travma sonrası stres belirtileri ile ilgili çalışmalar	43
3. YÖNTEM	46
3.1. Araştırma Modeli.....	46
3.2. Evren ve Örneklem.....	46
3.3. Veri Hazırlama ve Uygulama Süreci.....	48
3.4. Veri Toplama Araçları.....	48
3.4.1. Kişisel bilgi formu	49
3.4.2. Olumlu gelecek beklentisi ölçeği	49

3.4.3. Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği.....	49
3.4.4. Olayların etkisi ölçeği.....	50
3.5. Veri Analizi	52
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	54
4.1. Betimsel İstatistik Verilerine İlişkin Bulgular.....	54
4.2. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirtilerin Cinsiyet ve Okul Türü Değişkenlerine Göre İncelenmesi	55
4.3. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti Puanlarının Sınıf Düzeyi, Sosyoekonomik Durum, Bölüm ve Yaş Değişkenlerine göre ANOVA Sonuçları	59
4.4. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirtiler, Okul Türü ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	73
4.5. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Okul Türü ve Cinsiyet Değişkenlerinin Travma Sonrası Belirtileri Yordama Gücü	74
5. TARTIŞMA ve YORUM	79
5.1. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Travma Sonrası Belirtilerinin Cinsiyet, Okul Türü, Sınıf Düzeyi, Sosyoekonomik Durum, Bölüm ve Yaşa Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma	79
5.2. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Travma Sonrası Belirtilerin Tartışılması	86
5.3. Lise Öğrencilerinde Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Okul Türü ve Cinsiyetin, Travma Sonrası Belirtileri Yordamasına İlişkin Tartışma	87
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	90
6.1. Sonuçlar	90
6.2. Öneriler	91
6.2.1. Araştırmacılara yönelik öneriler	91
6.2.2. Uygulayıcılara yönelik öneriler	92
KAYNAKÇA.....	93
EKLER	121
EK-1 Kişisel Bilgi Formu	121
EK-2 Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği.....	122
EK-3 Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği	123
EK-4 Olayların Etkisi Ölçeği.....	124
EK-5 Ölçek İzinleri.....	125
EK-6 Etik Kurul İzni.....	126
EK-7 Milli Eğitim Ölçek Uygulama İzni	127

EK-8 Saçılma Diyagramları	128
EK-9 Hataların Normal Dağılım Grafiği	130
EK-10 Eş varyanslılık (Homoskedastiklik) Grafiği.....	131
ÖZGEÇMİŞ	132

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Lise Öğrencilerinin Demografik Özellikleri.....	47
Tablo 2. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Olayların Etkisi Ölçeklerine ve alt boyutlarına dair güvenilirlik bulguları	51
Tablo 3. Betimsel İstatistik Verileri.....	54
Tablo 4. Cinsiyet ve Okul Türüne Göre T-Testi Sonuçları	55
Tablo 5. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel İstatistikler	59
Tablo 6. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA Sonuçları ..	60
Tablo 7. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Sosyoekonomik Duruma Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel İstatistikler	62
Tablo 8. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Sosyoekonomik Duruma Göre Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA Sonuçları.....	63
Tablo 9. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Bölüme Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel İstatistikler	65
Tablo 10. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Bölüme Göre Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA Sonuçları ..	67
Tablo 11. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel İstatistikler	70
Tablo 12. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA Sonuçları.....	71
Tablo 13. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti, Okul Türü ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Analiz Sonuçları	73
Tablo 14. Dummy Değişkenlerin Kodlaması	74
Tablo 15. Betimsel İstatistik Verileri.....	75

Tablo 16. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Analiz Sonuçları.....	76
---	-----------

Tablo 17. Travma Sonrası Belirti Düzeyini Yordamasında Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Cinsiyet ve Okul Türünün Rolünü Gösteren Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	77
---	-----------

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve araştırma ile ilgili kavramlara ilişkin tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Ergenlik dönemi, yaşam dönemi içerisinde çocukluk yaşantısının sonu ve yetişkinliğe adım atılan bir yaşam dönemidir (Berzonsky ve Kuk, 2000; Kurt ve Ergene, 2017). Aynı zaman da bu dönem psikolojik, fiziksel ve bilişsel değişikliklerle uyum ihtiyacının fazla olduğu, yaşamın gelişim dönemleri içerisinde önemli değişim ve gelişimleri gerçekleştirdiği bir zaman dilimidir. Bu dönemde salgılanan hormonlar sebebiyle kararlar farklılaşır ve değişkenlik gösterir. Ergenler kuralları kabul etmekte zorlanır ve uyum problemleri yaşar. Bu sorunlarla baş etmekte zorlanan bireyler bu durumu öfke ve saldırganlık olarak yansıtabilir (Adana ve Aslantaş, 2011; Derman, 2008; Koç, 2004a). Bireyin hayatında yaşanan bu değişiklikler geçmiş yaşantılarından hareketle, gelecek yaşantısını şekillendirmeye yardımcı olur. Bu nedenle ergenlik dönemi geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi görür, bu sebeple de fırsatlar dönemi olarak da adlandırılır (Çam vd., 2017). Geçmiş, artık bireyin müdahale edemediği bir zaman dilimi iken; gelecek, şimdiki zaman diliminde bireyin davranışlarına göre şekillenen bir durumdur. Kısacası ergenlik dönemi olarak adlandırılan dönem aynı zamanda geleceğe yönelik tercihlerin yapıldığı, bireyin, hayatına yön belirlediği seçim dönemi olarak ifade edilir (Kulaksızoğlu, 2004). Birey hayatının nasıl olacağına seçimleri yoluyla karar verir ve seçtiği yoldan ilerleyerek geleceğini şekillendirmeye çalışır (Dinçel, 2006).

Günlük yaşam içerisinde birey hayatını şekillendirmeye çalışsa da ani gelişen, kontrol edilemeyen (depresyon, sel, afet gibi) yaşam olayları, hayatın akışını sekteye uğratan bir durum olmaktadır. Bir anda bireyin hayatında olumsuz durumlara sebep olan bu durumlar travma yaşantılarının ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Travma yaşantısına neden olabilecek yaşam olaylarının, travmatik yaşantı anında çıkan etkileri ile travmatik yaşantının üzerinden zaman geçtikten sonra olan etkileri insan

hayatında önemli yer tutmaktadır. Travma sonrası olan belirtiler uzun süreli olarak yaşamı etkileme özelliğine sahiptir (Kardaş ve Tanhan, 2018).

Kontrol edilemeyen olumsuz yaşantılar travmaya neden olmaktadır (Rotter, 1975). DSM- 5'e göre travma, doğrudan örseleyici olaylarla karşılaşma, başka insanların başına gelen olaylara şahit olma, aileden birinin veya bir arkadaşının başına örseleyici bir olayın geldiğini öğrenme, örseleyici olaylara tekrarlayıcı şekilde maruz kalma durumlarından biri veya birden fazlasıyla ilgili korkutucu bir biçimde ölümle, ağır yaralanmayla karşılaşma veya cinsel saldırıya maruz kalma şeklinde ifade edilir. (APA, 2013). Travma 19. yy dan itibaren üzerinde geniş çaplı araştırmaların yapıldığı bir kavramdır. Vietnam savaşı sonrasında savaştan dönen askerlerde görülen travma sonrası belirtiler, travma kavramı için dönüm noktası olarak kabul edilmiştir ve bu konu üzerine çalışmalar yoğunlaştırılmıştır (O'Brien, 1990 Akt: Özyanık ve Tarlacı, 2023). Travma, insan yaşamını olumsuz etkileyen bir yapıya sahiptir. Travmadan etkilenme düzeyi kişiden kişiye değişir. Bireylerin yaşı, cinsiyeti, ailenin sosyoekonomik durumu, travma yaşantısı sırasında nerede olduğu, travma yaşantısının kendisi için ne ifade ettiği, travmatik yaşantının süresi, bireyin genel psikolojik durumu, genetik yatkınlığı, güvenlik kaygısı olup olmaması, bireyin yaşantısı ve etrafındaki sosyal destek travmadan etkilenme düzeyini değiştirebilir (Ayaz vd., 2012; Neria ve Sullivan, 2011; Öztürk, 2021; Trickey vb. 2012). Aynı zaman da bireyin bulunduğu okul türü ve seçtiği bölümün, travma sonrası belirti üzerinde etkisine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bulunulan okul türü ve seçtiği bölümün de travma sonrası belirti yaşama da etkisi olduğu düşünülmektedir.

Yaş grupları olarak en riskli ve en fazla etkilenen grup ergenlik dönemi olarak bilinmektedir (Ayaz vd., 2012; Kessler vd., 2005). Ergenlik döneminde yaşanan travmatik bir olay sonrasında bireyin kendisi ve dünya hakkındaki algısı değişebilir (Baştuğ ve Aslantaş, 2021). Bazı ergenler travma durumları karşısında kayıtsız kalırken bazı ergenler ise aşırı şekilde etkilenebilmektedir. Travmadan etkilenen ergenler, travma sonrası belirtiler yaşamaktadırlar. Bu belirtiler arasında, en başta uyarılmışlık düzeylerinin çok fazla olması gelmektedir. Uyarılmışlığın fazla olması ergenler de uyku bozukluğu, dikkat düzeyinde azalma ya da dikkatini toplamakta zorlanma, beklenmedik olaylar karşısında ani irkilme belirtilerine sebep olabilmektedir (Ayaz vd., 2012; Karakaya vd., 2004; Qi ve vd., 2016). Ani gelişen travmatik olaylar katlanılamayan,

hayatı güçleştiren olaylar olarak görülür ve bireyin geleceğine ilişkin yüksek düzeyde kaygı yaratır. Kişi hayatını güvenli bulduğu sınırlar içinde geçirmeye çalışır, dışına çıkmayı risk olarak görme eğilimine sahiptir (Terzi, 2004). Yaşamı kısıtlayan travmatik olaylar karşısında ergenler hayatlarını sorgulama ve var olan gelecek planlarında değişikliğe gitme eğiliminde olmaktadır (Agarwal vd., 1983). Kaygının yüksek düzeyde olması, belirli kurallar çerçevesinde yaşamı sürdürmek, geleceğe dair beklentilerinin etkilenmesine sebep olur.

Ergenlerde travmatik olayların geleceğe dair beklentileri artırdığı ve beklentilerin yönünü değiştirdiği düşünülmektedir. Travmatik yaşantıların kısa süreli olduğu ve kalıcı fiziksel problemlerin olmadığı durumlarda gelecek beklentileri artmaktadır. Olumsuz yaşam olaylarından deprem gibi doğal afetler de gelecek beklentileri üzerinde etkili olan unsurlardır. Yapılan bir araştırma da depreme şahit olan ergenlerin uzun vadeli ve normale göre daha fazla olumsuz gelecek beklentisi içinde olduğu görülmüştür (Artar, 2003).

Gelecek beklentisine yönelik ilk çalışmalardan biri W. I. Thomas tarafından 1920 yılında yapılmış ve gelecek beklentilerinin yaşamı etkilediğini ifade etmiştir (Başpınar, 2020). Gelecek beklentisi kavramı 1955 yılında Gillispie ve Allport tarafından, geç çocukluk ve ergenlik dönemindeki öğrencilerin geleceğe dair görüşlerini karşılaştırmaya yönelik ele alınmıştır. Bu çalışmalardan sonra gelecek beklentisi konusu önem kazanmıştır (Nurmi, 1991). Aynı zamanda gelecek üzerinde hakimiyet kurma çabası bireyde geleceğe dair beklenti oluşmasında önemli rol oynamıştır (Gültekin, 2006).

Gelecek beklentisi kişilerin ilgi, kaygı ve görüşlerini içeren bilişsel haritalar şeklinde tanımlanır (Artar, 2003; Şimşek, 2012). Gençlerin gelecekte gerçekleşmesini bekledikleri durumlar olarak da ifade edilir. Yaşam boyu gelişim kavramı olarak ön plana çıkar. Bireyin geçmişte öğrendikleri, biriktirdikleri ile bugünün gelişim görevleri tamamlanmaya çalışılır ve bu kazanımlarla birlikte gelecek tasarımı oluşturulmaya çalışılır (Rotter, 1975; Seginer, 2003; Tuncer, 2011). Geleceğin tasarımı da bireyin içinde bulunduğu aile, kültür, toplum yapısına bağlı olarak geçmiş yaşantıların etkisiyle gerçekleşir (Aylar, 2012; Uluçay vd. 2014). Aynı zamanda gelecek beklentisi, mesleki ve sosyal anlamda var olan gelişim görevlerini yerine getirmek olarak da tanımlanabilir. Mesleki anlamda; iş sahibi olmak, okulu başarı ile bitirmek gibi görevler var iken sosyal

anlamda; yakın ilişkiler kurabilmek, evlenmek, çocuk yetiştirmek gibi görevler vardır (Şimşek, 2012). Geleceğinin hayal ettiği gibi olumlu ve istendik şekilde olması için çabalamayı hiç bırakmadan onu inşa etme süreci, hayatın olağan bir akışıdır (Alparslan vd., 2022). Gelecek beklentisi kavramı motivasyon, planlama, değerlendirme şeklinde üç yapıdan oluşmaktadır. Buradan yola çıkarak gelecek beklentisinin zihinsel bir süreç olduğu söylenebilir (İleri, 2019; Seginer, 2003).

Gelecek beklentisine sahip olan kişiler geleceğe karşı motive olurlar, ileriye dönük planlama yapmakta ve hayatı organize etmekte daha başarılılardır. Tüm bunlara yönelik değerlendirme becerileri gelişmiştir. Hızla gelişen ve değişen dünya da teknolojinin gelişmesi, şehirleşmenin artması, dünyanın globalleşmesi, yaşanan savaşlar, depremler, ekonomik buhranlar gibi etmenler gelecek beklentisinin olumlu ya da olumsuz olarak algılanmasına neden olabilmektedir (Başpınar, 2020). Olumlu gelecek beklentisi, başarı düzeyinin artmasına ve yüksek performansa sebep olduğu bilinmekte iken geleceğe karşı daha umutlu bakabilmeyi sağlamaktadır (Ehtiyar v.b., 2017; Eryılmaz, 2011; İmamoğlu ve Güler-Edwards, 2017). Olumlu gelecek beklentisinin, olumsuz duygu ve düşüncelerin azaltılmasında önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir (Şimşek, 2012). Olumsuz gelecek beklentisi ise kişinin hayatını olumsuz olarak görmesine, geleceğe dair daha umutsuz olmasına sebep olabilmektedir.

Gelecek beklentileri aynı zaman da bireylerin kişilik yapılarının oluşmasında önemli bir etkidir. Bireylerin hayat tarzlarını belirleme de geçmiş kadar gelecek beklentisi de etkilidir (İleri, 2019). Buna dayanarak geçmişte yaşananlara yönelik tutum ve davranışlar, şimdiki zamanda yaşananlara yönelik algıları şekillendirmektedir. Gelecek beklentisi, geçmiş ve gelecek arasında bireyin gelişim görevleri açısından köprü görevi üstlenmektedir (Savcı, 2016). Ergenlerin gelişim dönemi özellikleri sebebiyle gelecek beklentilerinin sürekli değişiklik göstermekte, hatta bu belirsizlik ve sürekli değişim ergenlerde stres kaynağı oluşturmaktadır. Bu değişimler bireyde var olan gelecek beklentilerin çok kısa bir zaman içinde belirsizliğe dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durum gelecek beklentisinin olumsuz bir şekilde etkiler (Baştuğ ve Aslantaş, 2021). Belirsizlik durumunun uzun süre devam etmesi durumunda bireylerde gerginlik, kaygı gibi etkilere neden olabilmektedir (Bayram vd., 2021; Çardak, 2012).

Değişimin ve gelişimin çok hızlı olduğu günümüz dünyasında gündemin hızlı bir şekilde sürekli değişmesi gelecek hakkında belirsizliklere sebep olabilmektedir

(Çardak, 2012). Bu hızlı değişim bir sürü olasılığı düşünmeyi de beraberinde getirmektedir. Ergenlik dönemi özelliklerinden olan olasılıklı düşünme, mümkün olan her türlü olasılığın düşünülmesi şeklinde ifade edilir (Demirtaş, 2011). Çok fazla olasılığın olması bireyin belirsizlik yaşamasına sebebiyet verebilir. Bu durum ise geleceğe dair beklentileri etkiler. Ciddi yaşam olaylarıyla karşılaşma durumunda belirli bir düzen içerisinde olan hayat tarzlarında mecburi değişikliklere gidilmektedir. Kısa zaman içerisinde hayat tarzında yaşanan büyük değişiklikler belirsizlikleri beraberinde getirmektedir (Korkut ve Keskin, 2015). İnsanoğlu doğası gereği her şeye hâkim olma güdüsü içinde hareket etmeye çalışır. Belirsizlik genel olarak insan doğasına aykırı bir durumdur. Geleceğin bilinmezliği bireyi meraklandırır. Belirsizlik durumları; kabul edilemez, kaygı verici, can sıkıcı olarak kabul edilir ve belirsizliği sonlandırma çabasına girilir. Bunun için belirsiz durumlardan kaçınma yoluyla olumsuz duygularla baş edilmeye çalışılır ve bu süreçte işlevsellikte düşme meydana gelir (Buhr ve Dugas, 2002). Bu durum belirsizliğe tahammülsüzlüğü gündeme getirmektedir.

Belirsizliğe tahammülsüzlük, Frenkel Bruswick tarafından, kişilik özelliği olarak ilk kez ele alınmıştır (Öztürk, 2013). Sonrasında ise Budner (1962) belirsizliğe tahammülsüzlüğü, belirsizlik durumlarının bireyler için risk olarak algılanması şeklinde ifade etmiştir. Bir başka ifade ile belirsizliğe tahammülsüzlük, belirsiz durum ve olaylara karşı davranışsal, bilişsel, duygusal negatif tepki göstermeye yatkınlık olarak ele alınır (Buhr ve Dugas, 2002). Belirsizlik durumunun fazla olması belirsizliğe tahammülsüzlüğü beraberinde getirmektedir.

Belirsizliğe tahammülsüzlük bireylerin mantıklı düşünmesine ket vurucu etki göstermekle birlikte kararsızlık yaşama veya karar vermeyi erteleme şeklinde davranmalarına sebep olabilmektedir. Bir başka ifade ile belirsizliğe tahammülsüzlük bireyin mantıklı düşünme yetisine olumsuz etki eden bir durumdur (Deschenes vd. 2010). Günlük hayatta karşılaşılan sorunların, daha karmaşık bir şekilde algılanmasına neden olarak bireyin yaşamını daha zor hale getirmektedir (Chen ve Hong 2010). Kurallar çerçevesinde hareket etmek ve var olan kuralları sorgulamamak belirsizliğe tahammülsüzlüğün bir göstergesidir (Çiftçi, 2016). Belirsizliğe tahammülsüzlük seviyesi düşük insanlar bu tür travmatik olaylar karşısında daha fazla etkilenme eğilimine sahiptir (Korkut ve Keskin, 2015). Belirsizliğe karşı toleransları daha

düşüktür ve kendi güvenli alanlarında kalma çabası içerisinde kalarak belirsiz durumlardan kaçınmaya çalışırlar (Tran, 2020).

Belirsizlikten kaçınma davranışı, günlük yaşamda meydana gelen travmatik yaşantılar sonucunda oluşan kaygı, korku sonucunda oluşabilmektedir (Fornieris vd. 2013). Bireylerin travmatik yaşantılar sonucunda belirsiz durumlardan kaçınmalarının belirsizliğe tahammülsüzlükle ilişkili olabileceğini düşünülmektedir. Belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti kavramları ergenlerin yaşam kalitesini etkiler. Yaşamın kaliteli olması olumlu gelecek beklentisi oluşturmada etkilidir (Soğucak, 2018). Tüm bunlardan yola çıkarak ergenler tarafından oluşturulan olumlu gelecek beklentileri, yaşam kalitesini ve doyumunu artırırken, tükenmişliğini azalttığı ifade edilebilir. Yaşanan travmatik olaylar sonrasında oluşan belirsizlik ise tahammülsüzlüğe sebep olabilmekte ve olumlu gelecek beklentisini etkilemektedir. Dolayısıyla belirsizliğe tahammülsüzlük, olumlu gelecek beklentisi ve travma sonrası belirti kavramları birbirleriyle ilişkili kavramlar olduğu düşünülmektedir (Soğucak, 2018). Olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün, travma sonrası belirtiler üzerindeki rolünün araştırılması, kavramlar arası ilişkinin net bir şekilde ifade edilmesi yönünden araştırmanın özgün yönünü oluşturacağı ve alana bu şekilde katkı sunacağı düşünülmektedir.

Belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti kavramlarının cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum, bölüm ve yaş değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi ile risk faktörü olabilecek durumların belirlenmesi, önleyici müdahaleler oluşturma yönünden alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bireylerde olumlu gelecek beklentisini artırma yönünden demografik değişkenlerin katkısının incelenmesi araştırmanın özgün yönünü oluşturacağı ve alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Lise çağı ergenlik döneminde olumlu gelecek beklentisi; ergenlerin gelişim görevlerini yerine getirmesi anlamında önemli bir yere sahiptir. Günümüz toplumunda travma yaratabilecek yaşam olaylarının (depresyon, pandemi gibi) art arda yaşanması ve bu durumun gelecek hakkında belirsizlik oluşturmaya, gelecek beklentisini etkilemektedir. Kritik bir dönem olan ergenlikte olumlu gelecek beklentisinin önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Olumlu gelecek beklentisinin mesleki, sosyal, bireysel anlamda etkileri düşünüldüğünde, olumlu gelecek beklentisinin artması ile

belirsizliğe tahammülsüzlüğü ve travma sonrası belirtileri azaltacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda gelecek beklentisinin önemli bir yer tuttuğu lise çağı ergenlik döneminde travma yaratabilecek olayların geniş yer tutması ve yaygın olma durumu depresyon yaşantısı ile birlikte daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Aynı zamanda ergenlik dönemi riskli davranışların yaygın olduğu ve intihar riski açısından dikkatli olunması gereken bir yaşam dönemidir (Cohen vd., 2010). Belirsizlik durumları ve travma oluşturabilecek yaşam olayları bireyin hayatında olumsuz etki yaratabilmektedir. Olumlu gelecek beklentisi ile bu olumsuz etkinin giderileceği düşünülmektedir. Ergenlerde olumlu gelecek beklentisi düzeylerinin belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti ilişkilerinin incelenmesi çalışmanın özgün yönünü oluşturduğu ve alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Araştırmanın amacı, 13-18 yaş aralığındaki ergenlerde olumlu gelecek beklentisinin, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasındaki ilişkileri incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranacaktır.

1. Ergenlerde olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti demografik değişkenlere (cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum, yaş, bölüm) göre farklılaşmakta mıdır?
2. Ergenlerde de olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve demografik değişkenler, travma sonrası belirtileri yordamakta mıdır?

1.3. Çalışmanın Önemi

Yaşamın her anında hayatı derinden etkileyen zorlu yaşam olayları ile karşılaşılabilir. Yaşamı derinden etkileyen olaylar bireylerin hayatında travmalara sebep olabilmektedir (Çopur ve Gencer, 2015). Travmanın üzerinden zaman geçse de travma sonrası belirtiler, uzun süre etkisini göstermek de ve bireyin hayatında

olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir. Son zamanlarda yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremler geniş bir alanda etki göstermiş olması dolayısıyla travma sonrası belirtiler oluşturmaları ve bireylerin hayatında belirsizlik durumu oluşturmaları olasıdır. Deprem sonrası belirtiler ve belirsizliğe tahammülsüzlük noktasında ne derece etkili olacağı ve gelecek beklentisiyle ilişkisinin incelenmesi ani oluşan travmatik olaylar sonrasında hızlı bir şekilde etkili önlemlerin ve müdahalelerin yapılmasına olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Her yerde her an olumsuz durumlar yaşanabileceği gibi bulunan coğrafyada da böyle bir riskin olduğu düşünüldüğünde alanyazına güncel katkı sağlayacağı ve bu alanda çalışanlara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Travma yaşantıları her gelişim döneminde bireylerin farklı tepkiler vermelerine ve farklı şekilde etkilenmelerine sebep olabilir. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş evresi olarak bilinen ergenlik dönemi, hayata dair önemli tercihlerin yapıldığı (meslek seçimi, eş seçimi gibi), kimlik arayışı içinde oldukları, geleceğe dair beklentiler oluşturdıkları bir dönemdir (Andersen ve Teicher, 2008). Olumlu gelecek beklentisi, ergenlik dönemi gelişim özellikleri açısından önemli bir yere sahiptir. Bu gelişim döneminin getirdiği sorumluluklar ve aynı zaman da bilişsel, duygusal, fiziksel değişimler ergenlerin zorlanmalarına sebep olabilmektedir. Bu değişimler ve sorumluluklar hayata dair korku, kaygı geliştirmelerine sebep olurken intihar, madde kullanımı gibi riskli durumlar içinde de dikkatli olunması gereken bir yaş dönemidir (Cohen vd., 2010). Beklenmeyen ve zorlayıcı yaşam olayları farklı zorlukları ortaya çıkarmaktadır. Bu zorluklar bireyin hayatında belirsizliklere sebep olabilmektedir. Olumsuz yaşam olaylarının artması belirsizliğe tahammülsüzlüğü beraberinde getirmektedir. Çalışma grubumuzun son bir yıl içerisinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremleri doğrudan yaşamış ergenler olduğu düşünüldüğünde; lise kademesi ergenlik döneminde olumlu gelecek beklentisinin, olumsuz etkileri olan travma sonrası belirtiler ve belirsizliğe tahammülsüzlük ile ilişkisinin ortaya konulması konu hakkında çalışanlara ve alanyazına faydalı olması beklenmektedir.

Alanyazın incelendiğinde olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti konularında ergenler üzerinde çalışmalar görölse de bu kavramların beraber alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Gelişim dönemi olarak zorlukları içinde barındıran lise kademesi ergenlik döneminde; olumlu

gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamış olması araştırmanın önemini ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Travma sonrası belirtilerin ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün lise kademesine devam eden ergenler üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, etkilerinin azalmasını sağlama da olumlu gelecek beklentisinin sürece katkısının incelenmesi alanyazına güncel bir katkı sağlayarak konu hakkında çalışanlara kaynaklık etmesi beklenmektedir. Ayrıca olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün travma sonrası belirtileri ne düzeyde yordadığının bilinmesi, travma sonrası belirtilerin etkisini azaltmak ve önleyici müdahale yöntemleri hazırlamak adına konu hakkında çalışanlara ve alanyazına faydalı olması beklenmektedir.

1.4. Çalışmanın Varsayımları

Bu çalışma aşağıdaki varsayımlara dayanmaktadır.

1. Çalışma grubunun veri toplama sürecinde belirsizliğe tahammülsüzlük ve olumlu gelecek beklentisinin desteklenmesine yönelik bir çalışmaya katılmadıkları varsayılmaktadır.
2. Araştırmanın çalışma grubu lise öğrencilerinin zorlayıcı birden fazla travmatik yaşantısı olmadığı varsayılmaktadır.
3. Araştırmanın çalışma grubu lise öğrencilerinin cevap vermeyi engelleyici bilişsel becerilerden yoksun olmadığı varsayılmaktadır.
4. Ölçüm sonuçlarını etkileyecek yakın dönem (bir ay) travmatik yaşantı olmadığı varsayılmaktadır.

1.5. Çalışmanın Sınırlılıkları

1. Veri toplama sürecinde, olumlu gelecek beklentisi, belirsizliliğe tahammülsüzlük değişkenleri ile ilişkili olabilecek sınav dönemi gibi farklı yaşam dönemleri ilgili bilgi alınmamış olması ve veri toplama sürecini bu durumlara göre planlanmamış olmak araştırmanın sınırlılıklarındandır.

2. Travmatik yaşantı ve travma sonrası belirtiler çok kapsamlı olduğu halde, bu çalışmada yalnızca nicel veri toplanmış olması araştırmanın sınırlılıklarındandır.

1.6. Tanımlar

Ergenlik Dönemi: Fiziksel olarak büyümenin olduğu, hormonal, sosyal, kişisel, cinsel, duygusal, zihinsel gelişimlerin ve değışimlerin devam ettiği, buluğa ermekle başlayan fiziksel büyümenin durmasıyla sonlanan bir dönemdir (Kulaksızoğlu, 2004).

Gelecek Beklentisi: Kişilerin geleceğe yönelik ilgi, kaygı ve görüşlerini içeren bilişsel haritalar şeklinde tanımlanır (Nurmi, 1991).

Belirsizliğe Tahammülsüzlük: Bireylerin yaşamındaki günlük olaylar karşısında belirsiz durumlar da gösterdikleri, duygusal, davranışsal ve bilişsel tepkiler olarak tanımlanır (Freeston vd., 1994).

Travma Sonrası Belirti: Sürekli olarak ortaya çıkan, bireyin korkularının ve yaşadığı kaygının, uyaranlarla karşı karşıya kalmasıdır (Altıntaş, 2015).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtiler ile ilgili kavramsal çerçeveye ve yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Ergenlik Dönemi

İnsan hayatı, her biri birbirinden farklı fizyolojik, psikolojik özellikleri barındıran yaşam dönemlerinden oluşmaktadır. Bu dönemler çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak ayrılmaktadır. Her bir dönem kendine özgü gelişim görevleri ile birlikte gelir (Koç, 2004a). Gelişim dönemleri içerisinde çevrenin, kültürün en fazla etkili olduğu dönem ise ergenlik dönemi olarak görülür. Bu dönem önemli gelişim görevlerinin yerine getirildiği, fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel değişimin yaşandığı, bireyin hayatında önemli olarak görülen bir yaşam sürecidir (Çalış, 2019).

Ergenlik, Latince de büyümek anlamına gelen “adolescere” kelimesinden gelmektedir (Uçar, 2020). Gençlik olarak da adlandırılan ergenlik dönemi hakkında çok eski zamanlardan beri tanımlamalar yapılır. Sokrates, gençliği olumsuz davranışları olan, otoriteye karşı gelen olarak ifade ederken; Platon, gençliği ruhsal sarhoşluk şeklinde tanımlar. Aristo, dürtüsel, eleştiri kabul etmeyen şeklinde ifade eder. Ergenlik dönemi hakkında yapılan çalışmalar ise 1900’lerden sonra artmaya başlamıştır. Yapılan ilk bilimsel çalışma G. Stanley Hall tarafından 1904 yılında yayınlanan “Adolescence” adındaki kitaptır. Hall, ergenlik dönemi kavramını psikolojiye kazandırırken ergenliği, yeniden doğuş, fırtına ve stres dönemi olarak adlandırmış ve her insanın bu dönemi yaşadığını ifade etmiştir (Dinçel, 2006; Kulaksızoğlu, 2004). Aynı zaman da Hall, ergenliği birbirinden farklı akıl yürütme şekillerinin ortaya çıktığı, toplumsal rollerin belirginleşip kazanıldığı daha sağlıklı ilişkilerin kurulduğu bir dönem olarak ifade etmiştir (Özmen, 2022). Kulaksızoğlu (2004)’na göre ergenlik, fiziksel olarak büyümenin olduğu, hormonal, sosyal, kişisel, cinsel, duygusal, zihinsel gelişimlerin ve değişimlerin devam ettiği, buluşa ermekle başlayan fiziksel büyümenin durmasıyla sonlanan bir dönem olarak ifade etmiştir. TDK’ya göre ergenlik, cinsel organların gelişimini tamamladığı buluş çağı ile yetişkinlik arasındaki dönem olarak tanımlanır (TDK, 2023). Ergenlik, psikososyal ve cinsel gelişimle birlikte başlayıp, bireyin

kimliğini, bağımsızlığını kazanmasıyla sona eren bir hayat evresi olarak da görülür (Derman, 2008). Aynı zamanda çocukluk döneminin bitişi ile yetişkin döneme geçiş olarak da kabul edilir (Cloutier ve Onur, 2019). Ergenliğe girme ile bilişsel, duygusal ve sosyal açıdan değişimler başlar (Koç, 2004b; Onur, 2023).

Ergenlik dönemi yaş aralıkları hakkında farklı görüşler vardır. Gelişimsel bir süreç olması dolayısıyla topluma, iklim şartlarına, beslenme koşullarına göre ergenlik yaşı tanımlamaları değişebilmektedir (Koç, 2004a; Kulaksızoğlu, 2004). Alisinanoğlu (2002), yaş aralığını 12-22 olarak kabul ederken, Unesco 15-25 yaş aralığını kabul etmiştir. Birleşmiş Milletler ise 12-25 yaş aralığındaki bireyleri ergen olarak nitelendirmiştir. Kızlar ve erkekler ergenliğe farklı yaş aralıklarında girerler. Kızlar genel olarak 10-12 yaş aralığında ergenliğe girerken, erkekler 12-14 yaş aralığında ergenliğe girerler (Alisinanoğlu, 2002).

Ergenlik dönemi olarak bahsedilen dönem de kendi içinde evrelere ayrılmaktadır. Bu evreler erken ergenlik, orta ergenlik, geç ergenlik olarak ifade edilebilir (Compas vd., 1985). Erken ergenlik, 12-14 yaş aralığını kapsarken, daha çok cinsel olgunlaşma ile birlikte cinsiyet rollerinin ön plana çıktığı, fiziksel ve davranışsal değişikliklerin hızlı şekilde gerçekleştiği dönemdir. Hızlı değişime uyum sağlamaya çalışma bu dönemin en önemli özelliğidir. Bu yaşlar aynı zamanda geleceğe yönelik beklentilerin ön plana çıkıp, kaygı duyulmaya başlandığı bir zaman dilimidir (Derman, 2008). Orta ergenlik 15-18 yaş aralığını kapsar. Bireyin özerkliği ilan edip aileden uzaklaşmaya başladığı evre olarak görülür. Ergen benmerkezciliği ön plandadır ve arkadaş ilişkileri önem kazanır (Derman, 2008). Lise dönemine denk gelen bu yaş grubunda meslek seçimi, iş ve eş seçimi gibi gelişim görevlerinin varlığı bireyin gelecek beklentilerini etkiler. Üniversiteye hazırlık süreci ve çevrenin bireye karşı beklentilerinin artması birey de kaygının ön plana çıkmasına neden olur (Murtezaoğlu, 2022). Geç ergenlik ise 18 yaşından sonraki süreci kapsar. Bireyin kimlik karmaşasının yavaş yavaş azaldığı bir dönemdir. Ben kimim sorusuna yanıt bulmaya başlar ve aidiyet duygusunun oluşmaya başladığı bir dönem olarak görülür (Derman, 2008).

Ergenliğin bir geçiş dönemi olduğu düşünüldüğünde bireylerin kişilik yapılarının gelişmesinde oldukça önemli bir dönemdir (Parlaz vd., 2012). Bireyin ailesinin yanı sıra içinde bulunduğu çevre, arkadaş ortamı, öğrenim gördüğü okul, akraba çevresi gibi etmenler ergenler için önemli faktörler olarak görülür (Murtezaoğlu,

2022). Arkadaş çevresi ise diğer etmenlere göre daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu sayede onay ihtiyacı ve grubun bir parçası olma isteğini arkadaş çevresi ile karşılamaya çalışır. Aileden uzaklaşmaya başlayıp arkadaş çevresinin önem kazandığı bu dönem de ebeveyn desteğiyle, arkadaşlarla geçirilen kaliteli zaman bu dönemin daha olumlu bir şekilde geçirilmesine yardımcı olmaktadır (Demir vd., 2005; Gökkaya vd., 2020; Landstedt vd., 2015). Son zamanlarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte arkadaş ortamlarının yerini sanal ortamlar almaya başlamıştır. Sanal ortam da tanımadığı kişilerden onay alma ihtiyacı, problemleri internet kullanımı gibi pek çok riski de beraberinde getirmektedir (Gökkaya vd., 2020). Bireyin, riskli arkadaş çevresine sahip olması veya sanal ortamın getirdiği riskler benlik gelişiminde olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Güvenilir ve sağlıklı ilişkiler kimlik gelişimleri ve psikolojik sağlıkları için önemlidir. Landstedt vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada aile ve arkadaş çevresi kalitesinin, ergenin yetişkinlikteki zihinsel ve işlevsel sağlığını 26 yıl sonrasına kadar öngörebildiğini ortaya koymuştur. Ergenlik buradan da yola çıkarak yetişkinlik döneminde karşılaşılabilecek psikolojik problemlerin ve bulaşıcı olmayan hastalıkların başlangıç noktası olarak kabul edilir (Sawyer vd., 2012). Ergenlik döneminin hayatın devamı için yol ayrımı olduğu açıkça görülmektedir.

Ergenlik döneminde kurulan ilişkiler, yaşanan olaylar ergenlikten sonra gelen yetişkin yaşamı etkiler, geleceğe dair beklentiler oluşturarak nasıl biri olması gerektiğini belirler. Bu dönem de yaşanan travmatik olaylar ise gelecek beklentilerini değiştirir, farklılaştırır. Bu farklılaşmalar belirsizlik durumunu ortaya çıkarır. Oluşan belirsizlik durumu bireyin geleceği hakkında hiçbir şey görememesine, plan yapamamasına sebep olabilir. Belirsizliğin uzun sürdüğü travmatik yaşantılarda ise belirsizliğe tahammülsüzlük başlar ve psikolojik problemlere yol açabilir. Ergenlik dönemindeki bireylerin kimlik kazanma, “ben kimim?” sorusuna yanıt bulma gayesi içinde olduğu düşünüldüğünde geleceğe dair beklentilerinin, kaygılarının, üzerinde durulması gereken kavramlar olduğu görülmektedir (Deniz vd. 2022).

Ergenlik dönemi özelliklerinden biri olan olasılıklı düşünme de üzerinde durulması gereken bir diğer önemli durumdur. Olasılıklı düşünme, bir durum hakkında başlangıçtan sonuca kadar mümkün olan her türlü olasılığı düşünme olarak ifade edilebilir (Demirtaş, 2011). Birey her sorunla karşılaştığında ortaya çıkan bir olgudur. Olasılıklı düşünmeye rağmen belirsizlik durumu ile karşılaşıldığında ise birey bilişsel

esneklik yoluyla durumla baş etmeye çalışır (Çuhadaroglu, 2013). Çok fazla olasılığın olduğu durumlarda bireyler baş etmekte zorlanır ve geleceğe ilişkin belirsizlik yaşayabilir ve bireylerin gelecek beklentilerini şekillendirirler. Olasılıklı düşünmeyi ergenlik dönemi özelliği olarak göz önünde bulundurduğumuzda gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti kavramları ile ilişkili olduğu ifade edilebilir.

2.1.1.Ergenlik dönemi gelişim görevleri

Ergenlik dönemi gelişim görevleri farklı kuramlar tarafından tanımlansa da ortak noktalar üzerinde durmuşlardır. Bu orta noktalar; değişen ve farklılaşan bedeni, fiziksel görünüşü ve cinsiyet rollerini kabul etmek, cinsiyet rollerine uygun davranmak şeklinde ifade edilir. Aynı zamanda akranlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmek, aile ve çevreden duygusal olarak bağımsızlaşabilmek, karşı cinsiyetten bireylerle ilişki kurabilmek, eş seçimine hazırlanmak, ekonomik özgürlük için meslek seçimine hazırlanmak da ergenlerin görevleri arasında bulunan ortak noktalardandır. Ergen bireylerin kendine özgü bir ideoloji, değer ve ahlak sistemi geliştirmesi, topluma uyumlu davranışlar sergilemek gibi görevleri de vardır (Dinçel, 2006).

Ergenlik dönemi gelişimsel görevleri olduğu gibi bireyde ergenlik döneminde gerçekleşen gelişimsel özellikler de mevcuttur. Bu gelişimsel özellikler sosyal, duygusal, bilişsel, ahlaki, cinsel ve kariyer gelişimi olarak adlandırılır. Bu özelliklere ilişkin açıklamalar aşağıda geniş bir şekilde verilmiştir.

2.1.2.Ergenlik dönemindeki farklılaşmalar

Ergenlik dönemindeki fiziksel farklılıklar erken ergenlik yani erinlik olarak ifade edilen zaman diliminde başlar. Erinlik döneminde kadın ve erkek oluşa göre cinsel olgunlaşma ve kilo – boy da farklılaşmalar meydana gelir. Hormonlardaki değişimlerden kaynaklı kadın ve erkekte farklı değişimler meydana gelir. Kadınlar, göğüslerin büyümesi, genital kılların oluşması ve adet görme gibi farklılaşmalarla yetişkin formuna bürünmüş olur. Erkekler ise cinsel organın gelişimini tamamlaması,

genital kılların oluşması, seste kalınlaşma ve yüzde kılların belirgin hale gelmesi gibi farklılaşmalar ile yetişkin erkek formu kazanılmış olur (Özmen, 2022).

Ergenlik dönemi sadece fiziksel değişimlerin yaşandığı bir dönem olmayıp sosyal duygusal değişimlerin de önem kazandığı bir dönemdir. Bağımsızlığı kazanma sosyal anlamda üretkenlik, kimlik oluşturma temel amaçtır. Kimlik oluşturma sürecinde “ben kimim” gibi sorularla kendilerini ve içinde bulundukları toplumu tanımaya çalışarak gelişim görevlerini tamamlamaya çalışırlar. Bu tür hayatı anlamlandırmaya yönelik sorular kendi içlerinde ve çevreyle zorluklar yaşamalarına sebep olabilir. Meslek seçimi, aileden ayrılmaya başlama ve romantik ilişkiler gibi gelişim görevleri bu zorlukların temelini oluşturur (Özmen, 2022; Parlaz vd., 2012).

Ergenlik dönemi bir bütün olarak düşünüldüğünde fiziksel, sosyal, duygusal aynı zamanda bilişsel gelişimdeki farklılaşmayı da gerekli kılar. Düşünce yapısı da bu süreç de gelişip yetişkin bir insanın düşünce yapısına dönüşmeye başlar. Çocukluk dönemi özelliği olan somut düşünme yapısı yerini soyut düşünmeye bırakarak, şimdi ve burada ile birlikte gerçekleşmemiş olasılıkları da fark etmeye başlar. Ayrıca hayali durumlar hakkında varsayımlarda bulunma da bilişsel gelişim özellikleri arasındadır (Ahioğlu ve Lindberg, 2011; Öngen, 2019).

2.2. Olumlu Gelecek Beklentisi

İnsan mantık ve muhakeme yeteneği sayesinde çevresini kontrol ederek hayatına yön vermek ister. Kontrol yeteneği sayesinde bireyler içinde bulunduğu zamanı planlamaya çalışır. Fakat sadece bugünü planlamak hayata yön vermede yeterli olmaz. Geleceğin planlanması da önemli bir faktördür. Geleceğin planlanması beklenti kavramını ön plana çıkarır. Beklenti ise TDK (2023) tarafından bireyin belirli koşullarda alacağı şekiller veya kendisine dair öngörüsü şeklinde tanımlanmıştır. Beklenti aynı zamanda geçmiş deneyimlerine bakarak gelecek hakkında fikir yürütmek şeklinde de tanımlanır (Tatar, 2005). Sosyal öğrenme kuramına göre beklenti, deneyimlere ve birbirine yakın yaşantıları göz önünde bulundurarak gelecekteki benzer yaşantılara dair fikir yürütme şeklinde ifade edilir (Avar, 2019; Bandura, 2001).

Geleceğe yönelik kararların alınmasında beklentiler önemli bir yere sahiptir (Çuhadar vd., 2019). Geleceğe dair beklentiler, geçmişte yaşanılardan yola çıkarak,

şimdiki zamandaki algılardan, tutumlardan etkilenererek, aynı zamanda geleceğe yönelik tahminde bulunarak oluşur (Aksoy, 2022b; Çuhadar vd., 2019). Seginer (2009) geleceğe ilişkin beklentileri, yakın-uzak gelecekteki hayat içinde korku, plan ve istek şeklinde ifade etmiştir. Buna göre gelecek beklentisi, bireyler için önemli olaylardan oluşan, bireysel hayat hikayesini anlatan kavram olarak ifade edilebilir. Gelecek beklentisi aynı zamanda kişilerin ilgi, kaygı ve görüşlerini içeren bilişsel haritalar şeklinde tanımlanır (Artar, 2003; Nurmi, 1991; Şimşek, 2012).

Gelecek beklentisine yönelik ilk çalışmalardan biri Thomas tarafından 1920 yılında yapılmıştır. Thomas, bireyin bir durum hakkında düşündüklerini ne derece gerçek olarak görürse, sonuçlarının da bu gerçeklikte olacağını ifade etmiştir. Diğer bir ifade ile var olan gelecek beklentilerinin sonuçlar üzerinde etkili olduğunun söylemiştir (Başpınar, 2020; Hurn, 1979). Daha sonra gelecek beklentisi kavramı Gillispie ve Allport tarafından 1955’ de, geç çocukluk ve ergenlik dönemindeki öğrencilerin geleceğe dair görüşlerini karşılaştırma şeklinde ele alınmıştır. Bu çalışmalardan sonra gelecek beklentisi konusu gün geçtikçe önem kazanmaya başlamıştır (Nurmi, 1991).

Gelecek beklentisi ilk başlarda sadece bilişsel boyutuyla ifade edilirken, daha sonra motivasyonel ve davranışsal boyutları da eklenerek bir model ortaya konulmuştur. Bu boyutlar, yaşamın farklı alanları için geçerli olmakla birlikte hiyerarşik bir şekilde ilerlediği ifade edilir. Bilişsel boyutu, doğrudan ve dolaylı olarak davranışsal bileşeni etkisi altına alan motivasyonel boyuttan etkilenmektedir (Seginer, 2003). Motivasyonel boyut, yaşama dair değer, beklenti ve inançları içine almaktadır. Bilişsel boyut, bu özelliklere yönelik kaygı, korku, umudu içine almaktadır. Davranışsal boyut da gelecek hedefleri için seçenekler ortaya koymayı, sahip olduğu bilgilerin doğruluğunu kontrol etmeyi ve kendisi için uygun olan seçeneklerin peşinden gitmeyi ifade etmektedir (Aksoy, 2022b; Artar, 2003).

Ergenlik dönemindeki bireyler, şimdiki davranışlarını, düşüncelerini gelecek beklentilerine göre oluşturma eğilimindedir. Bireyler geleceğe dair düşünceleri, davranışları çerçevesinde hedef belirler ve beklentilerinin gerçekleşmesi için planlı bir şekilde hareket eder (Hiekkaranta, 2023; Suliman-Aidan 2016; Wyman vd., 1993). Bu yaş dönemindeki gelecek beklentisi çoğunlukla aile, romantik ilişki ve kariyer ile ilgilidir. Ergenlik dönemindeki bireylerin, iş seçimi, eğitim hedefleri, sosyal hayat, duygusal uyum, kendi yeterlilik algısı gibi geleceğe yönelik uzun süreli beklentilerinin,

hayatta önemli bir yeri olması dolayısıyla gelecek beklentileri, hayatı şekillendirme de önemli bir faktör olarak görülür (Dutra-Thome, 2015; Turhan ve Canpolat, 2023; Uzun vd., 2023). Bu sebeple de gençlerin davranışlarında ve gelişimlerinde gelecek beklentileri belirleyici olurken, gençlerin bireysel farklılıklarına göre de olumlu ve olumsuz farklı etkilere sebep olabilmektedir. Olumlu düşünme ve beklenti bireyleri depresyon ve kaygıdan koruma işlevi üstlenir. Bu açıdan bakıldığında geleceğe dair beklentilerin varlığı koruyucu faktör olarak görülür (Hiekkaranta, 2023; Suliman-Aidan 2016; Wyman vd., 1993). Bireylerin gelecek beklentilerinin bilinmesi ise toplumsal sağlığın ve psikolojik iyiliğin devamını sağlamasında önem arz etmektedir (Turhan ve Canpolat, 2023).

Yetişkin bir kişinin hayatında en az bir defa travmatik yaşantıya maruz kaldığı düşünüldüğünde, yaşanan deneyim sonucunda bireylerin algı ve düşünce yapısında değişikliklere sebep olmaktadır. Olumlu gelecek beklentisinin bu tür travmalar karşısında iyileştirici olumlu etkisi olduğu ve ergenlerde sağlıklı davranışların, psikolojik iyi oluşun oluşmasında önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Ergenlerin yaşadığı çocukluk çağı travmaların etkisinin azaltılması amacıyla psikolojik yardım ve sosyal destek yoluyla olumlu gelecek beklentisi oluşturulabilir (Uzun vd., 2023). Ergenlik döneminde, problem çözme yeteneği ve aile desteğinin de olumlu gelecek beklentisi üzerinde dikkate değer artışa sebep olduğu ortaya konmuştur (Dubow vd., 2001). Sosyal desteğe sahip olan ergenlerin daha umutlu ve yaşadığı sorunlarla daha kolay baş edebilmesi beklenir (Uzun vd., 2023). Akran çevresinin olumsuz olması ve problemli davranışlar, olumsuz gelecek beklentisi oluşturmaya sebep olduğu görülmüştür (Dubow vd., 2001). Bir araştırma sonucuna göre ise gelecek beklentisi bireyin içsel ve dışsal faktörleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Psikososyal uyumunda, gelecek beklentisi için dikkate değer bir faktör olabileceği ifade edilebilir (Boxer vd., 2003). Bu sebeplerden dolayı da gençlik gelişimini olumlu yönde etkilediği ifade edilebilir (Mcwhirter vd., 2013; Schmid vd., 2011; Wyman vd., 1993). Aynı zamanda ergenlerde olumlu günlük yaşam deneyimleri, gelişim görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesinde etkili olurken, geleceğe dair beklentileri yükselterek olumlu gelecek beklentisi, başarı ve performans düzeyinin artmasını sağlamaktadır (Aksoy, 2022b; Baş ve Altun, 2020; Tuncer, 2011).

İnsan hayatında geleceğe yönelik beklentilerin varlığı önemli olduğu gibi beklentilerin yönü de önemli olmaktadır. Gelecek beklentileri, bireyin içinde bulunduğu aile, kültür, sosyal sınıf, din ve eğitim yoluyla erken dönem gelişim dönemlerinden itibaren öğrenilmeye başlanır. Geleceğe yönelik beklentiler bireyin deneyimlerinden ve sosyal çevresinden etkilenerek, olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Nurmi, 1991; Stoddard vd., 2015). Yapılan araştırmalarda bireylerin geleceği düşünürken daha çok olumlu düşündükleri fakat tahmin edilemeyen travmatik olayların bu durumu olumsuz etkileyebileceği ifade edilmiştir (Arnett, 2000; Compas 1985; Hiekkaranta, 2023; Rubie-davies vd 2010).

Olumlu gelecek beklentisi, bireylerin gelecekle alakalı düşünce biçimlerini içeren psikolojik bir yapıdır. Geleceğe dair olumlu beklenti oluşturmak bireylerin hayatındaki olumsuzlukları azaltmada, umutsuzlukla baş etme de ve bireyin hayatında yeni ufuklar açma da son derece etkili bir olgudur (O'connor, 2008). Bireylerin kendini geliştirmesine etki eden bir yapıya sahiptir. Geleceğe yönelik planlama yapmak bireyin motivasyonunu artırırken olumlu duygu geliştirmesine ve benlik saygısı geliştirmesine de hizmet eder. Olumsuz benlikten kaçınma iyi hissetmeye de yardımcı olur (Clinkinbeard ve Zohra 2012). Geleceğe olumlu bakan bireyler iyimserdir ve geleceğe daha umutlu bakarlar, hedeflerine ulaşmak için daha çok çaba harcarlar (Atilla ve Yıldırım, 2023; Eryılmaz, 2011; Şirin vd., 2023). İyimserlik ve umut düzeylerinde önemli bir artışa sebep olabilmektedir (Mcwhirter vd., 2013; Schmid vd., 2011; Wyman vd., 1993). Olumlu düşünme iyimserliği ön plana çıkarırken yaratıcılık ve üretkenliği artırdığı saptanmıştır. Olumsuz durumlarla daha sağlıklı bir şekilde baş edebildikleri gözlenir. Mutluluk ve fiziksel sağlıkla da pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Oettingen ve Wadden 1991). Fiziksel sağlıkla ilgili olan spor faaliyetlerine katılan ergenler de zihinsel ve fiziksel faaliyetler, bireyin kendisine ait beden imajında ve geleceğe yönelik beklentilerinde olumlu etki ettiği görülmüştür (Gısladottir vd., 2013). Olumlu beklentinin birey üzerinde oluşturduğu etki bireylerin cinsiyeti, yaşı, sosyoekonomik düzeyi, yeteneği gibi faktörlerden etkilenebilmektedir (Yıldırım vd., 2023). Bireyin içinde bulunduğu çevrenin, kültürün önemli olduğu düşünüldüğünde bulunulan okul ikliminin de olumlu gelecek beklentisi kavramı üzerinde önemli olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum faktörlerin yanı sıra

bireyin sınıf düzeyinin, bulunduğu okul türünün ve seçtiği bölümün de olumlu gelecek beklentisi oluşturmada önemli olduğu düşünülmektedir.

Stoddard vd. (2011) yaptığı çalışma da olumlu gelecek beklentisinin zamanla şiddeti azaltıcı etki ettiğini ortaya koymuştur. Buradan yola çıkarak ergenlik döneminde görülen zorba davranışlar üzerinde de etki edeceği öngörülmektedir. Olumlu bir gelecek hayal ettiklerinde bu geleceği riske atmaktan çekinecekleri ve zorba davranışlardan uzak duracakları varsayılmıştır (Stoddart vd., 2015). Bireylerin geleceklerini daha olumlu olarak görmeleri durumunda okula daha iyi uyum sağlama, olumsuz davranışları en aza indirme, olumsuz arkadaş etkisine karşı daha dayanıklı olabilecekleri düşünülmektedir (Dubow vd., 2001; Sulimani-Aidan 2016). Olumlu gelecek beklentisinin madde bağımlılığı ve tehlikeli cinsel davranışların azaltılmasında da etkili olduğu ifade edilmiştir (Nurmi, 1991; Sulimani-Aidan 2016).

Olumsuz gelecek beklentisine sahip bireylerde ise depresyon, kaygı ve intihar düşüncesine yatkınlığın daha yüksek düzeyde olduğu fark edilmiştir. Depresyon ve umutsuzluk intihar düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. Bu açıdan olumsuz gelecek beklentisinin risk faktörü olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Olumsuz duygu durumu ise bireyin olumsuz gelecek beklentisine sahip olmasını tetiklemektedir (Hiekkaranta, 2023; Horwitz vd., 2017; O'conner, 2008). Yoksulluk, şiddet gibi çevresel faktörler de olumsuz gelecek beklentisine sebep olabilir. Bu faktörler geleceğe daha umutsuz bakılmasına sebep olur (Stoddart vd., 2015).

2.2.1. Olumlu gelecek beklentisine ilişkin faktörler

Olumlu gelecek beklentisinin geleceğe yönelik hedefler belirleme ve bu hedeflere ulaşma da rolü düşünüldüğün de bu kavramla ilişkili faktörler ön plana çıkmaktadır. Bu faktörlerden bazıları aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1.1. Sosyal destek

Olumlu gelecek beklentisi oluşturmada sosyal destek çevresel bir kaynaktır. Sosyal destek, kişisel, ailevi ve sosyal ilişki içerisinde olunan kişilerden oluşur. Birey birden fazla sorunla karşılaştığında sorunlarla başa çıkmasını sağlayacak, duygusal

destek (sevgi, ait olma), araçsal destek (zaman, para) ve resmi olmayan destekleri (rehberlik etme) içerir. Yüksek sosyal destek gören bireylerin de geleceğe daha olumlu baktıkları ifade edilmiştir (Sulimani-Aidan, 2016; Sulimani-Aidan ve Benbenishty, 2011). Sosyal destek aynı zamanda çocukluk döneminde yaşanan travmaların iyileşmesinde önemli rol oynamaktadır. Aileyi, öğretmenleri ve arkadaşları sosyal destek olarak algılayan bireylerin daha başarılı oldukları ifade edilmektedir. Geleceğe karşı daha fazla umutlu oldukları ve karşılaştıkları sorunlarla daha iyi baş edebildikleri görülmüştür. Özellikle istismar vakalarında bireylerin sosyal destek alması bireyin daha az psikolojik huzursuzluk yaşamasını sağlamaktadır. Kısaca sosyal destek çocukluk çağı travmaları ile geleceğe yönelik beklentiler arasında aracı rol oynamaktadır (Uzun vd., 2023).

2.2.1.2. İyimserlik

İyimserlik, bireylerin belirli bir çerçevede verilen görevi, sağlıklı bir şekilde yapabilmek için bilişsel kaynakları, motivasyonu ve eylem planlarını hayata geçirmeye karşı, kendine olan güveni olarak ifade edilebilir. İyimserliğe sahip kişiler gelişime açık, olumlu bir gelecek beklentisi içerisinde iken olumsuz olayları geçici, dışsal ve duruma özgü olarak nitelendirmektedir (Avey vd., 2011). Olumlu gelecek beklentisi oluşturma da iyimserlik kişisel bir kaynaktır. İyimserliğe sahip gençlerin zorlayıcı yaşam olaylarında, sağlıklı tepkiler göstererek başarılı bir şekilde başa çıkma mekanizmasını devreye soktuğunu ve iyimserliği, genelleştirilmiş olumlu sonuç beklentileri olarak baktıklarını ifade etmişlerdir. İyimserliğe sahip gençler, sorunla karşılaştığında sağlıklı problem çözme tekniklerine başvurmaktadırlar. Ergenlerin karşılaşılabileceği zorluklarda tampon görevi görme özelliği vardır (Sulimani-Aidan, 2016; Sulimani-Aidan ve Benbenishty, 2011). İyimserlik, bireyin geleceğine ilişkin olumlu zihinsel gelişim oluşturabilmesi için şimdiki zaman diliminde gerekli olan bir faktördür (Nurmi, 2004; Schmid vd., 2011). Yapılan bir çalışmada hayatları hakkında memnuniyetsizliklerini bildirme ihtimali daha fazla olan bireylerin geleceğe yönelik iyimser bakma olasılığının daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda yüksek sosyoekonomik düzey ve yaşama karşı memnuniyetini ifade eden kişilerin geleceğe yönelik iyimserlik düzeyinin daha düşük olabileceği söylenmiştir (Moller, 1996).

2.2.1.3. Umut

Umut kavramı, hayatta karşılaşılan engellerin çözümü olabileceğini düşünerek geleceğe yönelik olumlu inançları kapsar. Geleceğe dair beklentilere ulaşmada önemli bir faktördür. Geleceğe dair umudu olmayan kişiler, beklentilerinin gerçekleşmesi için çaba harcamazlar. Ergenlerin umut düzeylerinin yüksek olması olumlu gelecek beklentisi düzeylerinin de yüksek olmasını sağlamaktadır (Aksoy, 2022b). Umut duygusu yaşanan zorluklara rağmen esnek olmaya ve olumlu gelecek beklentisine yol açmaktadır (Seginer, 2009; Stoddard ve Pierce, 2015). Fiziksel çevre ve sosyal ilişkiler ile öğrenilebilir. Ayrıca umutlu beklentiler ergenler için ideal gelecekteki benlik yapılarıyla karakterize edilir (Schmid vd., 2011). Umut kavramı bireysel bir kavram olmasının yanında geleceğe de kaynak sağlar. Hem bilişsel hem de duygusal bileşeni vardır. Bilişsel bileşeni, gelecekte gerçekleşmesi beklenen olaya yönelik beklentiği ifade ederken, duygusal bileşeni, gelecekle alakalı tahmin ettiğimiz şeylerin iyi, hoş olmasını ifade eder (Staats, 1987). Olumsuz fiziksel çevre ise umudun gelişmesini engelleyici bir etkidir (Stoddard ve Pierce, 2015). Aynı zamanda umutsuzluğun, ileriki zaman da yaşanabilecek depresyon ve intiharın önemli bir belirleyicisi olduğu ileri sürülmüştür (Horwitz vd., 2017; Macleod vd., 1993).

2.2.2. Olumlu gelecek beklentisi ve ergenlik dönemi

Ergenlik dönemindeki bireyler geleceğe ilişkin hayatlarının nasıl olacağını düşünme eğilimindedirler. Gelecek hakkında plan yapmak ve düşünmek heyecan verici olduğu kadar zor bir eylemdir. Hayal kurabilecekleri, düşünebilecekleri ve geleceğe dair plan yapabilecekleri kapsamlı gelecek beklentisi oluşturmaya çalışırlar. Gelişim dönemi özelliği olarak hayatlarında aile, iş, eğitim, romantik ilişki gibi alanlarda pek çok değişiklik meydana gelir ve bu değişikliklere uyum sağlaması zor bir dönemdir. Bu dönem aynı zamanda bağımsızlığın kazanılmaya başlandığı, bireyin kendi kimliğini keşfetmeye çalıştığı, kısıtlamalardan ve sosyal kontrolden uzaklaşmaya çalıştığı bir dönemdir (Arnett, 2007; Beal ve Crockett, 2010; Sulimani-Aidan 2016).

Geleceğe yönelik beklentiler her gelişim döneminde önemli olmakla birlikte geçiş dönemi olarak adlandırılan ergenlik döneminde özellikle önemlidir (Seginer, 2009; Sulimani-Aidan 2016; Sulimani-Aidan ve Benbenishty, 2011). Ergenlik dönemi gelişim dönemleri içinde geleceğe dair beklentilerin yoğun olduğu ve bireylerin geleceğe dair beklentilerine ulaşmak için adım attığı bir dönem olarak görülür. Bu dönem de geleceğe yönelik beklentiler, hedef belirleme ve hedeflere erişme isteklerini etkilemektedir. Yaşanan değişimler ergenler de uyum sorunlarının da ortaya çıkmasına neden olur. Gelecek beklentileri, aile kurmak, sağlıklı bir hayat sürmek ve inancına yönelik faaliyetlerde bulunmak şeklinde ifade edilir. Aynı zamanda bu dönem meslek seçimi ve gelecekle alakalı önemli kararların alındığı bir dönemdir. Bu beklentiler içinde bulunan kültüre, çevreye, sahip olunan değerlere, aile yapısına ve cinsiyete göre farklılık gösterebilmektedir (Çuhadar vd., 2019; Nurmi, 1991; Sulimani-Aidan, 2016; Uluçay vd., 2014). Aynı zamanda ergenlik dönemi bireylerin gelecekte nasıl bir hayat yaşayacağını belirlemede önemli gelişim dönemleri arasında yer alır (Mcwhirter vd., 2013). Bu gelişim döneminde geleceğe dair beklentiler, bireylerin seçimlerini, kararlarını ve başarılarını etkilemekle birlikte gelişimlerinde önemli bir işlev görevi görmektedir (Beal ve Crockett, 2010; Nurmi, 2004). Olumlu gelecek beklentisi ergenler üzerinde psikososyal uyumu, dayanıklılığı, olaylar karşısında yılmazlık düzeyini artırıcı; olumsuzlukları, olumsuz akran etkisini, riskli ve sorunlu davranışları azaltıcı etkisi olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda hayata karşı gençleri motive eden bir faktör olduğu görülmüştür (Dubow vd., 2001; Kırk vd., 2011; Raffaelli ve Koller, 2005; Sulimani-Aidan, 2016).

Ergenlik döneminde bireylerin geleceğe yönelik beklentileri, planlama ve hedef belirleme için ön şart olarak görüldüğü için bu döneme özgü gelişim görevi olarak görülür (Işıktaş, 2022; Lyu ve Huang, 2016). Ergenlerin gelecek beklentileri, ilişkisel, deneysel, varoluşsal ve başarıya ilişkin olmak üzere dört alanda ifade edilmektedir. İlişkisel beklentiler, sosyal hayatı temel alarak sevgili ve eş seçimini doğru yaparak aile kurmayı ve çocuk sahibi olmayı içerisine almaktadır. Deneysel beklentiler, bireyin nerede yaşamak istediği, çalıştığı iş ve yaşam biçiminde değişiklikler yapmayı kapsamaktadır. Varoluşsal beklentiler, bireyin toplumsal yönünü ve kişisel özellikleri sorgulamasını sağlayan, yardımseverlik, iyi insan olmak gibi kavramları kapsamaktadır. Başarıya ilişkin beklentiler ise sınıfı geçerek okulu bitirmek, mevki ve meslek sahibi

olmak olarak nitelendirilebilir. Ergenlerin geleceklerine dair beklentileri, kimlik ve benlik oluşlarını şekillendirerek, yetişkinlikteki yaşantılarının belirleyicisi olur (Artar, 2003; Avar, 2019).

Ebeveynler ve diğer aile üyeleri gençlerin gelecek beklentilerini model olma, doğrudan beklentilerini aktarma, başarı için kriterler oluşturma yoluyla etkilemektedir (Çimen ve Dilmaç, 2022; McCabe ve Barnett, 2000). Ayrıca, öğretmenler ve akran grupları da gençlerin gelecek beklentilerini şekillendirmelerine etki eden önemli faktörlerdendir. Sonuç olarak, yetişkinlerin genel anlamda yaşama ilişkin değerleri gençleri etkilemekte ve gençler hedeflerini belirlerken yetişkinlerin değerlerini örnek almaktadır (Yavuzer vd., 2005).

2.2.3. Olumlu gelecek beklentisi ile ilgili çalışmalar

2.2.3.1. Türkiye’de olumlu gelecek beklentisiyle ilgili yapılan araştırmalar

Türkiye’de olumlu gelecek beklentisiyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların büyük bölümü üniversite öğrencileri ile yapılmış olduğu bazı çalışmaların ise lise öğrencileriyle yapılmış olduğu görülmektedir. Çalışmalar sıralanırken önce tarihsel zamana göre ergenlerle yapılan çalışmalara yer verilecek sonra üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalara yer verilecektir.

Eryılmaz (2011), ergen öznel iyi oluşu ve olumlu gelecek beklentisi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya lise düzeyinde 233 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonucunda, lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri ve öznel iyi oluşu arasında pozitif, anlamlı bir ilişkinin olduğu ve ergen iyi oluşun cinsiyete göre değişmediği bulunmuştur. Olumlu gelecek beklentisinin ergen öznel iyi oluşundaki varyansın %24’ünü açıkladığı görülmüştür.

Karaca vd. (2016), öznel iyi oluş ve olumlu gelecek beklentisinin karşılaştırmasını, çalışan ve çalışmayan ergenler üzerinden yapmıştır. Çalışan 420, çalışmayan 482, toplamda 902 lise öğrencisi ile çalışma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, iki grup içinde öznel iyi oluş düzeylerinde manidar bir fark görülmezken, çalışmayan ergenler aile ilişkileri bakımından anlamlı düzeyde daha yüksek doyum yaşadıkları saptanmıştır. Çalışmayan öğrencilerin öznel iyi oluşun alt

boyutlarından olan önemli kişilerle ilişkide doyuma çalışan ergenlere göre anlamlı, yüksek düzeyde doyum yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca her iki grubunda olumlu gelecek beklentisinin yüksek olduğu, anlamlı olmasa da çalışmayan öğrencilerin daha yüksek olumlu gelecek beklentisine sahip oldukları ve olumlu gelecek beklentisi ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğu görülmüştür.

Aksoy (2022b), spor lisesi öğrencilerinde olumlu gelecek beklentisi ve kariyer uyum yeteneği konusunda çalışma yapmıştır. Çalışma 14-18 yaş aralığında değişen 134 kadın, 434 erkek toplamda 568 öğrenci ile çalışılmıştır. Olumlu gelecek beklentisi ve kariyer uyum yeteneği arasında pozitif-anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca kariyer uyum yeteneğinin olumlu gelecek beklentisini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

Işıktaş (2022), lise öğrencileri üzerinde olumlu gelecek beklentisi, akademik azim ve akademik erteleme davranışlarını incelemiştir. Araştırma da 1328 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda, akademik azim-akademik erteleme ve akademik erteleme-olumlu gelecek beklentisi arasında negatif orta düzeyde ilişki bulunurken, olumlu gelecek beklentisi-akademik azim arasında pozitif orta düzey ilişkiye rastlanmıştır. Akademik azim ve olumlu gelecek beklentisi, akademik ertelemedeki varyansın %32'sini açıkladığı görülmüştür.

Tiring (2022), espor oyuncularının mükemmeliyetçilik, benlik kurgusu, psikolojik tepkileri ve olumlu gelecek beklentilerinin incelenmesi şeklinde bir çalışma yapmıştır. Çalışma da 15-45 yaş aralığında 33 kadın ve 103 erkeğe ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre espor oyuncularında depresyon, anksiyete ve stres belirtileri görüldüğü saptanmıştır. Yaş, kaç yıl sporla uğraştığı, cinsiyet, günlük sporla ilgilenme süresi, spordan gelir elde etme durumu, turnuvalara katılıp katılmaması, aile ve arkadaş desteğinin anksiyete, depresyon ve stres seviyelerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. İlişkisel benlik, olumlu gelecek beklentisi, anlamlı ve negatif yönde iken olumsuz mükemmeliyetçilik anlamlı ve pozitif yönde depresyonu yordadığı tespit edilmiştir. İlişkisel benlik anlamlı negatif yönde, olumsuz mükemmeliyetçilik anlamlı pozitif yönde anksiyeteyi ve stresi yordadığı görülmüştür.

Ehtiyar vd. (2017), üniversite öğrencileri üzerinde geleceğe yönelik tutum ve olumlu gelecek beklentisinin psikolojik iyi hal üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda, olumlu gelecek beklentisi, geleceğe yönelik tutum ve psikolojik

iyilik hali arasında pozitif ilişki olduğu ayrıca, olumlu gelecek beklentisi, psikolojik iyilik halini geleceğe yönelik tutuma göre daha çok etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Yurtkoru ve Taştan (2018), üniversite öğrencilerinin özbilinç algılarının olumlu gelecek beklentisine etkisini kaynak odası yaklaşım arka planı ve pozitif psikolojiyi değerlendirdiği çalışmada 280 öğrenciye ulaşmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin özel özbilinç düzeylerinin olumlu gelecek beklentisinin tüm boyutlarında pozitif anlamlı ilişki bulunmuştur. Genel özbilinç düzeylerinin ise olumlu gelecek beklentisinin kişisel başarı-yeterlilik üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi olduğu, sosyal anksiyete düzeylerinin ise yalnızca sağlık-yaşam kalitesi ve meslek-kariyer boyutlarında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Hobfoll'un kaynak odaklı yaklaşımı kuramını destekleyen sonuçlar çıkmıştır.

Taş ve Özmen (2019), üniversite öğrencilerinin meslek seçiminde aldıkları aile desteği ve kariyer uyum yetenekleri ilişkisinde, olumlu gelecek beklentisinin aracılık rolünü araştırmıştır. Araştırma da 4. Sınıfta olan 507 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda aile desteği ile kariyer uyumu arasında yüksek düzeyde pozitif manidar bir ilişkinin olduğuna ulaşılmıştır. Meslek seçiminde ise olumlu gelecek beklentisinin, aile desteği ve kariyer uyumu arasındaki ilişki de kısmi aracı rol üstlendiği bulunmuştur. Meslek seçiminde aile desteği, olumlu gelecek beklentisini ve kariyer uyumunu doğrudan etkilediğine ulaşılmıştır.

Beltekin ve Kuyulu (2020), olumlu gelecek beklentisi, akademik erteleme ve üniversite öğrencilerinin örgütsel imaj düzeylerini araştırmıştır. 683 üniversite öğrencisi ile çalışma yapmıştır. Araştırma sonucuna göre, üniversite öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi, akademik erteleme ve üniversite öğrencilerinin örgütsel imaj düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Taştan ve Yüksel (2021), covid-19 pandemi sırasında üniversite öğrencilerinde gözlemlenen olumlu gelecek beklentisi, psikolojik uyumsuzluk ve öz yeterlilik algısı üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. 335 üniversite öğrencisi ile yapılan bu çalışmada psikolojik uyumsuzluğun ve uyumsuzluğun boyutları arasında olan stres ve kaygı diğer boyutlara göre yüksek düzeyde bulunmuştur. Olumlu gelecek beklentisinde sağlık ve yaşam beklentisinde diğer değişkenlere göre düşük ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Özyeterlilik algısı diğer değişkenlere göre yüksek çıkmıştır. Psikolojik

uyumsuzluk ortalamasının üstünde, öz yeterlilik ve olumlu gelecek beklentisi ortalamasının altında olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Toker ve Kalıpçı (2021), meslek yüksekokulunda bulunan öğrencilerin geleceğe yönelik tutumları, olumlu gelecek beklentisinin, benlik saygısının mutluluk üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmayı öğrenim gören 715 üniversite öğrencisi üzerinde yapmıştır. Araştırma sonucunda mutluluk ile olumlu gelecek beklentisi arasında pozitif anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin olumlu gelecek beklentisi ölçeği puanları en yüksek ortalamaya sahipken, benlik saygısı ölçeği puanları en düşük olarak elde edilmiştir. Geleceğe yönelik tutum, olumlu gelecek beklentisi, benlik saygısının mutluluk üzerindeki etkisini %54 olarak saptanmıştır. Regresyon analizinde bağımsız değişkenler içinde en çok etki kendini sevme alt boyutu olduğu görülmüş, daha sonra sırasıyla planlı yönelim, olumlu gelecek beklentisi, kaygılı yönelim, olumlu yönelim ve öz yeterlilik takip etmiştir.

Şirin vd. (2023), olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasında stresle başa çıkma tarzının aracı rolünü araştırmıştır. Araştırmaya 423 üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonuçları, üniversite öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişki de stresle başa çıkmada aracılık etkisini doğrulamıştır. Belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi azaldıkça, stresle başa çıkma-etkili yönelim ve olumlu gelecek beklentisi artmakta, diğer yandan belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi arttıkça, stresle başa çıkma-etkisiz yönelim puanları yükselmekte, olumlu gelecek beklentisi azalmaktadır.

Olumlu gelecek beklentisi ile yapılan çalışmalarda çoğunlukla değişkenlerle ilişkisi veya aracı rolü şeklinde araştırdığı fark edilmiştir. Ergenlik döneminde olan bireylerle yapılan çalışmalarda olumlu gelecek beklentisi ile öznel iyi oluş, kariyer uyum yeteneği, akademik azim, akademik erteleme, mükemmeliyetçilik, benlik kurgusu ve psikolojik tepkiler konuları çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, olumlu gelecek beklentisi ile çalışılan konularla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalar da ise olumlu gelecek beklentisi ile geleceğe yönelik tutum, psikolojik iyi hal, özbilinç, aile desteği, kariyer uyum yetenekleri, akademik erteleme, üniversite öğrencilerinin örgütsel imaj düzeyleri, psikolojik uyumsuzluk, öz yeterlilik algısı, benlik saygısı, mutluluk, belirsizliğe tahammülsüzlük ve stresle başa

çıkma tarzı konuları çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, olumlu gelecek beklentisi ile çalışılan konularla aralarında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

2.2.3.2. Dünya’da olumlu gelecek beklentisiyle ilgili yapılan araştırmalar

Dünya’da Olumlu gelecek beklentisi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, olumlu gelecek beklentisinin diğer değişkenlerle ilişkisini farklı yaş grupları ile ele alındığı görülmüştür. Çalışmalar sıralanırken önce tarihsel zamana göre ergenlerle yapılan çalışmalar yer verilecek sonra üniversite öğrencileri ve yetişkinlerle yapılan çalışmalara tarihsel zamana göre yer verilecektir.

Zhang vd. (2009), Kırsal kesimde yaşayan AIDS ve HIV’den etkilenen çocuklarda ruh sağlığı ve travmatik olaylar ilişkisinde olumlu gelecek beklentisinin aracılık rolü incelenmiştir. Araştırmaya 6-18 yaş aralığında farklı çevrelerden 1221 çocuk dâhil edilmiştir. Araştırma sonucuna göre, travmatik belirtilerin büyük bölümü ile umut, benlik saygısı, olumlu gelecek beklentisi, algılanan kontrol, yalnızlık ve depresyonla ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Travmatik olayların travmatik sağlığa etkisinde olumlu gelecek beklentisi aracılık etmiştir. Aynı zamanda olumlu gelecek beklentisi, travmatik olayların psikolojik sağlığa etkisinde %67,9 oranında olumlu etki etmiştir.

Schmid vd. (2011), pozitif gençlik gelişimi yordayıcı olarak kasıtlı öz düzenleme ile olumlu gelecek beklentisinin ilişkisi incelenmiştir. 7-8-9. sınıf da öğrenim gören 1311 öğrenci ile çalışma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kasıtlı öz düzenleme becerileri ve olumlu gelecek beklentilerinin pozitif gençlik gelişiminin yordayıcıları olduğu görülmüştür. Kasıtlı öz düzenleme ve olumlu gelecek beklentilerinin örneklemde etkilerinin karşılıklı olduğu ortaya koyulmuştur. Olumlu gelecek beklentisinin erken yaşta oluşması, öz düzenleme becerileri için pozitif etki oluşturduğu görülmüştür.

Lovu (2014), ergenlerin yetişkinliğe geçişte olumlu, olumsuz beklentilerin kapsamı bireysel değişkenlerin, sosyal destek ve psikolojik değişkenlerin olumlu gelecek beklentisini yordamadaki rolleri araştırılmıştır. Lise de öğrenim gören 3509 öğrenci üzerinde çalışma yapılmıştır. Çalışma sonucuna göre, öğrencilerin büyük bölümünün olumlu gelecek beklentisine sahip olduğu, kendine güven ve öğretmen

tarafından verilen sosyal desteğin olumlu gelecek beklentisine olumlu etki ettiği ortaya koyulmuştur. Kadınlar geleceğe olumlu bakarken, erkekler geleceğe karşı daha çok kaygı duyduğu görülmüştür. Maddi zorluk yaşayan öğrencilerin geleceğe daha olumsuz baktığı ve kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin kentsel kesimde yaşayan öğrencilere göre geleceğe daha olumsuz baktığı ortaya çıkmıştır.

Stoddard ve Pierce (2015), ergenlik döneminde olan öğrencilerin olumlu gelecek beklentisiyle, mahalle ve topluluk kolektif ilişkisi, amaç ve umut gibi pozitif psikolojik kavramlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 7. Sınıfa giden 196 öğrenci ile çalışmıştır. Araştırma sonucuna göre, amaç ve umut ile olumlu gelecek beklentisi arasında pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür. Amaç, umut ve toplum odaklı kaynakların bir arada olması olumlu gelecek beklentisini yükselttiği, toplu etkinliklere katılmanın umut ve amacı yükselttiği aynı zamanda toplulukta faaliyet ve etkinliklere katılmanın olumlu gelecek beklentisini artırdığı görülmüştür.

Prince vd. (2019), bireysel olumlu gelecek beklentisi ve gelecekte beklenen tehditler ile depresyon, suç işleme, güvenli gelecek ve madde kullanımı arasındaki ilişkiyi incelediği 4 yıl süren bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada risk grubundaki ergenlik döneminde 1105 öğrenci seçilmiş ayrıca, 338 Latin kökenli ve 248 Afrika kökenli ergen çalışmaya eklenmiştir. Araştırma sonucuna göre, güvenliğe yönelik tehditler, suçluluk, olumlu gelecek beklentisi ve depresyon arasında boylamsal yönde anlamlı korelasyonel ilişkisi görülmüştür. Yüksek düzeyde olumlu gelecek beklentisine sahip olan ergenlerin, madde kullanma ve suç işleme olasılığının düşük olduğu görülmüştür. Ergenlik döneminde depresyon ve suç işleme arasında sürekli ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Arampatzi vd. (2020), Yunanistan kurtarma paketi referandumu öncesi ve sonrası üniversite öğrencileri üzerinde negatif durumlar karşısında olumlu gelecek beklentisinin rolü araştırılmıştır. Araştırma da 1163 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, olumlu gelecek beklentisinin, zorlu yaşam olayları karşısında dayanıklılığı artırdığı görülmüştür.

Vilhauer vd. (2012), hastanenin psikiyatri servisinde majör depresif bozukluğu olan hastalarda tedavi şekli olarak olumlu gelecek beklentisini artırmak amaçlı, geleceğe yönelik terapinin etkililiğini değerlendirme şeklinde bir çalışma yapılmıştır. Çalışma da 20 kişi ile 10 hafta grup terapisi yapılmıştır. Bilişsel terapiyle yapılan grup

terapisinin sonuçları ile karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan hastaların, yaşam kalitelerinde depresyonlarında ve anksiyetelerinde iyileşme gözlemlenmiştir. Bilişsel terapiye göre depresyonda daha etkili olduğu saptanmıştır.

Olumlu gelecek beklentisi ile yapılan çalışmalarda çoğunlukla değişkenlerle ilişkisi veya aracı rolü şeklinde araştırdığı fark edilmiştir. Ergenlik döneminde olan bireylerle yapılan çalışmalarda olumlu gelecek beklentisi ile travmatik olayların travmatik sağlığa etkisinde, kasıtlı öz düzenleme, sosyal destek, psikolojik değişkenler, mahalle ve topluluk kolektif ilişkisi, umut, gelecekte beklenen tehditler, depresyon, suç işleme, güvenli gelecek ve madde kullanımı ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda olumlu gelecek beklentisinin dayanıklılığı artırdığı yönünde bir çıkarıma ulaşılmıştır. Yetişkinlerle yapılan çalışmada ise geleceğe yönelik terapilerin olumlu gelecek beklentisini artırdığı tespit edilmiştir.

2.3. Belirsizliğe Tahammülsüzlük

Gündelik yaşam içerisinde birey, şimdiki ve gelecek zamana ilişkin belirsizlik durumlarıyla karşı karşıya gelmektedir (Sarıçam, 2014). Belirsizlik yerine, bilinen olasılıklar seçilmeye çalışılsa da belirsizlik hayatın bir parçası konumundadır (Adıgüzel, 2022). Çok erken yaşlardan itibaren gelişmeye başlar (Meroni, 2023). Belirsizlik kavramı alanyazında Frenkel-Brunswick'ın 1949 yılında yaptığı çalışmalarla ele alınmıştır. Bilinmeyen durumlar sonucunda bireylerin rahat hissetmediklerini ifade ederken, bu durumu kişilik özelliği olarak ifade etmiştir (Aba, 2022; Öztürk, 2013). Belirsizlik, yeterli bilgi olmadığı için birey tarafından kategorize edilmeyen ve yapılandırılmayan bir durumdur (Arı, 2021). Aynı zaman da belirsizlik ruh sağlığı için tahmin edilemeyen bir durumdur (Duru vd., 2022). Budner (1962) ise belirsizlik kavramını yeniden ele almış; bireyin sonucunu tahmin edemediği farklı bir durum ve olayla karşılaşması, bu olayların farklı sonuçlarının gerçekleşebilme ihtimali karşısında kesin kararın verilemediği karışık durumlar olarak nitelendirmiştir. Budner (1962)'e göre üç sebepten dolayı belirsizlik ortaya çıkar; bunlardan ilki, olay hakkında bilginin çok az olduğu durumlarda ya da tamamıyla yeni bir durum olmasından dolayıdır. İkincisi olay hakkında çok fazla bilginin olması veya çelişkili bir durum olması

şeklindeyken; üçüncüsü, bilgilerin birbiriyle zıt durumları akla getirmesi ve çözümsüz olan durumlar olarak görülmesi şeklinde ifade edilebilir (Arı, 2021).

Belirsizliğe tahammülsüzlük ise daha çok belirsizliğin çoğaldığı, derinleştiği noktada ortaya çıkar ve aynı zamanda bireylerin belirsiz durumlara toleransının olmaması durumudur (Adıgüzel, 2022; Bottesi vd., 2019). Buna da dayanarak belirsizliğe tahammülsüzlük kavramı, bilinmeyen durumları tehdit olarak algılama eğilimi şeklinde tanımlanmıştır (Budner, 1962). Bilişsel düzeyde ön yargı olarak da ifade edilir. Sebebi ise bireyin, belirsizlik durumlarında, algılamasını, zihninde yorumlamasını ve ortaya çıkan tepkiyi etkileyerek kaygı oluşturmastır (Duru vd., 2022). Freeston vd. (1994) ise belirsizliğe tahammülsüzlük kavramını genişleterek daha kapsamlı hale getirmiş, bireylerin yaşamındaki günlük olaylar da belirsiz durumlar karşısında gösterdikleri, duygusal, davranışsal ve bilişsel tepkiler olarak tanımlamıştır (Dugas ve Koerner 2005; Dugas vd., 2004).

Ladouceur vd. (2000) ise belirsizliğe tahammülsüzlüğü, belirsiz bir durumun ortaya çıkma sebebi ve sonucu ne olursa olsun olumsuz olarak algılama şeklinde ifade etmiştir. Benzer algı düzeylerine sahip olan kişiler farklı tolerans düzeylerine sahip olabilirler. Tolerans eşiği düşük bir kişi, yaşanan belirsizliği dayanamaz olarak nitelendirirken, tolerans eşiği yüksek kişi belirsizlikten daha az etkilenebilir. Belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi daha fazla olan bireylerin, belirsiz durumlarda işlevsellikte zorluk yaşadıkları düşünüldüğünde duygusal zekâ, duyguları algılamada ve duruma uygun bilgilerin kullanılmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar (Altun-Kobul vd., 2022; Mayer ve Salovey, 1993).

Belirsizliğe tahammülsüzlük kavramının iki alt boyutu vardır. Birinci alt boyut ileriye dönük belirsizlik olarak adlandırılırken ikinci alt boyut engelleyici belirsizlik şeklinde ifade edilir. İleriye dönük belirsizlikte, birey geleceğini garanti altına almak için bilgi edinir ve araştırma yapar. Geleceği planlama eğilimindedir. Bireyler her ne kadar çok bilgi edinin planlı davranmaya çalışsa da istedikleri gibi olmayan durumlarda hayal kırıklığı yaşayabilmektedirler. Engelleyici belirsizlikte ise birey kendisini engellenmiş ve sıkışmış hisseder, çabalamaktan vazgeçer. Bu durum başa çıkma mekanizmasını etkileyerek sorunla baş etmesini zorlaştırır. Psikolojik problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Engelleyici belirsizliğin davranışsal yansıması ise donma tepkisi ile belirsizlik felci olarak ortaya çıkar. Belirsizlik felci, bireyin belirsizlik

durumunda işlevselliklerinde bozulmaya sebebiyet verebilecek şekilde kaçınma tepkileri vermeleri veya donup kalmaları şeklinde ifade edilebilir (Birrell vd., 2011; Meroni, 2023).

Carleton vd. (2007), belirsizliğe tahammülsüzlüğü, olayların gerçekleşmesinin mümkün olup olmamasına bakmadan kabul edilemez olarak görme eğilimindeyken, iki faktörlü bir yapı olarak ele almıştır. Birinci faktör, ileriye yönelik kaygı; gelecekte yaşanabilecek durumlara karşı oluşan kaygıdır. Obsesif kompulsif bozuklukla ilişkilendirir. İkinci faktör olan engelleyici kaygı ise belirsizlik durumunda pasif kalmak olarak ifade edilebilir. Daha çok sosyal kaygı, panik bozukluk, depresyon, agorafobi ile ilişkilidir. Freeston vd. (1994), duygusal, bilişsel ve davranışsal ifadeleri kapsayan belirsizliğe tahammülsüzlüğü beş faktörde incelemiştir. Bu faktörler belirsizliğin; kabul edilmez olduğu ve kaçınılması gerektiği inancı, bireyin eyleme geçmesini engellemesi, strese neden olması, hayal kırıklığı yaratması ve kişiyi olumsuz etkilediği düşüncesi şeklinde ifade edilebilir. Sexton ve Dugas (2009), belirsizliğe tahammülsüzlüğün korku ve kaygının oluşumunda etkili bir faktör olduğunu ileri sürerken, iki şekilde incelemiştir. İlk olarak belirsizliğin her şeyi mahvettiğini ve adaletli olmadığını ifade ederken, ikinci olarak, belirsizliğin kişinin kendini değerlendirmesinde ve davranışsal negatif sonuçları olduğunu ifade eder. İki şekilde de depresif belirtiler ve kaygı konusunda ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Belirsizliğe tahammülsüzlük konusunda farklı açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, belirsizliğin olumsuz duygular, uygun olmayan davranışlar ve hatalı düşüncelerin eşlik ettiği bir yapı olduğu söylenebilir (Duru vd., 2022; Erol, 2020). Belirsizliğe tahammülsüzlüğün altında yatan esas neden ise bilinmezin oluşturduğu korku şeklinde ifade edilir. Bilinmezlik, bilinç düzeyinde yeterli bilgi olmamasıdır (Armutlu, 2019; Carleton, 2016). Herhangi bir problem olmasa bile birey belirsizlik olduğu durumu problem olarak algılama eğilimindedir (Armutlu, 2019). Belirsizlik durumu genel olarak şimdiki zamana ve gelecek zamana yönelik yaşanır. Geleceği konusunda emin olmak isteyen bireyler belirsizlik karşısında farklı tepkiler verirler (Sarıçam vd., 2014). Belirsizliğin olduğu durumlarında ortaya çıkan korku ve kaygı bireysel farklılıklara göre değişiklik göstermektedir. Bireyin düşünce yapısı, psikolojik sağlığı olayları algılayışını farklılaştırmaktadır. Belirsizlik durumlarından olumlu veya olumsuz olarak etkilenmeleri de bu sürece bağlı bir durumdur (Armutlu, 2019).

Belirsizliğe tahammülsüzlük birey davranışları üzerinde de etkili bir faktördür. Belirsizliğe tahammülsüzlüğü fazla olan bireyler belirsiz durumla karşılaştığında iki farklı şekilde tepki verme eğiliminde olur. Bunlardan biri boyun eğmedir. Boyun eğme tepkisini gösteren kişi var olan durumu değiştiremeyeceğini düşündüğü için çaba harcamaz, var olan durumla hayatını devam ettirmeye çalışır. Diğer tepki ise inkâr tepkisidir. İnkâr tepkisini gösteren bireyler ise var olan durumu kabul etmez ve değiştirmeye çalışır. Bireyler kendilerine karmaşık gelen durumları kendilerine göre yorumlayarak belirli cevap verme eğiliminde olabilmektedirler (Adıgüzel, 2022; Budner, 1962).

Belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek olan bireyler, belirsizlikle karşı karşıya kaldıklarında bazı tepkiler verme eğilimindedirler. Bu bireyler, belirsizlik durumlarını kendilerine karşı bir tehdit olarak görürler bu yüzden kaygı düzeyleri yükselir. Ayrıca sürekli bilgi arayışı içinde olurlar, karar vermeleri gereken bir durum varsa sürekli bilgi toplamaktan karar vermede zorlanırlar. Bu süre zarfında kaygı yüksek düzeyde eşlik eder. Aynı zaman da karar vermek zorunda kaldıkların da güvenmezler ve kararları konusunda sürekli kaygı duyarlar (Birrell vd., 2011).

Günlük hayatta yaşanan belirsiz durumların uzaması risk olarak algılanır; stres, kaygı, depresyon ve geleceğe yönelik belirsizliklerin artmasına sebebiyet verebilir. Gelecek zamandaki belirsizliğin adil olmadığı savunulur ve olumsuz yargılar bireyin işlevselliğini etkileyebilmektedir (Akkaya, 2021; Duru vd., 2022; Greco ve Roger, 2003). Belirsiz durumlardan kaçınan, geleceğini planlayan bireyler için belirsizlik kaygı edilecek, korkulacak bir faktör olarak karşımıza çıkar. Fakat yaşanan dünya kendine ait belirsizlikleri beraberinde getirmektedir (Duru vd., 2022; Sarıçam vd., 2014). Bu sebeplerden belirsizlik rahatsız edici olarak tanımlanıp, kaçınılması gereken bir durum olarak görülür. Belirsiz bir durumla karşı karşıya kalındığında birey kendini tehlike de hisseder, bildiği bilgileri hatırlamakta ve söylemekte zorluk çekebilir. Ayrıca belirsizlik durumu dayanılması güç bir durum olarak adlandırılır (Buhr ve Dugas 2006; Dugas vd., 2005; Liao ve Wei, 2011). Birey yaşanan olaylar karşısında belirsizliği gidermek amacıyla harekete geçmekte de zorluk yaşar (Dugas vd., 2005). Geleceği konusunda kaygılanır ve geleceği güvene almak ister. Bu durumlar karşısında bireyin iyi oluşu olumsuz bir şekilde etkilenir (Akkaya, 2021; Buhr ve Dugas, 2002). Aynı zamanda karar verme yetileri de etkilenebilmektedir ve ruhsal sorunlar yaşamalarına sebebiyet

verir, kendilerine güvenlerini olumsuz etkiler. Geleceğe yönelik zihinlerinde simülasyon yaparak belirsizliği ortadan kaldırmaya çalışırlar (Ersöz vd., 2016). Belirsizlik durumu uzun süre devam ettiğinde algı seviyeleri ve hayata bakışları olumsuz olarak etkilenir (Akkaya, 2021). Bireyler problem olarak gördüğü durumdan dürtüsel davranışlar sergileyerek belirsizliği azaltma eğilimindedir. Fakat bu durum problem çözme becerilerini etkileyerek işlevsel olmayan çözümlere yönlendirmektedir (Armutlu, 2019). Bireyin karşılaştığı problemleri çözme yeteneğine zarar verebilmektedir (Carleton, 2012). Geleceği rahatsızlık kaynağı olarak yorumlama eğilimi vardır. Geleceğin belirsiz olması ve birçok yaşantıyı içinde barındırması rahatsızlık vermesini destekler (Şirin vd. 2023).

Belirsizliğe tahammülü olan bireyler, belirsiz durumları rahatsızlık verici olarak yorumlamaz ve toleransı daha yüksektir (Ladouceur vd., 2000). Tehdit olarak görmek yerine, hayatın akışı içinde belirsizlik durumlarıyla hayatını sürdürmeyi öğrenir. Belirsizlikler karşısında hayatı bireysel olarak algılamak yerine toplum içinde yaşadığının farkına varır ve duygu düşüncelerini rahat bir şekilde ifade edebilir (Aka, 2021).

Belirsizliğe tahammülsüzlükle başa çıkabilmek amaçlı bazı yöntemler ortaya konulmuştur. Yöntemlerin etkili olabilmesi için bireylerin, olayları algılama şekli ve yorumlaması üzerinde bilgi sahibi olunması gerekmektedir (Dugas ve Koerner, 2005). Bu faktörler bireylerin belirsizlik karşısında başa çıkma mekanizmasını ortaya koyar. Kullanılan yöntemlerden ilki maruz bırakmadır. Belirsizliğe tahammülü olmayan bireylere bilişsel maruz bırakma yapılarak bireyin olaylara verdiği anlamın değiştirilmesi hedeflenir. Bu sayede belirsizliğe karşı tahammülsüzlüğün azaltılması amaçlanır (Carleton, 2012; Dugas ve Koerner, 2005). Yöntemlerden ikincisi ise, pozitif inançları sorgulayarak belirsiz durumlara karşı toleransı yükseltmektir. Gelecekte olabilecek belirsiz durumlarla etkili baş etme öğrenilmeye çalışılır. Üçüncü yöntem, farkına varma, kabullenme terapisi olarak karşımıza çıkar. Bu sayede müdahale edilemeyecek durumları değiştirmeye, kontrol altına almaya çalışmak yerine duygusal tepkileri değiştirerek var olan durumun farkına varılması ve kabul edilmesi gerektiği savunulur (Carleton, 2012; Dugas ve Koerner, 2005).

2.3.1. Belirsizliğe tahammülsüzlük ve ergenlik dönemi

Ergenlik dönemi belirsizliğin en yoğun olduğu dönemlerden biri olarak görülür (Erol, 2020). Belirsizlik durumunda ise bireyler farklı baş etme yolları kullanır. Bazı bireyler var olan durumlarla yüzleşip belirsizliği ortadan kaldırmaya çalışırken bazı bireyler de bu tür durumlardan kaçınarak veya yok sayarak baş etmeye çalışır (Özdemir, 2021).

Ergenlerin geleceğe ilişkin beklentileri ise belirsizliklerle doludur. Bu durum bireyin seçimlerinde sağlıklı olmasını engellemektedir. Barahmand vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin %16.7'si, kadınların ise %7.7'sinin belirsizliğe karşı tahammülsüzlüklerinin yüksek derecede olduğu görülmüştür (Arı, 2021). Belirsizliğe tahammülsüzlüğün ergenlik döneminde sıklıkla görülmesinin sebepleri arasında, belirsizliğin bir sorun olarak görülmesi ve bu belirsizlikle baş edebilecek yeterliliğe sahip olamamak, kesin olmayan bilgileri kabul edememek ve belirsizlik durumunun doğru olmadığını düşünmesi olarak özetlenebilir (Ersanlı, 2018).

2.3.2. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün ruh sağlığı ile ilişkisi

2.3.2.1. Yaygın anksiyete bozukluğu ve Depresyon

Ergenlerde belirsizliğe tahammülsüzlükle kaygı arasında pozitif, güçlü ilişki bulunmuştur (Carleton, 2012; Dugas vd., 2001; Dugas vd., 2005; Sarı ve Dağ, 2009; Yüksel, 2014). Belirsizliğe tahammülsüzlükle kaygı ilişkisi sıklıkla araştırılmış ve kaygının bireyin yaşamının devamı ve gelişimi açısından temel rolü olduğu ifade edilmiştir (Dugas vd.,1997; Freeston vd.,1994). Diğer bir çalışma da ise yaygın kaygı bozukluğunun tedavisinde, belirsizliğe tahammülsüzlük seviyesindeki değişimden sonra, kaygı seviyesinde değişimin meydana geldiği ortaya çıkarılmıştır. Buradan yola çıkarak belirsizliğe tahammülsüzlük, kaygı kavramı için nedensel risk faktörüdür (Dugas ve Ladouceur, 2000; Öztürk, 2013). Belirsizliğe tahammülsüzlük, bireylerde kaygı oluşumunda ve devam ettirilmesinde önemli bir olgudur. Belirsizliğin bireyi rahatsız ettiği zaman diliminde kaygı ortaya çıkmaktadır (Erguvan, 2015). Kaygılı

bireyler, belirsiz olan gelecek hakkında olumsuz bir beklenti içerisinde iken kaygı duyma eğilimindedir (Dugas vd, 2001).

Belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek olan kişiler hayatlarında çoğu şeyi risk olarak algılayarak kaygı, olumsuz duygu, depresyon bireyin hayatının bir parçası haline gelmeye başlar ve yaşamı tehlikeli olarak adlandırırlar (Dugas vd., 1994; Ladouceur vd., 2000). Şüpheli durumları bireyin kendisine karşı tehdit olarak algılama, risk düşüncelerinin fazla oluşu, belirsiz durumların olumsuz düşünceler oluşturma eğilimi, kaygıya kaynaklık eder. Bu yaşanan değişiklikler bireye sağlıklı kararlar almayı güçleştirir (Ladouceur vd., 2000; Yıldız, 2017). Dugas vd. (2004), yaptığı çalışmalarda kaygı seviyesi yüksek bireylerin belirsizlikle karşılaştığında “durdurulmuş” olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Belirsizlik durumlarında, belirsizliğe tahammülü olmayan bireyler karar alma sürecinde, bazı tepkiler vermektedirler. Bu tepkiler, karar almaktan kaçınma, erteleme, sorumluluğu başkasına verme şeklindedir. Yapılan her erteleme ise yeni problemlerin oluşmasına sebep olabilmektedir. Belirsiz durumlara karşı yapılan bir diğer davranış ise başarısız olmaya sebep olan her detayı ayrıntılı düşünerek zaman kaybetmektir. Birey çok fazla bilgi sahibi olmaması durumunda ise karar vermede güçlük çekmekte ve çözüm yolunu tercih etmede kararsızlık yaşamaktadır (Yıldız, 2017). Belirsizlik durumu kabul edilemez olarak görüldüğü durumda bireyler çok fazla kaygı hissedebilirler. Kaygı duyma yüksek seviyelerde olduğunda belirsiz olan durumlar da görevlerini yapmakta zorlanmaktadırlar. Belirsizliğe tahammülsüzlük ve kaygı kavramları birbirlerini etkileyen ve iç içe olan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Akkaya, 2021; Buhr ve Dugas, 2002). Belirsizliğe tahammülsüzlük alan yazısı incelendiğinde yaygın anksiyete bozuklukları ile beraber ele alındığı görülmektedir (Akkaya, 2021; Öztürk, 2013). Yaygın anksiyete bozukluğuna sahip olan bireylerde diğer kaygı bozukluğuna sahip olan bireylere göre belirsizliğe tahammülsüzlüğün daha fazla olduğu görülmüştür (Dugas vd., 2004). Bu bireylerde belirsizlik durumları engellenmişliğe sebep olabilmektedir. Belirsiz bir sonuçtansa olumsuz bir sonucu tercih etme eğiliminde olurlar (Yıldız, 2017). Belirsizliğin devam etmesi kaygının yanında korkunun da ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Belirsizliğe tahammülsüzlük arttıkça kaygı da doğru orantılı olmak üzere artacak ve belirsizlikle baş etme yöntemleri de azalma meydana gelecektir (Duru vd., 2022).

Kaygı ve duygu durum bozuklukları belirsizliğe tahammülsüzlüğün bilişsel bir bileşenidir (Armutlu, 2019). Bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tepkileri etki altına alan bilişsel çarpıtmalar olarak görülür (Liao ve Wei, 2011). Belirsizlik duygusal tepkiler üzerinde de etki eden bir faktördür. Olumsuz olaylarda, belirsizlik durumu vazgeçirici bir durum iken olumlu olaylarda belirsizlik ödüllendirici bir durum haline gelir (Bar-Anan vd., 2009). Belirsizliğe tahammülsüzlük, depresyon, kaygı, stres gibi psikolojik sorunların ve bozuklukların temelini oluşturmakta, bireylerin geleceğe dair beklentilerini etkilemektedir (Geçgin ve Sahranç, 2017; Şirin vd. 2023). Buna dayanarak belirsizlik durumunun psikolojik iyi oluşu olumsuz etkilediği ifade edilebilir (Duru vd., 2022). Belirsizliğe tahammülsüzlük yapısı itibariyle kaygı ve depresyon ile anlamlı, yüksek düzeyde ilişkili bulunmuştur (Erol, 2020; Yıldırım, 2023). Yapılan bir araştırma da panik bozukluğu olan bireyler, sosyal kaygı bozukluğu yaşayan bireylere göre belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeğinden daha az puan aldıkları görülmüştür. (Carleton vd., 2012)

2.3.2.2. Obsesif kompulsif bozukluk

Obsesif Kompulsif bozukluğu olan bireyler belirsiz durumlarla karşılaştığında belirsizlikten kurtulmaya çabalar. Bu yüzden obsesif kompulsif bozukluğun temelinde belirsizliğe tahammülsüzlük yer almaktadır (Erguvan, 2015).

2.3.3. Belirsizliğe tahammülsüzlük ile ilgili yapılan çalışmalar

Türkiye’de ve dünyada belirsizliğe tahammülsüzlük ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların büyük bölümü üniversite öğrencileri ile yapılmış olduğu sınırlı sayıda ergenlerle yapılmış olduğu görülmektedir. Son yıllarda konu ile yapılan çalışmaların fazla olması sebebiyle sadece ergen grup üzerinde yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Yapılan bu çalışmalar tarihsel zamana göre sıralanmıştır.

Laugesen vd. (2003), 13-18 yaş aralığındaki ergenler de endişeyle alakalı olumlu inançlar, düşünce bastırma, belirsizliğe tahammülsüzlük ve olumsuz problem yönelimi değişkenleri arasında ki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, belirsizliğe tahammülsüzlük ve endişe arasında diğer değişkenlerden daha güçlü ilişki olduğunu

ortaya koymuş ve bu sonucu belirsizliğe tahammülsüzlükte ergen endişesini anlamada önemli bir araştırma olduğunu ifade etmişlerdir.

Laugesen (2007), ergenlerde belirsizliğe tahammülsüzlük, endişe ve endişe korkusu arasındaki ilişkiyi ele almış ve araştırma sonucunun ilk bölümünde, ergenlerin, endişe korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün, cinsiyet, davranış anksiyetesi, endişe ve depresyon ile güçlü, açık şekilde ilişkisi olduğu ortaya konmuştur. İkinci bölümünde, kızların erkeklerden daha fazla anksiyete korkusu ve endişeye sahip olduğunu, belirsizliğe tahammülsüzlük değerlerinde ise kızlarda çalışma süresi sonundaki değerlendirme arasında kızlarda artış görülürken, erkeklerde bu artış görülmemiştir. Sonuç olarak araştırma sonunda belirsizliğe tahammülsüzlük ve ergen endişesi arasında çift yönlü ilişki saptanmıştır.

Barahmand (2008), 16-19 yaş aralığındaki ergenlerde endişenin cinsiyet ve yaş farklılığını incelemiştir. Araştırma sonucunda, erkekler de daha çok belirsizliğe tahammülsüzlük ve olumsuz sorun yönelimi olduğunu, kızlarda ise endişeyle ilgili daha pozitif inançları olduğunu ortaya koymuştur.

Wright vd., (2016) yaptığı çalışmada belirsizliğe tahammülsüzlük, sağlık kaygısı ve kaygı duyarlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, belirsizliğe tahammülsüzlük ve kaygı duyarlılığı arasında pozitif-orta düzey ilişki ortaya konulmuştur.

Yıldız (2017), yaptığı çalışma da güvenli bağlanma stili kazandırmanın akademik erteleme düzeyine ve belirsizliğe tahammülsüzlüğe katkısını araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, güvenli bağlanma stili kazandırmaya yönelik verilen psikoeğitim deney grubu akademik erteleme ve belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinde pozitif etkili olduğuna ulaşılmıştır. Kontrol grubunda ise bir değişiklik gözlenmemiştir. Buna göre güvenli bağlanma stiliyle ilgili verilen psikoeğitim çalışması bireylerin akademik erteleme düzeylerini ve belirsizliğe tahammülsüzlüklerini düşürmüştür.

Osmanağaoğlu, Creswell ve Dodd (2018), ergenlerde ve çocuklarda kaygı, belirsizliğe tahammülsüzlük ve endişeyi meta-analiz çalışması yaparak incelemiş ve araştırma sonucunda, belirsizliğe tahammülsüzlüğün endişeyi ve kaygıyı yordadığını ortaya koyarak, tedavi de belirsizliğe tahammülsüzlüğü temel alan müdahale programlarının önemli olduğunu ifade etmiştir.

Belirsizliğe tahammülsüzlük ile yapılan çalışmalarda çoğunlukla değişkenlerle ilişkisi veya aracı rolü şeklinde araştırıldığı fark edilmiştir. Ergenlik döneminde olan bireylerle yapılan çalışmalarda belirsizliğe tahammülsüzlük ile endişe kavramı sıklıkla incelenen konu olmuş ve güçlü ilişki olduğu ortaya konulmuştur. İncelenen diğer konular ise sağlık kaygısı, kaygı duyarlılığı, davranış anksiyetesi, depresyon, güvenli bağlanma stili geliştirme olmuştur. İncelenen konularla belirsizliğe tahammülsüzlük arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

2.4. Travma Sonrası Belirtiler

2.4.1. Travma

Travma, gerçek bir ölümün veya ölüm tehdidinin olduğu, yaşamsal veya fiziksel bütünlüğe yönelik bir riskin ortaya çıktığı, bireyin kendi çabalarıyla üstesinden gelemediği, çaresizliğe yol açan, olağandışı olaylar olarak tanımlanır (Bui vd., 2014; İnci ve Boztepe, 2013; Okcu, 2016;). Travma kelimesi Yunan kaynaklarına göre yara veya sakatlık anlamına gelmektedir. DSM-5 tanı kriterlerine göre ise travma, ölüm veya ölüm tehdidinin olması, cinsel saldırı veya ağır yaralanmaya sebep olabilecek olayların yaşanması, başkalarının yaşadığı olaylara tanık olma, bireyin sosyal çevresinden birinin başına bir olay gelmesi ve meslekten kaynaklanan travmatik olaylara, tekrarlayan şekilde sürekli maruz kalma olarak tanımlanır (APA, 2013). Çocuklarda ve ergen gruplarda travma kavramı ise 20.yy'ın başlarından itibaren ele alınmaya başlanmıştır (Kızıлтаş, 2022). Travma bireylerin yoğun bir şekilde korku ve çaresizlik yaşamasına sebebiyet verir. Var olan tehdide yönelik uygun tepkiler verilmediğinde travmatizasyon meydana gelir (Gölge, 2005).

Sel, deprem gibi afetler, fiziksel, cinsel şiddete maruz kalma, çocuklukta yaşanan sarsıcı yaşam olayları, zorla alıkonulma, kazalar, ölüme yol açabilecek hastalıklar, ölümlerle karşı karşıya kalma veya ölü bir kimseyi görme gibi; bireyin yoğun duygu yaşamasına sebep olabilecek, başa çıkma mekanizmasını zorlayıcı yaşam olayları, ruhsal temelli travmatik olaylar şeklinde ifade edilir. Bireyin sadece travmatik olayları yaşaması değil tanık olması da travma yaşamasına sebebiyet verebilir (Alpar, 2014). Doğrudan yaşantı söz konusu olmadığı için bu duruma dolaylı travma veya

ikincil travmatik stres adı verilir (Yılmaz ve Şahin, 2007). DSM-5'te ise medya da travmatik görüntülere maruz kalmak travma tanımından çıkarılmıştır (APA, 2013).

Varsayımsal dünya görüşüne göre, bireylerin dünyaya yönelik varsayımları; dünyanın adil ve iyi olduğuna yöneliktir. Kötülüklerde vardır ama bu kötülüklerin bireyin kendisine ve yakın çevresine uğramayacağını düşünürler. Bu varsayımlarla birlikte birey dünyaya karşı daha iyimser olur. Travmatik yaşantılar ise bireyin kendisine, dünyaya ve geleceğe dair beklentilerine zarar verir. Travma yaşantılarının ani, beklenmedik zamanda ve kontrol edilemez olması bireyde psikolojik sorunlara yol açabilir (Alpar, 2014).

2.4.2. Travma ve ergenlik dönemi

Travma oluşturabilecek yaşam olayları gelişim dönemi olarak ergenlik döneminde bulunan bireyler için zorlu yaşam olaylarıdır (Zeyrek ve İşeri, 2020). Ergenlik döneminde yaşanan travmatik yaşantılar bireysel farklılıklara göre hafif bir şekilde atlatılabileceği gibi bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimde ağır sonuçlara yol açabilir. Travmatik olaylara maruz kalan ergen, psikolojik rahatsızlıklar yaşayabilmektedir. Bu rahatsızlıklar kısa sürede kendiliğinden atlatıldığı gibi bazı durumlarda uzman yardımı almayı gerektirmektedir. Yaşanan psikolojik problemler; panik bozukluk, depresyon, özgül fobi, dikkat sorunları, sosyal becerilerde gerileme, korkuların oluşması şeklinde ifade edilebilir (Aker vd., 2008; Bui vd., 2014). Bazı bireyler ise travma yaşantısı sonrasında travmatik olayı tetikleyen başka bir olay olmadığı müddetçe bir belirti göstermez. Travmatik yaşantı doğrudan yaşanabileceği gibi dolaylı olarak da yaşanabilecek bir olgudur (Aksoy, 2022a). Çocuk ve ergenler üzerinde yapılan bir çalışma da çalışmaya katılan her dört bireyden birinin 16 yaşından önce hayatını etkileyen önemli bir travmaya maruz kaldığı belirtilmiştir (Costello vd., 2002).

Travma öncesi bazı destekleyici faktörler, travma yaşantısının etkilerini en aza indirdiği veya travmaya bağlı belirtilerin kısa sürede normale dönmesini sağlamaktadır. Bu destekleyici faktörler, genetik yapı, mizaçları, etkili baş etme becerileri, olumlu anne baba tutumları şeklinde ifade edilebilir (Zeyrek ve İşeri, 2020). Aynı zamanda bireyin cinsiyeti, yaşanan travmatik olayın yol açtığı hasar, bireyin kendisinin ve yakın

çevresinin etkilenme oranı, travma sonrasındaki etkilenme düzeyinde etkili olmaktadır (Karakaya vd., 2004). Ergenlik döneminde, bulunulan okul türü ve seçilen bölümün de travma sonrası belirti üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

2.4.3. Travma ile ilgili değişkenler

2.4.3.1. Sosyal destek

Algılanan sosyal desteğin, travma sonrası belirtilerin güçlü bir yordayıcısı olduğu ifade edilmiştir. Düşük sosyal desteğe sahip olan bireylerin, travma sonrası belirtiler konusunda risk faktörü olduğu ifade edilmiştir. Sosyal destek ve doyurucu sosyal ilişki travmatik yaşantılara karşı koruyucu bir faktör olarak karşımıza çıkar (Alkan, 2019; Çayan, 2021).

2.4.3.2. Problem odaklı başa çıkma stratejisi

Problem odaklı başa çıkma stratejilerinin de travma sonrası belirtilere yönelik koruyucu bir faktör olduğu ortaya konulmuştur. Koruyucu faktörlerin varlığı sağlıklı bir yaşam ve ilişkiler geliştirmesine yardımcı olurken ayrıca psikolojik sağlamlığın artmasına neden olabilmektedir (Eroğlu ve Arıkan, 2016).

2.4.4. Travmatik yaşantı

Yaşam içerisinde tanık olduğumuz bireysel ve toplumsal olaylar travmaya sebep olabilecek yaşantılara dönüşebilmektedir. Bu yaşantılar, savaş, doğal afetler, kazalar, kişinin fiziksel bütünlüğüne karşı yapılan her türlü hareket, saldırı ve bu yaşantılara benzer, kişide travmaya sebep olabilecek her durum şeklinde sıralanabilir. Buna göre, travmalar, bireylerin kasıtlı olarak yaptığı davranışlar, kazalar ve doğal afetler şekilde kategorileştirilebilir. Travma yaşantısına maruz kalma süresi, travmanın şiddeti de travma oluşumu için önem arz eden bir durumdur (Acar, 2020; Cohen vd., 2010). Travmatik yaşantı ise bireyin hayatının olağan akışını bozan olağandışı yaşam olayları olarak görülmektedir (Ateş, 2019; Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018).

Travmatik olaylar kısa ve uzun sürede çeşitli fizyolojik ve psikolojik problemlere yol açabilmektedir (Aker vd., 2008; Sungur ve Kaya, 2001). Bireyler travmatik olayları, doğrudan yaşayarak, gerçekleşen bir olaya tanık olarak ve tanıdığımız birinin olaya tanık olduğunu öğrenerek yaşayabilmektedir. Bireyin hangi yaşantıdan daha fazla etkileneceği bireysel farklılıklara göre farklılık göstermektedir. Yani dolaylı olarak yaşanan bir olay doğrudan yaşanan olaya göre bireyde daha fazla travmatik etkiye sebebiyet verebilir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018). Travmanın türü de travma sonrası belirtiler ortaya çıkmasında risk faktörüdür. Sevilen ya da yakın görülen birinin kaybedilmesi en çok karşılaşılan travmatik olaylardan gösterilmiştir. Cinsel istismar, sevilen kişiden gelen şiddet de travma sonrası belirti oluşmasında yüksek riskli grup olarak görülür (Ateş, 2019; Karancı vd, 2012).

Travmatik yaşam olayları yaşayan kişinin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, gelir düzeyi, geçmiş ruhsal rahatsızlıkları, daha önceden travma yaşantısının olup olmaması travma yaşantısından ne kadar etkileneceğini önemli ölçü de belirlemektedir. Yaşlı veya çocuk olmak, kadın olmak, düşük eğitim düzeyine ve gelire sahip olmak, eskiden travma yaşantısına sahip olmak veya ruhsal bir hastalığın olması travma sonrası belirtiler için risk faktörü olarak görülmektedir. Ayrıca yaşanan travmanın içeriği, maruz kalma süresi, olayın meydana geldiği zaman dilimi, olayın algılanan yoğunluğu, tahmin edilemez, kontrol altında olmaması ve en önemlisi bireyin hayatını tehdit etmesi travma sonrası belirti oluşmasında önemli etkiye sahiptir. Sadece travma yaşantısı değil travma yaşantısından sonraki süreçte, travma sonrası belirtilerin oluşmasında önemlidir. Travma yaşantısı sonrasında, gerekli kaynaklara kolay ulaşabilme, düşünce yapısı, yaşanan maddi kayıplar, sosyal desteğin olup olmaması, başa çıkma stratejileri de travma sonrası belirtilerin oluşmasını ve süresini etkilemektedir (Çayan, 2021).

2.4.5. Travma sonrası stres belirtileri

Travma yaşantısından sonra görülen belirtiler gelişim dönemine göre farklılık gösterebilir. Ergenlik dönemi, gelişim görevleri ve yaş aralığı olarak kritik olarak görülebilecek bir dönem olması dolayısıyla özellikle ele alınması gereken bir dönemdir. Gelişim dönemlerinde yaşanan tüm olumsuz olaylar kişide travma etkisi yaratırken, oluşan travma ise kişinin hayatını etkilemektedir (Aydın, 2016). Bu sebeple ergenlik

döneminde yaşanan olumsuz olayların yol açabileceği travma sonrası belirtileri incelemek ayrı bir önem taşımaktadır. Travmatik yaşantı, günlük hayatta karşılaşılan durumlara göre beklenmedik olması, sıradan olmaması ve kontrol edilemez olması nedeniyle bireyin yoğun stres yaşamasına sebep olmaktadır. Yoğun stresle birlikte bireyin hayatında sarsıcı etkiye sebep olurken, travmatik belirtilerin oluşmasına neden olabilmektedir. Bu belirtiler zamanla ortadan tamamen kalkacağı gibi zaman içinde daha yoğun bir şekilde yaşanmaya ve hayatın işlevselliğine bozucu etki göstermeye devam edebilir (Alpar, 2014).

Travma sonrası oluşan geçici veya hayatın işlevselliğini bozucu belirtiler birçok bozuklukla da ilişkilendirilebilir. Belirtiler büyük ölçüde genelleşmiş, evrensel belirtiler olarak görülür (Acar, 2020; Drescher vd., 2011; Rothbaum vd., 2008). Bu belirtilerden ilki, travmatik olayın yeniden yaşantılanması; birey yaşadığı kötü anıları, günlük hayat içinde yeniden yaşaması şeklindedir. İkincisi ise travmatik olayı çağrıştıran her şeyden kaçınma; birey duygusal anlamda kaçınarak kendini ruhsal çöküntülere karşı korumak ister. Üçüncüsü, aşırı uyarılmışlık; birey küçük olaylara ani, beklenmedik tepki vermesi şeklinde ifade edilir (Altıntaş, 2015; Aydın, 2016).

Bireyler travma sonrasında ruhsal olarak etkilenirler ve bu durum hayatlarına yansımaya başlar. Travma yaşantısını çağrıştıran imgeler, düşünceler, geçmişe dönüşler, uykusuzluk, konsantrasyon güçlüğü yaşanabilir. Yeniden yaşantılama sonucunda kaygı, öfke ve huzursuzluk meydana gelmektedir. Duygusal karmaşa davranışsal problem yaşamaya da etki eder ve saldırganlık, zarar verme davranışları gözlenebilmektedir (Okcu, 2016). Kaçınma da sıklıkla görülen bir belirtidir. Travmatik olaylara ilişkin duygulardan, düşüncelerden, yerlerden, insanlardan, etkinliklerden kaçınmayı içerir. Travmatik olayın etkisinden kurtulmak amaçlanır. Kaçınma tepkisi göstermediğinde yeniden aynı olayla karşılaşma korkusu hakimdir (Hacıoğlu vd., 2002). Aşırı uyarılma da sıklıkla görülen travma sonrası belirtiler arasında yer alır. Aşırı uyarılma sonucunda bireyde dürtüsellik, saldırganlık ve kontrolsüz davranışlar oluşabilmektedir. Bu belirtiler bireylerin hem kendisi hem de çevresi için problem oluşturmaktadır (Bolu vd., 2015; Okcu, 2016). Birey, yaşamının anlamlı olmadığını düşünmeye başlar, kendini yalnız hisseder, ölümle yüz yüze gelme sonrasında ölüm gerçeğiyle yüzleşir ve bireyin olumlu düşüncelerinin yerini olumsuz düşünceler almaya başlar (Acar, 2020; Drescher vd., 2011; Rothbaum vd., 2008). Aynı zamanda duygularını kontrol etmekte güçlük,

sakinleşememe, dünyayı eskisi gibi güvenli bir yer olarak görememe, disosiyasyon, sosyal ilişkilerde güçlük, duygusal küntleşme, olumsuz kendilik algısı ve doğru düşünememe travma sonrası yaşanabilecek olası etkiler olarak görülür. Travmatik yaşantı sonrasında tekrarlanma kaygısı, aileden ayrılamama, aşırı öfke, içe kapanma, olaylara karşı tepkisiz kalma gibi bedensel belirtiler de görülebilir (Aksoy, 2022a; Cohen vd., 2010).

Travma ile ilişkili bozukluklar, travma sonrası stres bozukluğu, majör depresyon, kaygı bozuklukları, anksiyete, intihar, travmatik yas, madde bağımlılığı, panik bozukluk, somatik ve psikotik bozukluklar şeklinde ele alınabilir (Acar, 2020; Drescher vd., 2011; Rothbaum vd., 2008). Ayrıca travma sonrası, bağlanma bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, yeme bozuklukları, borderline kişilik bozukluğu gibi ruhsal bozukluklar da görülebilmektedir (Ünaldı ve Alyanak, 2018).

Travmatik olaylar olumsuz sonuçlara yol açmasının yanında bazı olumlu sonuçlarının varlığı da araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Travmatik olaylarla mücadele etmek bireyi güçlendiren bir yapı olarak görülmüştür. Bu durum travma sonrası büyüme olarak adlandırılmıştır (İnci ve Boztepe, 2013).

2.4.6. Travma sonrası stres belirtileri ile ilgili çalışmalar

Türkiye’de ve Dünya’da travma sonrası belirtilerle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, konu ile yapılan çalışmaların fazla olması sebebiyle sadece ergenler üzerinde yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Yapılan bu çalışmalar tarihsel zamana göre sıralanmıştır.

Alyanak vd., (2000), deprem sonrası iki-altı aylık zaman da travma sonrası stres bozukluğunu ergenlerde araştırmıştır. Araştırma sonucu yapılan değerlendirme de travma sonrası, kaçınma, yeniden yaşama, aşırı uyarılma belirtileri sık ve fazla bulunmuştur. Travma sonrası belirtiler arasında tanıyı karşılama analizi ile dikkatini toplama güçlüğü arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Yorbık vd. (2001) yaptığı çalışmada çocuk ve ergenlerde travma sonrası belirtilerin tedavisinde Fluoksetinin ne kadar etkin olduğunu araştırmıştır. Araştırma sonucunda çocuk ve ergenlerde deprem yaşantısından sonra meydana gelen kaçınma,

olayı yeniden yaşama, uyarılmışlığın artmasında ve tepki vermede azalma belirtilerinde etkin olduğu gözlemlenmiştir.

Karakaya vd. (2004) yaptığı çalışma da Marmara depreminden sonra ergenlerde depresyon, travma sonrası belirti ve anksiyete belirtilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, travma yaşantısı sonrasında anksiyete, depresyon ve travma sonrası belirtilerin yıllarca devam ettiğini gözlemlemiştir.

Ayaz vd. (2012), araştırmasında ergenlerde arkadaş ölümü sonrasında travma belirtilerini ve onunla ilişkili faktörleri incelemiştir. Araştırma sonucunda, kazaların ergenler üzerinde travmatik etkiye sahip olduğunu, kaza sonrasında meydana gelen belirtilerin, ergenlerin yaşadığı negatif olaylarla ve depresif belirti şiddetiyle ilişkili olduğunu bulmuştur.

Kan'ın (2016) yaptığı çalışma da ergenlerde bağlanmanın travma sonrası stres bozukluğu ve travma sonrası bilişlerle ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, korkulu ve saplantılı bağlanan kişilerin travma sonrası belirti, travma sonrası biliş, depresyon, disosiyasyon, anksiyete seviyelerinin yüksek olduğu görülmüştür. Yaş faktörü, kötü dünyada güçsüz kalma inançları, kaçınma tepkisi, anksiyete ve depresyonla ilişkili bulunmuştur. Kadınlarda travma anını tekrar yaşama, duygu ve bilişte olumsuzluklar, aşırı uyarılma, kötü dünyada güçsüz kalma inançları, anksiyete, depresyonun erkeklere göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Travma sonrası belirti ve biliş belirtilerinin depresyon, anksiyete, disosiyasyon, bağlanma kaygısı ile aralarında kuvvetli korelasyon varken kaçınma kaygısı ile arasında ilişki bulunamamıştır.

Ekerbiçer (2017) tarafından yapılan çalışma da travma sonrası stres bozukluğunun madde kullanan ergenlerdeki sıklığını araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ergenler de madde kullanımını travmatik yaşantıların tetikleyebileceğini sonucuna ulaşmıştır.

Bakır (2020), araştırmasında Suriyeli çocuk ve ergen mültecilerde travma ve travma sonrası stres bozukluğunu, sosyodemografik özellikler ve risk faktörlerine göre incelemiştir. Araştırma sonucunda, aile içi çatışmalar, travmatik olaylara maruz kalma, aile sorunları, içselleştirme sorunları gibi yaşam olayları travma sonrası stres bozukluğunu anlamlı şekilde yordamıştır. Suriye de maruz kalınan savaşın ve farklı türlerde travmaların etkisini sürdürdüğü ortaya çıkarılmıştır.

Baştuğ ve Aslantaş (2021) tarafından yapılan araştırma da lise ğrencisi olan ergenlerde travma sonrası stres belirtilerini ve bunlarla ilişkili faktörleri incelemiştir. 459 lise ğrencisi üzerinde yapılan çalışmada, yaklaşık 10 öğrenciden 9'un da travma sonrası belirti görüldüğü, travma sonrası belirti arttıkça depresyon belirtilerinin de arttığı grlmştir. Ayrıca ergenlerin stresle başa çıkmak için çaresiz yaklaşımı kullandıkları ortaya çıkarılmıştır.

Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde travma sonrası belirtilerin kaçınma, yeniden yaşama, aşırı uyarılma, dikkat toplamada güçlük, tepki vermede azalma, depresyon, anksiyete, disosiyasyona neden olabileceği ve aralarında güçlü ilişki olabileceği tespit edilmiştir. Ayrıca travmatik yaşantıların madde kullanımını tetikleyebileceği de çıkan sonuçlardır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve toplanan verilerin analizleri hakkında bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, ergenlerin olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasındaki ilişkileri incelemek amaçlı, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, birden fazla değişken arasındaki ilişkiyi, uygulanan ölçeklerle araştırılan modeldir (Büyüköztürk vd., 2020).

3.2. Evren ve Örneklem

Evren, yapılan araştırma da toplanan verilerin analizinin yapılmasının ardından ortaya çıkan sonuçların geçerli olacağı geniş grup olarak adlandırılır (Büyüköztürk vd., 2020). Bu araştırma da evren, lisedöneminde olan ergenler olarak belirlenmiştir. Lise dönemi yaş aralığı 13-18 yaş aralığını kapsayan 9-10-11-12. sınıfları kapsamaktadır. Örneklem ise bilgi toplamak için evrenden seçilen sınırlı bir parçadır (Büyüköztürk vd., 2020). Araştırma da uygun örneklem tekniği kullanılmıştır. Uygun örneklem, kişinin yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşınca kadar ulaşılabilir kaynaklara yönelmesi ve zaman, işgücü olarak tasarruf sağlamaya yönelik bir örneklem çeşididir (Büyüköztürk vd., 2020). Bu araştırma da Gaziantep ilinden lise öğrencilerine ulaşarak geniş bir örneklem oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneklemde bulunan öğrencilerin 6 Şubat'ta yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremleri yaşamış olduğu düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak örneklemimiz, travmatik deneyimi yakın zaman içinde yaşamış bireylerden oluşmaktadır. Veri toplamak için travmatik yaşantının üzerinden belirli bir zaman geçmesi beklenmiştir. Bu yüzden depremin üzerinden dokuz ay geçtikten sonra veri toplanmıştır. 2023-2024 eğitim öğretim yılında lisede öğrenim gören gönüllü öğrenciler örneklem dahil edilmiştir. Bu kapsamda araştırma için toplam 962 gönüllü lise öğrencisine ulaşılmıştır. Yapılan frekans analizi neticesinde hatalı veri girişi tespit edilen 24

katılımcı veri setinden çıkarılmış ayrıca uç değer olduğu tespit edilen dört katılımcı da veri setinden çıkarılmıştır. Araştırmaya katılan 934 gönüllü lise öğrencisinin verileri ile analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dahil olan lise öğrencilerinin demografik özellikleri Tablo 1 de sunulmuştur.

Tablo 1. Lise Öğrencilerinin Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	479	51.3
	Erkek	455	48.7
Sınıf Düzeyi	9	275	29.4
	10	228	24.4
	11	216	23.1
	12	215	23.0
Sosyoekonomik Durum	Düşük	121	13.0
	Orta	726	77.7
	Yüksek	87	9.3
Yaş	13	16	1.7
	14	230	24.6
	15	221	23.7
	16	246	26.3
	17	206	22.1
	18	15	1.6
Okul Türü	Anadolu Lisesi	539	57.7
	Meslek Lisesi	395	42.3
Bölüm	Bölüm Yok	267	28.6
	Sayısal	163	17.5
	Eşit Ağırlık	109	11.7
	Bilişim	63	6.7
	Muhasebe	135	14.5
	Moda Tasarımı	72	7.7
	Tekstil	58	6.2
	Elektrik Elektronik	67	7.2

Tablo 1’ de katılımcılara ait demografik özelliklere yer verilmiştir. Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin 479’u kadın (%51.3) ve 455’i erkektir (%48.7). Öğrencilerin sınıf düzeylerine baktığımızda 275’i 9.sınıfta (%29.4), 228’i 10.sınıfta (%24.4), 216’sı 11.sınıfta (%23.1) ve 215’i 12.sınıfta öğrenim görmektedir. Sosyoekonomik durum olarak düşük düzeyde 121 (%13) öğrenci, orta düzeyde 726 (%77.7) öğrenci ve yüksek düzeyde 87 (%9.3) öğrenci bulunmaktadır. Yaşa baktığımızda 13 yaşında 16 (%1.7), 14 yaşında 230 (%24.6), 15 yaşında 221 (%23.7), 16 yaşında 246 (%26.3), 17 yaşında 206 (%22.1) ve 18 yaşında 15 (%1.6) öğrenci

bulunmaktadır. Okul türüne göre anadolu lisesinden 539 (%57.7) öğrenci yer alırken, meslek lisesinden 395 (%42.3) öğrenci yer almaktadır. Bölüm olarak da henüz bölüm tercihinde bulunmayan 267 (%28.6), sayısal da 163 (%17.5), eşit ağırlıkta 109 (%11.7), bilişim de 63 (%6.7), muhasebe de 135 (%14.5), moda tasarımı da 72 (%7.7), tekstil de 58 (%6.2), elektrik elektronikte 67 (%7.2) öğrenci yer almaktadır.

3.3. Veri Hazırlama ve Uygulama Süreci

Araştırma için belirlenen ölçekler uygulanmadan önce Hasan Kalyoncu Üniversitesinden “Etik Kurul Raporu” alınmıştır. Etik Kurul Rapor’u alınmasının ardından araştırma grubu lise öğrencileri olması nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı’ndan ölçeklerin uygulanması için izin alınmış ve ölçeklerin araştırmada kullanılabilmesi için ölçek sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.

Uygulama aşamasında, ölçekler, arkalı önlü bir sayfa olacak şekilde düzenlenmiştir. Bilgilendirme yazısı ve öğrencilerin bilgilendirmeyi okuduklarına, gönüllü katılım sağladıklarına dair onam kutucuğu eklenmiştir. Bilgilendirme yazısı ile öğrencilerin araştırma hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmıştır. Katılımcıların gönüllülük durumlarını onam kutucuğu ile belirtmeleri istenmiş ve gönüllü olmayan katılımcılar çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmaya dahil olan ölçekler her bir katılımcıya bizzat araştırmacı tarafından uygulanmış ve katılımcılar ölçekleri bireysel olarak doldurmuşlardır. Ölçeklerin uygulanma süresi ortalama 5-10 dakika aralığında sürmüştür.

3.4. Veri Toplama Araçları

Yapılan çalışma da veri toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği, Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği ve Olayların Etkisi Ölçeği kullanılmıştır.

3.4.1. Kişisel bilgi formu

Araştırma da lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtileri öğrencilerin demografik özelliklerine göre de inceleyebilmek amacıyla cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum, yaş, okul türü ve bölüm hakkında bilgi istenmiştir.

3.4.2. Olumlu gelecek beklentisi ölçeği

Olumlu gelecek beklentisi ölçeği İmamoğlu (2001) tarafından, bireylerin kendi gelecekleri hakkında beklentilerinin olumluluk oranını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 5 maddeden oluşmaktayken tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve kesinlikle katılmıyorum (5) şeklinde işaretlenen 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin 1,2, 3 ve 5. Maddeleri olumlu 4. Maddesi ise olumsuz olan ters madde özelliği taşımaktadır. Ölçeği cevaplayan bireyin yüksek puan alması, olumlu gelecek beklentisine sahip olduğunu ifade etmektedir.

Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı, İmamoğlu (2001) tarafından .85 olarak belirtilirken, İmamoğlu (2005) tarafından .92 olarak belirtilmiştir. İmamoğlu ve Güler-Edwards (2007) tarafından yapılan çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .93, test tekrar test güvenirlik katsayısı .72 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi uyum indekslerinin (SRMR=0.013; CFI=1.00; GFI=0.99; NFI=1.00; NNFI=1.00; AGFI=0.98) kabul edilebilir düzeylerde olduğu görülmektedir (Toker ve Kalıpçı, 2021). Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ise tek boyutta açıklanan varyansın %65.98 olduğu tespit edilmiştir (Eryılmaz, 2011).

3.4.3. Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği

Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği, Carleton vd. (2007) tarafından geliştirilirken, ölçeğin Türkçe’ye uyarlaması ise Sarıçam vd. (2014) tarafından

yapılmıştır. 12 maddeden oluşan ölçek toplamda ileriye dönük kaygı ve engelleyici kaygı olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Bana hiç uygun değil (1), bana çok az uygun (2), bana uygun (3), Bana oldukça uygun (4) ve bana tamamen uygun (5) olmak üzere işaretleme yapılan 5’li likert tipi bir ölçektir.

Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeğinin toplam iç tutarlılık katsayısı .88 bulunurken alt boyutlarından engelleyici kaygının iç tutarlılık katsayısı .77, ileriye dönük kaygının iç tutarlılık katsayısı .84 bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar test korelasyon katsayısı ise .74 olarak tespit edilmiştir (Sarıçam vd., 2014). Ölçeğin yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır ($\chi^2= 147.20$, $sd= 48$, $RMSEA=.073$, $CFI=.95$, $IFI=.95$, $GFI=.94$, $SRMR=.046$). Faktör yükleri ise .55 ve .87 arasında olduğu görülmüştür (Sarıçam vd., 2014).

3.4.4. Olayların etkisi ölçeği

Olayların etkisi ölçeği Horowitz vd. (1979) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme amacı geçmişte yaşanan travmatik olayların bireyi ne kadar etkilediğini ölçmektir. Kaçınma ve yeniden yaşama alt ölçeklerine sahip olan 15 maddelik ölçeği Weiss ve Marmar (1997), 7 madde daha ekleyerek yenilemiş ve travma sonrası semptomları içine alacak şekilde güncellemişlerdir. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlamasını ise Çorapçıoğlu vd. (2006) yapmıştır. Ölçek 22 maddeden oluşurken, yeniden yaşama, kaçınma ve aşırı uyarılma olmak üzere üç boyutlu bir yapıya sahiptir. Asla (0), biraz (1), az çok (2), oldukça (3) ve aşırı (4) şeklinde işaretlenen 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınabilecek puan aralığı 0-88 arasında değişmektedir.

Çorapçıoğlu vd. (2006) tarafından yapılan güvenirlik analizi için Cronbach Alpha yapılmış, tüm grup için .93 tespit edilmiştir. İç tutarlılığının çok iyi ve anlamlı olduğu kabul edilmektedir. Cronbach Alpha değerleri aşırı uyarılma alt boyutu için .92, kaçınma alt boyutu için .68 ve yeniden yaşama alt boyutu için .94 tespit edilmiştir (Çiftçi, 2018; Çorapçıoğlu vd., 2006). Ölçeğin geçerlilik analizi için ise Spearman analizi kullanılmıştır. Travma sonrası stres bozukluğu için standart kabul edilen CAPS ölçek ve alt ölçeklerle korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Toplam puan analizinde ($r=0,705$, $p<0,001$), aşırı uyarılma alt boyutunda ($r=0,639$, $p<0,001$),

yeniden yaşama alt boyutunda ($r=0,693$, $p<0,001$) ve kaçınma alt boyutunda ($r=0,491$, $p<0,001$) değerleri bulunmuştur. Bulunan değerlerin anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Çiftçi, 2018; Çorapçıoğlu vd., 2006)

3.4.5. Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin güvenirlik değerleri

Araştırma da kullanılan ölçekler ve ölçeklerin alt boyutlarına ait Cronbach Alpha değerleri tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Olayların Etkisi Ölçeklerine ve alt boyutlarına dair güvenirlik bulguları

Ölçekler	Maddeler	Cronbach Alpha Değeri
Olumlu Gelecek Beklentisi	5 Madde	.84
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	12 Madde	.83
İleriye Yönelik Kaygı*	7 Madde	.72
Engelleyici Kaygı*	5 Madde	.78
Olayların Etkisi Ölçeği	22 Madde	.89
Yeniden Yaşama*	8 Madde	.87
Kaçınma*	8 Madde	.68
Aşırı Uyarılma*	6 Madde	.76

* Ölçeklerin alt boyutunu ifade eder.

Tablo 2 de ölçekler ve alt boyutlarına dair madde sayıları ve Cronbach Alpha değerleri gösterilmiştir. Cronbach Alpha değerlerinde .40 ve altı değerler “ölçme aracı güvenilir değil”, .40-.59 değerleri arası “düşük düzeyde güvenilirlik”, .60-.79 değerler arası “oldukça güvenilir”, .80-100 değerler arası ise “yüksek düzeyde güvenilirlik” olarak nitelendirilmektedir. Cronbach Alpha değerleri .70 ve üstü olduğunda güvenilirlik için yeterli varsayılmaktadır (Büyüköztürk, 2021). Yapılan çalışmada Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği’ne dair Cronbach Alpha değeri .84 ile yüksek düzeyde güvenilirlik bulunmuştur. Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği’nde Cronbach Alpha değeri .83 çıkarken alt boyutlarından ileriye yönelik kaygının Cronbach Alpha değeri .72, engelleyici kaygının Cronbach Alpha değeri .78 çıkmıştır. Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği yüksek düzeyde güvenilir bulunurken alt boyutları oldukça güvenilir bir yapıdadır. Olayların Etkisi Ölçeği’nde Cronbach Alpha değeri .89 çıkarken

alt boyutlarından yeniden yaşamının Cronbach Alpha değeri .87, kaçınmanın Cronbach Alpha değeri .68, aşırı uyarılmanın Cronbach Alpha değeri .76 çıkmıştır. Olayların Etkisi Ölçeği ve alt boyutlarından yeniden yaşama yüksek düzeyde güvenilir bulunurken, alt boyutlarından kaçınma ve aşırı uyarılma oldukça güvenilir bir yapıda olduğu görülmüştür.

3.5. Veri Analizi

Araştırmacı tarafından, iki meslek lisesi ve iki anadolu lisesinden olmak üzere toplamda 962 veri toplanmıştır. Lise öğrencilerine uygulanan ölçeğin üst tarafına gönüllü katıldıklarına dair bir işaretleme yapmaları istenmiştir. İşaretleme yapılmayan formlar geçersiz sayılmış ve veri girişi yapılmamıştır. Kişisel Bilgi Formu, Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği, Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği ve Olayların Etkisi Ölçeğinden elde edilen veriler SSPS 26 kullanılarak analiz edilmiştir. Frekans analizi yapılmış ve hatalı veri girişi tespit edilen 24 veri, veri setinde çıkarılmıştır. Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği'ndeki 4. madde ters kodlanmıştır. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Olayların Etkisi Ölçeklerine ait toplam puanlar hesaplanmıştır. Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği ve Olayların Etkisi Ölçeği'ne ait alt boyutların da toplam puanları hesaplanmıştır. Toplam puanlar üzerinden z puanları hesaplanmış ve z puanları -3, +3 aralığında olmayan 1 veri, veri setinden çıkarılmıştır. Veri setinden toplamda 25 veri çıkarılarak 937 veri ile analiz gerçekleştirilmiştir. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sırasında, veri seti içerisinde gözlem değerlerinde uç değerlerin olup olmadığına bakılmış ve standartlaştırılmış artık değerleri -3.29, +3.29 aralığında olmayan 3 veri, veri setinden çıkarılmıştır. Regresyon analizi yapılmadan önce yapılan t-testi ve tek yönlü varyans analizi 3 verinin çıkarılmasıyla birlikte yeniden tekrarlanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler t-testi, tek yönlü varyans analizi, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ve Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, travma sonrası belirtiler toplam puanları ve alt boyutların toplam puanları ile cinsiyet ve öğrencilerin bulundukları okul türü arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem için

t-testi yapılmıştır. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, travma sonrası belirtiler toplam puanları ve alt boyutların toplam puanları ile sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum, yaş ve bölüm ile ilişkisini incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, travma sonrası belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır. Travma sonrası belirtileri belirsizliğe tahammülsüzlük, olumlu gelecek beklentisi, okul türü ve cinsiyetin ne kadar yordadığını incelemek için Çoklu Doğrusal Regresyon Analizinde Stepwise modeli kullanılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bulgular bölümünde olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti değişkenlerine ait betimsel istatistiklere ve araştırmanın amacı doğrultusunda analizlere yer verilmiştir. Cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum, yaş, okul ve bölüm değişkenlerine ilişkin veriler, tablolar ve açıklamalar ile ortaya konulmuştur.

4.1. Betimsel İstatistik Verilerine İlişkin Bulgular

Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtiler ve alt boyutlarına dair toplanan verilerin betimsel istatistik verileri incelenerek dağılımın normal olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 3. Betimsel İstatistik Verileri

	N	Mod	Aritmetik Ortalama	Medyan	SS	Çarpıklık	Basıklık
Olumlu Gelecek Beklentisi	934	19	17.69	18	4.35	-.594	.002
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	934	36	36.26	36	9.67	.091	-.533
İleriye Dönük Kaygı	934	21	21.94	22	5.70	-.027	-.495
Engelleyici Kaygı	934	13	14.33	14	5.15	.254	-.826
Travma Sonrası Belirti	934	32	35.84	37	17.55	-.017	-.450
Yeniden Yaşama	934	.00	13.77	13	8.44	.203	-.863
Kaçınma	934	14	12.79	13	6.19	-.048	-.158
Aşırı Uyarılma	934	10	9.28	9	5.77	.306	-.532

Tablo 3 de görüldüğü üzere olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti ve alt boyutlarına ilişkin toplam puanlarına ait bazı değerler verilmiştir. Katılımcı sayısı 934 kişiden oluşmaktadır. Betimsel istatistiğe ilişkin veriler incelendiğinde mod, medyan ve aritmetik ortalama değerlerinin birbirine yakın değerlerde olduğu görülmektedir. Mod, medyan ve aritmetik ortalama değerlerinin aynı ya da birbirine yakın değerlerde olması durumunda dağılımın normal veya normale yakın değerlerde olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2021). Ayrıca

çarpıklık basıklık değerleri -1, +1 aralığında olduğunda elde edilen toplam puanların normalden önemli bir sapma olmadığı şeklinde yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2021). Basıklık, çarpıklık değerleri incelendiğinde -1, +1 değerleri aralığında olması nedeniyle verilerin normal veya normale yakın dağılım özelliği gösterdiği görülmektedir.

4.2. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirtilerin Cinsiyet ve Okul Türü Değişkenlerine Göre İncelenmesi

Lise dönemindeki ergenlerin olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, travma sonrası belirti ve alt boyutların toplam puanlarının cinsiyet ve okul türüne göre değişimlerini görmek amacıyla bağımsız örneklem t-testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet ve Okul Türüne Göre T-Testi Sonuçları

		N	$\bar{x}$	S	Sd	t	p	Cohen's d
Olumlu Gelecek Beklentisi	Kadın	479	17.76	4.11	908.76	.48	.630	0.03
	Erkek	455	17.62	4.59				
	Anadolu Lisesi	539	17.97	4.27	932	2.27	.023*	0.15
	Meslek Lisesi	395	17.32	4.43				
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Kadın	479	37.37	9.96	931.28	3.61	.000*	0.23
	Erkek	455	35.10	9.20				
	Anadolu Lisesi	539	36.58	9.82	932	1.17	.239	0.07
	Meslek Lisesi	395	35.83	9.44				
İleriye Yönelik Kaygı	Kadın	479	22.34	5.74	932	2.24	.025*	0.14
	Erkek	455	21.51	5.63				
	Anadolu Lisesi	539	22.23	5.72	932	1.80	.071	0.11
	Meslek Lisesi	395	21.54	5.64				
Engelleyici Kaygı	Kadın	479	15.02	5.40	926.78	4.31	.000*	0.28
	Erkek	455	13.58	4.76				
	Anadolu Lisesi	539	14.35	5.31	882.32	.21	.828	0.01
	Meslek Lisesi	395	14.28	4.93				
Travma Sonrası Belirti	Kadın	479	37.45	17.29	932	2.89	.004*	0.18
	Erkek	455	34.14	17.68				
	Anadolu	539	34.85	17.3	932	-2.03	.042	0.13

	Lisesi			5			*	
	Meslek Lisesi	395	37.21	17.7 6				
Yeniden Yaşama	Kadın	479	14.64	8.40	932	3.28	.001 *	0.21
	Erkek	455	12.84	8.38				
	Anadolu Lisesi	539	13.33	8.38	932	-1.83	.066	0.12
	Meslek Lisesi	395	14.36	8.49				
Kaçınma	Kadın	479	12.90	5.92	914.76	.57	.570	0.03
	Erkek	455	12.67	6.46				
	Anadolu Lisesi	539	12.56	6.27	932	-1.33	.182	0.08
	Meslek Lisesi	395	13.11	6.07				
Aşırı Uyarılma	Kadın	479	9.90	5.80	932	3.38	.001 *	0.22
	Erkek	455	8.63	5.67				
	Anadolu Lisesi	539	8.94	5.63	932	-2.06	.039 *	0.13
	Meslek Lisesi	395	9.73	5.93				

* $p < .05$

Tablo 4'e göre lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(908.76)}=.48, p>.05$]. Bu bulguya göre kadın ve erkekler arasında olumlu gelecek beklentisi düzeyleri farklılaşmamaktadır. Fakat lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri, bulundukları okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(932)}=2.27, p<.05$]. Anadolu lisesinde ($\bar{x}=17.97$) bulunan öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri meslek lisesi ($\bar{x}=17.32$) öğrencilerine göre daha yüksektir. Bu bulgu olumlu gelecek beklentileri ile okul türü arasında anlamlı ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*= 0.03). Buna göre olumlu gelecek beklentisi toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %3'ünün cinsiyete bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(931.28)}=3.61, p<.05$]. Kadınların ($\bar{x}=37.37$) belirsizliğe tahammülsüzlük ortalamaları erkeklere ($\bar{x}=35.10$) oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu belirsizliğe tahammülsüzlük ile cinsiyet arasında anlamlı ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*= 0.23). Buna göre belirsizliğe tahammülsüzlük toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %23'ünün cinsiyete bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir. Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük

düzeyleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(932)}=1.17, p>.05$]. Bu bulguya göre anadolu ve meslek lisesi öğrencileri arasında belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri farklılaşmamaktadır.

Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlüğün alt boyutu olan ileriye yönelik kaygı düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(932)}=2.24, p<.05$]. Kadınların ($\bar{x}=22.34$), ileriye dönük kaygı ortalamaları erkeklere ($\bar{x}=21.51$) oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu ileriye dönük kaygı ile cinsiyet arasında anlamlı ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*= 0.14). Buna göre ileriye dönük kaygı toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %14'ünün cinsiyete bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir. Lise öğrencilerinin ileriye dönük kaygı düzeyleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(932)}=1.80, p>.05$]. Bu bulguya göre anadolu ve meslek lisesi öğrencileri arasında ileriye dönük kaygı düzeyleri farklılaşmamaktadır.

Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlüğün alt boyutu olan engelleyici kaygı düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(926.78)}=4.31, p<.05$]. Kadınların ($\bar{x}=15.02$), engelleyici kaygı ortalamaları erkeklere oranla ($\bar{x}=13.58$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguya göre engelleyici kaygı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*= 0.28). Buna göre engelleyici kaygı toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %28'inin cinsiyete bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir. Engelleyici kaygı puan ortalamaları okul türüne göre ise anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(882.32)}=.21, p>.05$]. Bu bulguya göre anadolu ve meslek lisesi öğrencileri arasında engelleyici kaygı düzeyleri farklılaşmamaktadır.

Travma sonrası belirti düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(932)}=2.89, p<.05$]. Kadınların ($\bar{x}=37.45$) travma sonrası belirti ortalamaları erkeklere oranla ($\bar{x}=34.07$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu travma sonrası belirti ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*= 0.18). Buna göre travma sonrası belirti toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %18'inin cinsiyete bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Aynı zamanda travma sonrası belirti düzeyleri okul türüne göre de anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(932)}=-2.03, p<.05$]. Meslek lisesinde bulunan öğrencilerinin ($\bar{x}=37.21$) travma sonrası belirti ortalamaları Anadolu lisesi öğrencilerine oranla ($\bar{x}=34.85$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu travma sonrası belirti ile okul türü arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*= 0.13). Buna göre travma sonrası belirti toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %13'inin okul türüne bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti alt boyutu olan yeniden yaşama düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(932)}=3.28, p<.05$]. Kadınların ($\bar{x}=14.64$) yeniden yaşama ortalamaları erkeklere ($\bar{x}=12.84$) oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu yeniden yaşama ile cinsiyet arasında anlamlı ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*= 0.21). Buna göre yeniden yaşama toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %21'inin cinsiyete bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir. Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti alt boyutu olan yeniden yaşama düzeyleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(932)}=-1.83, p>.05$]. Bu bulguya göre anadolu ve meslek lisesi öğrencileri arasında yeniden yaşama düzeyleri farklılaşmamaktadır.

Travma sonrası belirtinin alt boyutu olan kaçınma düzeyleri cinsiyete [$t_{(914.76)}=.57, p>.05$] ve okul türüne [$t_{(932)}=-1.33, p>.05$] göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu bulgulara göre cinsiyet ve okul türü, kaçınma düzeylerini farklılaştırmamaktadır.

Travma sonrası belirtilerin alt boyutu olan aşırı uyarılmışlık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir göstermektedir [$t_{(932)}=3.38, p<.05$]. Kadınların ($\bar{x}=9.90$) aşırı uyarılmışlık ortalamaları erkeklere ($\bar{x}=8.63$) oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu aşırı uyarılmışlıkla cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*= 0.22). Buna göre aşırı uyarılmışlık toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %22'sinin cinsiyete bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir. Travma sonrası belirtilerin alt boyutu olan aşırı uyarılmışlık düzeyleri okul türüne göre de anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(932)}=-2.06, p<.05$]. Meslek lisesinde ($\bar{x}=9.73$)

bulunan öğrencilerin aşırı uyarılmışlık ortalamaları, anadolu lisesinde ($\bar{x}=8.94$) bulunan öğrencilere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu aşırı uyarılmışlık ile okul türü arasında anlamlı ilişkinin olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür (*Cohen's d*=0.13). Buna göre aşırı uyarılmışlık toplam puanlarında gözlenen varyansın yaklaşık %13'ünün okul türüne bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir.

4.3. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti Puanlarının Sınıf Düzeyi, Sosyoekonomik Durum, Bölüm ve Yaş Değişkenlerine göre ANOVA Sonuçları

Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, travma sonrası belirti ve alt boyutların toplam puanlarının sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum, yaş ve bölüm değişkenlerine ait farklılaşmaları tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans (ANOVA) analizi yapılmıştır.

Tablo 5. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel İstatistikler

	Sınıf Düzeyi	n	$\bar{x}$	ss
Olumlu Gelecek Beklentisi	9.Sınıf	275	17.84	4.36
	10.Sınıf	228	17.62	4.45
	11.Sınıf	216	17.60	4.07
	12.Sınıf	215	17.68	4.51
	Toplam	934	17.69	4.35
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	9.Sınıf	275	34.68	9.81
	10.Sınıf	228	37.33	9.56
	11.Sınıf	216	37.52	10.01
	12.Sınıf	215	35.88	8.95
	Toplam	934	36.26	9.66
Belirsizliğe Tahammülsüzlük İleriye Dönük Kaygı Alt Boyut	9.Sınıf	275	21.22	5.69
	10.Sınıf	228	22.33	5.54
	11.Sınıf	216	22.66	5.72
	12.Sınıf	215	21.71	5.75
	Toplam	934	21.94	5.70
Belirsizliğe Tahammülsüzlük Engelleyici Kaygı Alt Boyut	9.Sınıf	275	13.45	5.10
	10.Sınıf	228	15.00	5.29
	11.Sınıf	216	14.85	5.32
	12.Sınıf	215	14.17	4.72
	Toplam	934	14.32	5.15
Travma Sonrası Belirti	9.Sınıf	275	34.46	17.31
	10.Sınıf	228	37.06	16.92
	11.Sınıf	216	35.82	18.85

	12.Sınıf	215	36.34	17.16
	Toplam	934	35.84	17.55
Travma Sonrası Belirti Yeniden Yaşama Alt Boyut	9.Sınıf	275	12.98	8.24
	10.Sınıf	228	14.61	8.26
	11.Sınıf	216	13.62	9.05
	12.Sınıf	215	14.02	8.18
	Toplam	934	13.76	8.43
Travma Sonrası Belirti Kaçınma Alt Boyut	9.Sınıf	275	12.79	6.21
	10.Sınıf	228	12.74	5.55
	11.Sınıf	216	12.90	6.65
	12.Sınıf	215	12.74	6.38
	Toplam	934	12.79	6.19
Travma Sonrası Belirti Aşırı Uyarılma Alt Boyut	9.Sınıf	275	8.68	5.82
	10.Sınıf	228	9.70	5.88
	11.Sınıf	216	9.30	5.86
	12.Sınıf	215	9.57	5.44
	Toplam	934	9.28	5.77

Tablo 6. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA Sonuçları

	Varyans	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplararası Fark	η^2
Olumlu Gelecek Beklentisi	Gruplar Arası	8.51	3	2.84	.15	.930		0.00
	Grup İçi	17653.94	930	18.98				
	Toplam	17662.45	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Gruplar Arası	1322.47	3	440.82	4.77	.003*	9-10 9-11	0.01
	Grup İçi	85891.67	930	92.35				
	Toplam	87214.15	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük İleriye Dönük Kaygı Alt Boyut	Gruplar Arası	301.74	3	100.58	3.11	.026*	9-11	0.01
	Grup İçi	30025.13	930	32.28				
	Toplam	30326.87	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük Engelleyici Kaygı Alt Boyut	Gruplar Arası	376.24	3	125.41	4.78	.003*	9-10 9-11	0.01
	Grup İçi	24376.10	930	26.21				
	Toplam	24752.35	933					
Travma Sonrası Belirti	Gruplar Arası	918.11	3	306.04	.99	.395		0.00
	Grup İçi	286652.98	930	308.23				
	Toplam	287571.10	933					
Travma Sonrası Belirti Yeniden Yaşama Alt Boyut	Gruplar Arası	348.75	3	116.25	1.63	.180		0.00
	Grup İçi	66098.75	930	71.07				
	Toplam	66447.50	933					
Travma Sonrası Belirti Kaçınma Alt Boyut	Gruplar Arası	3.62	3	1.21	.03	.993		0.00
	Grup İçi	35786.31	930	38.48				
	Toplam	35789.94	933					
Travma Sonrası	Gruplar	159.475	3	53.15	1.60	.188		0.00

Belirti	Arası			
Aşırı Uyarılma	Grup İçi	30917.46	930	33.24
Alt Boyut	Toplam	31076.94	933	

* $p < .05$

Tablo 6 incelendiğinde, lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır [$F_{(3, 930)} = .15, p > .05$]. Öğrencilerin olumlu gelecek beklentileri sınıf düzeylerine göre farklılık göstermemektedir.

Öğrencilerin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(3, 930)} = 4.77, p < .05$]. Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri sınıf düzeylerine göre anlamlı şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, 10. Sınıf ($\bar{x}=37.22$) ve 11. Sınıfta ($\bar{x}=37.52$) bulunan öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlükleri 9. Sınıfta ($\bar{x}=34.68$) bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük puanlarında gözlenen varyansın %1'inin sınıf düzeyine bağlı olduğu ifade edilebilir.

Belirsizliğe tahammülsüzlüğün ileriye yönelik kaygı alt boyutu ile sınıf düzeyleri arasında da anlamlı farklılık bulunmuştur [$F_{(3, 930)} = 3.11, p < .05$]. Lise öğrencilerinin ileriye dönük kaygı düzeyleri sınıf düzeylerine göre anlamlı şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre 11.sınıflarda bulunan öğrencilerin ($\bar{x}=22.66$) ileriye dönük kaygı düzeyleri 9. Sınıfta ($\bar{x}=21.22$) bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin ileriye dönük kaygı puanlarında gözlenen varyansın %1'inin sınıf düzeyine bağlı olduğu ifade edilebilir.

Belirsizliğe tahammülsüzlüğün engelleyici kaygı alt boyutu ile sınıf düzeyi arasında anlamlı fark bulunmuştur [$F_{(3, 930)} = 4.78, p < .05$]. Lise öğrencilerinin engelleyici kaygı düzeyleri sınıf düzeylerine göre anlamlı şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan

sonuca göre 10. Sınıf ($\bar{x}=15.00$) ve 11. Sınıfta ($\bar{x}=14.85$) bulunan öğrencilerinin engelleyici kaygı düzeyleri 9. Sınıfta ($\bar{x}=13.45$) bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin engelleyici kaygı puanlarında gözlenen varyansın %1'inin sınıf düzeyine bağlı olduğu ifade edilebilir.

Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$F_{(3, 930)} = .99, p > .05$]. Öğrencilerin travma sonrası belirti puanları sınıf düzeylerine göre farklılık göstermemektedir. Travma sonrası belirtilerin alt boyutlarından, yeniden yaşama [$F_{(3, 930)} = 1.63, p > .05$], kaçınma [$F_{(3, 930)} = .03, p > .05$] ve aşırı uyarılma [$F_{(3, 930)} = 1.60, p > .05$] ile de sınıf düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti ve alt boyutları sınıf düzeylerine göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 7. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Sosyoekonomik Duruma Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel İstatistikler

	Sosyoekonomik Durum	n	$\bar{x}$	ss
Olumlu Gelecek Beklentisi	Düşük	121	16.57	4.88
	Orta	726	17.75	4.19
	Yüksek	87	18.75	4.57
	Toplam	934	17.69	4.35
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Düşük	121	37.94	9.48
	Orta	726	36.16	9.62
	Yüksek	87	34.79	10.09
	Toplam	934	36.26	9.66
Belirsizliğe Tahammülsüzlük İleriye Dönük Kaygı Alt Boyut	Düşük	121	22.83	5.25
	Orta	726	21.88	5.73
	Yüksek	87	21.16	5.95
	Toplam	934	21.94	5.70
Belirsizliğe Tahammülsüzlük Engelleyici Kaygı Alt Boyut	Düşük	121	15.10	5.42
	Orta	726	14.27	5.09
	Yüksek	87	13.63	5.13
	Toplam	934	14.32	5.15
Travma Sonrası Belirti	Düşük	121	40.64	17.23
	Orta	726	35.16	17.56
	Yüksek	87	34.88	17.04
	Toplam	934	35.84	17.55
Travma Sonrası Belirti Yeniden Yaşama Alt Boyut	Düşük	121	15.96	8.26
	Orta	726	13.50	8.39
	Yüksek	87	12.96	8.69
	Toplam	934	13.76	8.43
Travma Sonrası Belirti Kaçınma Alt Boyut	Düşük	121	13.72	5.71
	Orta	726	12.58	6.24

	Yüksek	87	13.28	6.33
	Toplam	934	12.79	6.19
Travma Sonrası Belirti	Düşük	121	10.95	6.13
Aşırı Uyarılma Alt Boyut	Orta	726	9.08	5.64
	Yüksek	87	8.63	5.99
	Toplam	934	9.28	5.77

Tablo 8. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Sosyoekonomik Duruma Göre Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA Sonuçları

	Varyans	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplararası Fark	η^2
Olumlu Gelecek Beklentisi	Gruplar Arası	252.20	2	126.10	6.74	.001*	Düşük-Orta Düşük- Yüksek	0.01
	Grup İçi	17410.25	931	18.70				
	Toplam	17662.45	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Gruplar Arası	536.45	2	268.22	2.88	.057		0.00
	Grup İçi	86677.69	931	93.10				
	Toplam	87214.15	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük İleriye Dönük Kaygı Alt Boyut	Gruplar Arası	151.69	2	75.84	2.34	.097		0.00
	Grup İçi	30175.18	931	32.41				
	Toplam	30326.87	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük Engelleyici Kaygı Alt Boyut	Gruplar Arası	117.61	2	58.80	2.22	.109		0.00
	Grup İçi	24634.73	931	26.46				
	Toplam	24752.35	933					
Travma Sonrası Belirti	Gruplar Arası	3205.71	2	1602.85	5.24	.005*	Düşük-Orta	0.01
	Grup İçi	284365.39	931	305.44				
	Toplam	287571.10	933					
Travma Sonrası Belirti Yeniden Yaşama Alt Boyut	Gruplar Arası	693.24	2	346.62	4.90	.008*	Düşük-Orta, Düşük- Yüksek	0.01
	Grup İçi	65754.26	931	70.62				
	Toplam	66447.50	933					
Travma Sonrası Belirti Kaçınma Alt Boyut	Gruplar Arası	159.42	2	79.71	2.08	.125		0.00
	Grup İçi	35630.52	931	38.27				
	Toplam	35789.94	933					
Travma Sonrası Belirti Aşırı Uyarılma Alt Boyut	Gruplar Arası	402.80	2	201.40	6.11	.002*	Düşük-Orta, Düşük- Yüksek	0.01
	Grup İçi	30674.13	931	32.94				
	Toplam	31076.94	933					

* p<.05

Tablo 8 incelendiğinde lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklenti düzeyleri ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(2, 931)} = 6.74, p < .05$]. Öğrencilerin geleceğe dair olumlu beklentileri sosyoekonomik duruma göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Games-Howell testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, orta ($\bar{x} = 17.75$) ve yüksek ($\bar{x} = 18.75$) sosyoekonomik seviyede bulunan öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri, düşük ($\bar{x} = 16.57$) sosyoekonomik seviyede bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2 = 0.01$). Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri puanlarında gözlenen varyansın %1'inin sosyoekonomik duruma bağlı olduğu ifade edilebilir.

Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük [$F_{(2, 931)} = 2.88, p > .05$] ve alt boyutları olan ileriye yönelik kaygı [$F_{(2, 931)} = 2.34, p > .05$], engelleyici kaygı [$F_{(2, 931)} = 2.22, p > .05$] ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle belirsizliğe tahammülsüzlük ve alt boyutları olan ileriye dönük kaygı, engelleyici kaygı sosyoekonomik duruma göre farklılık göstermemektedir.

Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti düzeyleri ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(2, 931)} = 5.24, p < .05$]. Yani travma sonrası belirti düzeyleri, sosyoekonomik duruma göre anlamlı şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, düşük ($\bar{x} = 40.64$) sosyoekonomik durumda bulunan öğrencilerinin travma sonrası belirti düzeyleri orta ($\bar{x} = 34.68$) sosyoekonomik durumda bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2 = 0.01$). Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti puanlarında gözlenen varyansın %1'inin sosyoekonomik duruma bağlı olduğu ifade edilebilir.

Travma sonrası belirtinin alt boyutu olan yeniden yaşama ile sosyoekonomik durum arasında da anlamlı farklılık bulunmaktadır [$F_{(2, 931)} = 4.90, p < .05$]. Lise öğrencilerinin travma sonrası yeniden yaşama belirtileri sosyoekonomik duruma göre anlamlı şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, düşük ($\bar{x} = 15.96$) sosyoekonomik düzeyde bulunan öğrencilerin yeniden yaşama düzeyleri orta ($\bar{x} = 13.50$)

ve yüksek ($\bar{x}=12.96$) sosyoekonomik düzey de bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin yeniden yaşama puanlarında gözlenen varyansın %1'inin sosyoekonomik duruma bağlı olduğu ifade edilebilir.

Lise öğrencilerinin travma sonrası belirtilerin alt boyutu olan kaçınma ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır [$F_{(2,931)}= 2.08$, $p>.05$]. Öğrencilerin kaçınma alt boyutu sosyoekonomik duruma göre farklılık göstermemektedir.

Travma sonrası belirtilerin alt boyutu olan aşırı uyarılma ile sosyoekonomik durum arasında da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(2, 931)}=6.11$, $p<.05$]. Lise öğrencilerinin travma sonrası aşırı uyarılma belirtisi sosyoekonomik duruma göre anlamlı şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, düşük ($\bar{x}=10.95$) sosyoekonomik durumda bulunan öğrencilerinin travma sonrası aşırı uyarılmışlık düzeyinin, yüksek ($\bar{x}=8.63$) ve orta ($\bar{x}=9.08$) sosyoekonomik durumda bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin travma sonrası aşırı uyarılmışlık puanlarında gözlenen varyansın %1'inin sosyoekonomik duruma bağlı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 9. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Bölüme Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel İstatistikler

	Bölüm	n	$\bar{x}$	ss
Olumlu Gelecek Beklentisi	Bölüm Yok	267	18.31	4.41
	Sayısal	163	17.75	4.19
	Eşit Ağırlık	109	17.47	3.99
	Bilişim	63	18.12	4.71
	Muhasebe	135	17.66	4.02
	Moda Tasarımı	72	16.79	3.83
	Tekstil	58	15.98	5.16
	Elektrik-Elektronik	67	17.59	4.65
	Toplam	934	17.69	4.35
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Bölüm Yok	267	36.70	10.02
	Sayısal	163	35.37	8.88
	Eşit Ağırlık	109	38.10	10.47
	Bilişim	63	36.50	9.67
	Muhasebe	135	34.05	9.79

	Moda Tasarımı	72	37.94	8.29
	Tekstil	58	36.79	9.40
	Elektrik-Elektronik	67	35.65	9.35
	Toplam	934	36.26	9.66
Belirsizliğe Tahammülsüzlük İleriye Dönük Kaygı Alt Boyut	Bölüm Yok	267	22.47	5.72
	Sayısal	163	21.35	5.46
	Eşit Ağırlık	109	22.92	6.01
	Bilişim	63	22.04	6.18
	Muhasebe	135	20.45	5.71
	Moda Tasarımı	72	22.62	5.09
	Tekstil	58	21.82	5.63
	Elektrik-Elektronik	67	21.88	5.34
	Toplam	934	21.94	5.70
Belirsizliğe Tahammülsüzlük Engelleyici Kaygı Alt Boyut	Bölüm Yok	267	14.22	5.49
	Sayısal	163	14.01	4.82
	Eşit Ağırlık	109	15.17	5.51
	Bilişim	63	14.46	4.93
	Muhasebe	135	13.60	4.84
	Moda Tasarımı	72	15.31	4.41
	Tekstil	58	14.96	5.23
	Elektrik-Elektronik	67	13.77	5.18
	Toplam	934	14.32	5.15
Travma Sonrası Belirti	Bölüm Yok	267	34.73	16.95
	Sayısal	163	34.75	16.86
	Eşit Ağırlık	109	35.25	19.12
	Bilişim	63	37.57	16.96
	Muhasebe	135	33.88	17.20
	Moda Tasarımı	72	43.75	17.02
	Tekstil	58	40.06	18.37
	Elektrik-Elektronik	67	34.07	17.95
	Toplam	934	35.84	17.55
Travma Sonrası Belirti Yeniden Yaşama Alt Boyut	Bölüm Yok	267	13.29	8.19
	Sayısal	163	13.46	8.47
	Eşit Ağırlık	109	13.24	8.74
	Bilişim	63	14.39	8.77
	Muhasebe	135	12.94	8.03
	Moda Tasarımı	72	17.06	8.55
	Tekstil	58	15.86	8.71
	Elektrik-Elektronik	67	12.97	8.20
	Toplam	934	13.76	8.43
Travma Sonrası Belirti Kaçınma Alt Boyut	Bölüm Yok	267	12.63	6.11
	Sayısal	163	12.55	6.35
	Eşit Ağırlık	109	12.40	6.58
	Bilişim	63	13.74	5.61
	Muhasebe	135	12.25	6.01
	Moda Tasarımı	72	14.72	5.42
	Tekstil	58	13.62	6.79
	Elektrik-Elektronik	67	12.05	6.30
	Toplam	934	12.79	6.19
Travma Sonrası Belirti Aşırı Uyarılma Alt Boyut	Bölüm Yok	267	8.80	5.68
	Sayısal	163	8.73	5.44
	Eşit Ağırlık	109	9.60	5.80
	Bilişim	63	9.42	5.57
	Muhasebe	135	8.67	5.57
	Moda Tasarımı	72	11.95	6.19
	Tekstil	58	10.58	6.08

	Elektrik-Elektronik	67	9.04	5.95
	Toplam	934	9.28	5.77

Tablo 10. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Bölüme Göre Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA Sonuçları

	Varyans	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplararası Fark	η^2
Olumlu Gelecek Beklentisi	Gruplar Arası	349.54	7	49.93	2.67	.010*	Tekstil- Bölüm Yok	0.01
	Grup İçi	17312.91	926	18.69				
	Toplam	17662.45	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Gruplar Arası	1452.79	7	207.54	2.24	.029*	Eşit Ağırlık- Muhasebe	0.01
	Grup İçi	85761.359	926	92.61				
	Toplam	87214.15	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük İleriye Dönük Kaygı Alt Boyut	Gruplar Arası	570.88	7	81.55	2.53	.014*	Muhasebe – Bölüm Yok, Muhasebe- Eşit Ağırlık	0.01
	Grup İçi	29755.99	926	32.13				
	Toplam	30326.87	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük Engelleyici Kaygı Alt Boyut	Gruplar Arası	283.92	7	40.56	1.53	.152		0.01
	Grup İçi	24468.42	926	26.42				
	Toplam	24752.35	933					
Travma Sonrası Belirti	Gruplar Arası	7011.08	7	1001.58	3.30	.002*	Moda Tasarımı- Bölüm Yok Moda Tasarımı- Muhasebe Moda Tasarımı- Sayısal Moda Tasarımı- Eşit Ağırlık Moda Tasarımı- Elektrik Elektronik	0.02
	Grup İçi	280560.02	926	302.98				
	Toplam	287571.10	933					
Travma Sonrası Belirti Yeniden Yaşama Alt Boyut	Gruplar Arası	1301.87	7	185.98	2.64	.010*	Bölüm Yok-Moda Tasarımı Muhasebe- Moda Tasarımı	0.01
	Grup İçi	65145.63	926	70.35				
	Toplam	66447.50	933					
Travma Sonrası Belirti	Gruplar Arası	471.75	7	67.39	1.76	.091		0.01

Kaçınma Alt Boyut	Grup İçi	35318.18	926	38.14				
	Toplam	35789.94	933					
Travma Sonrası Belirti Aşırı Uyarılma Alt Boyut	Gruplar Arası	789.09	7	112.72	3.44	.001*	Moda T.- Bölüm Yok Moda T.- Sayısal Moda T.- Muhasebe	0.02
	Grup İçi	30287.84	926	32.70				
	Toplam	31076.94	933					

* p<.05

Tablo 10 incelendiğinde, öğrencilerin olumlu gelecek beklenti düzeyleri ile bulundukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(7, 926)} = 2.67, p < .05$]. Öğrencilerin geleceğe dair olumlu beklentileri bulundukları bölüme göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, anadolu lisesinde daha bölüm seçmemiş öğrencilerin ($\bar{x} = 18.31$) olumlu gelecek beklentileri, tekstil bölümünü seçen öğrencilere ($\bar{x} = 15.98$) oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2 = 0.01$). Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri puanlarında gözlenen varyansın %1'inin seçilen bölüme bağlı olduğu ifade edilebilir.

Lise öğrencilerini belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri ile bulundukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(7, 926)} = 2.24, p < .05$]. Öğrencilerin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri bulundukları bölüme göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, eşit ağırlık ($\bar{x} = 38.10$) bölümünde okuyan öğrencilerin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri, muhasebe ($\bar{x} = 34.05$) bölümü okuyan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2 = 0.01$). Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük puanlarında gözlenen varyansın %1'inin seçilen bölüme bağlı olduğu ifade edilebilir.

Belirsizliğe tahammülsüzlüğün ileriye dönük kaygı alt boyutu ile öğrencilerin bulundukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(7, 926)} = 2.53, p < .05$].

Öğrencilerin ileriye dönük kaygı düzeyleri bulundukları bölüme göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, eşit ağırlık ($\bar{x}=22.92$) ve bölümü olmayan öğrencilerin ($\bar{x}=22.47$) ileriye dönük kaygıları, muhasebe ($\bar{x}=20.45$) bölümünde okuyan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin ileriye dönük kaygı puanlarında gözlenen varyansın %1'inin öğrencilerin bulundukları bölüme bağlı olduğu ifade edilebilir.

Belirsizliğe tahammülsüzlüğün diğer bir alt boyutu olan engelleyici kaygı ile öğrencilerin okudukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$F_{(7, 926)}=1.53, p>.05$]. Öğrencilerin engelleyici kaygı düzeyleri bulundukları bölüme göre farklılık göstermemektedir.

Öğrencileri travma sonrası belirti düzeyleri ile bulundukları bölüm arasında anlamlı bir şekilde farklılık bulunmaktadır [$F_{(7, 926)}=3.30, p<.05$]. Travma sonrası belirti yaşama düzeyi öğrencilerin okudukları bölüme göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, moda tasarımı ($\bar{x}=43.75$) bölümünde okuyan öğrencilerin travma sonrası belirti düzeyleri muhasebe ($\bar{x}=33.88$), elektrik elektronik ($\bar{x}=34.07$), bölümü henüz seçmemiş öğrenciler ($\bar{x}=34.73$), sayısal ($\bar{x}=34.75$), eşit ağırlık ($\bar{x}=35.25$) seçen öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.02$). Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti puanlarında gözlenen varyansın %2'inin öğrencilerin bulundukları bölüme bağlı olduğu ifade edilebilir.

Travma sonrası belirtinin alt boyutu olan yeniden yaşama ile öğrencilerin bulundukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(7, 926)}=2.64, p<.05$]. Travma sonrası olayları yeniden yaşama öğrencilerin okudukları bölüme göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, moda tasarımı ($\bar{x}=17.06$) bölümünde bulunan öğrencilerin travma sonrası olayları yeniden yaşama düzeyleri, bölümü olmayan öğrenciler ($\bar{x}=13.29$) ve muhasebe ($\bar{x}=12.94$) bölümlerinde bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine

bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti yeniden yaşama puanlarında gözlenen varyansın %1'inin öğrencilerin bulundukları bölüme bağlı olduğu ifade edilebilir.

Travma sonrası belirtinin kaçınma alt boyutu ile bölüm arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır [$F_{(7, 926)}= 1.76, p>.05$]. Travma sonrası kaçınma toplam puanı bölüme göre farklılık göstermemektedir.

Travma sonrası belirtinin aşırı uyarılma alt boyutu ile öğrencilerin bulundukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(7, 926)}= 3.44, p<.05$]. Travma sonrası aşırı uyarılma düzeyi öğrencilerin bulundukları bölüme göre farklılık göstermektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, moda tasarımı ($\bar{x}=11.95$) bölümünde okuyan öğrencilerin travma sonrası aşırı uyarılma düzeyleri, bölümü bulunmayan öğrenciler ($\bar{x}=8.80$), sayısal ($\bar{x}=8.73$) ve muhasebe ($\bar{x}=8.67$) bölümünde okuyan öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin travma sonrası aşırı uyarılma puanlarında gözlenen varyansın %2'inin öğrencilerin bulundukları bölüme bağlı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 11. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Betimsel İstatistikler

	Yaş	n	$\bar{x}$	ss
Olumlu Gelecek Beklentisi	13	16	18.68	5.01
	14	230	17.88	4.34
	15	221	17.57	4.08
	16	246	17.70	4.20
	17	206	17.60	4.74
	18	15	16.93	4.62
	Toplam	934	17.69	4.35
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	13	16	34.37	8.18
	14	230	35.09	9.81
	15	221	36.74	9.88
	16	246	37.00	9.61
	17	206	36.48	9.58
	18	15	34.20	6.28
	Toplam	934	36.26	9.66
Belirsizliğe Tahammülsüzlük İleriye Dönük Kaygı Alt Boyut	13	16	20.93	5.40
	14	230	21.63	5.66
	15	221	21.86	5.77
	16	246	22.46	5.59
	17	206	21.84	5.93

	18	15	21.53	3.83
	Toplam	934	21.94	5.70
	13	16	13.43	4.96
	14	230	13.46	5.18
	15	221	14.87	5.16
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	16	246	14.53	5.21
Engelleyici Kaygı Alt Boyut	17	206	14.63	4.97
	18	15	12.66	4.63
	Toplam	934	14.32	5.15
	13	16	27.68	14.25
	14	230	34.63	16.97
	15	221	35.55	17.56
Travma Sonrası Belirti	16	246	36.69	17.57
	17	206	36.97	18.32
	18	15	38.06	17.26
	Toplam	934	35.84	17.55
	13	16	10.50	8.23
	14	230	12.97	8.26
	15	221	13.92	8.25
Travma Sonrası Belirti	16	246	13.84	8.48
Yeniden Yaşama Alt Boyut	17	206	14.67	8.76
	18	15	13.40	8.01
	Toplam	934	13.76	8.43
	13	16	10.62	5.47
	14	230	12.91	6.02
	15	221	12.53	6.01
Travma Sonrası Belirti	16	246	13.10	6.20
Kaçınma Alt Boyut	17	206	12.59	6.61
	18	15	14.73	5.94
	Toplam	934	12.79	6.19
	13	16	6.56	3.88
	14	230	8.74	5.75
	15	221	9.09	5.89
Travma Sonrası Belirti	16	246	9.74	5.75
Aşırı Uyarılma Alt Boyut	17	206	9.69	5.77
	18	15	9.93	5.07
	Toplam	934	9.28	5.77

Tablo 12. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti ve Alt Boyutların Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA Sonuçları

	Varyans	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplararası Fark	η^2
Olumlu Gelecek Beklentisi	Gruplar Arası	38.16	5	7.63	.40	.848		
	Grup İçi	17624.29	928	18.99				
	Toplam	17662.45	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	Gruplar Arası	631.68	5	126.33	1.35	.239		
	Grup İçi	86582.46	928	93.30				
	Toplam	87214.15	933					

Belirsizliğe Tahammülsüzlük İleriye Dönük Kaygı Alt Boyut	Gruplar Arası	111.85	5	22.37	.68	.633		
	Grup İçi	30215.02	928	32.55				
	Toplam	30326.87	933					
Belirsizliğe Tahammülsüzlük Engelleyici Kaygı Alt Boyut	Gruplar Arası	323.03	5	64.606	2.45	.032*	14-15	0.01
	Grup İçi	24429.32	928	26.32				
	Toplam	24752.35	933					
Travma Sonrası Belirti	Gruplar Arası	1937.59	5	387.51	1.25	.280		
	Grup İçi	285633.51	928	307.79				
	Toplam	287571.10	933					
Travma Sonrası Belirti Yeniden Yaşama Alt Boyut	Gruplar Arası	496.23	5	99.24	1.39	.223		
	Grup İçi	65951.27	928	71.06				
	Toplam	66447.50	933					
Travma Sonrası Belirti Kaçınma Alt Boyut	Gruplar Arası	181.26	5	36.25	.94	.451		
	Grup İçi	35608.67	928	38.37				
	Toplam	35789.94	933					
Travma Sonrası Belirti Aşırı Uyarılma Alt Boyut	Gruplar Arası	287.81	5	57.56	1.73	.124		0.01
	Grup İçi	30789.13	928	33.17				
	Toplam	31076.94	933					

* $p < .05$

Tablo 12 incelendiğinde lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$F_{(5, 928)} = .40, p > .05$]. Olumlu gelecek beklentisi yaş değişkenine göre farklılık göstermemektedir.

Öğrencilerin yaş değişkeni ile belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri [$F_{(5, 928)} = 1.35, p > .05$] ve belirsizliğin alt boyutu olan ileriye dönük kaygı [$F_{(5, 928)} = .68, p > .05$] arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Öğrencilerin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri ve ileriye dönük kaygı düzeyleri yaş değişkenine göre farklılık göstermemektedir.

Belirsizliğe tahammülsüzlüğün alt boyutu olan engelleyici kaygı ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$F_{(5, 928)} = 2.45, p < .05$]. Öğrencilerin belirsizliğe tahammülsüzlükte engelleyici kaygı düzeyleri yaş değişkenine göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre, 15 yaşında bulunan öğrencilerin ($\bar{x} = 14.87$) engelleyici kaygı düzeyleri 14 yaşında bulunan ($\bar{x}$

=13.46) öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak etki büyüklüğü değerlerine bakıldığında bu farkın küçük olduğu görülmüştür ($\eta^2=0.01$). Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlükte engelleyici puanlarında gözlenen varyansın %1'inin öğrencilerin bulundukları yaşa bağlı olduğu ifade edilebilir.

Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti [$F_{(5, 928)}= 1.25, p>.05$] ve alt boyutlarından yeniden yaşama [$F_{(5, 928)}= 1.39, p>.05$], kaçınma [$F_{(5, 928)}= .94, p>.05$], aşırı uyarılma [$F_{(5, 928)}= 1.73, p>.05$] ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin travma sonrası belirti ve alt boyutları yaş değişkenine göre farklılık göstermemektedir.

4.4. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirtiler, Okul Türü ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Lise öğrencilerin, olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtiler ile cinsiyet ve okul türü arasında bir ilişki olup olmadığı incelemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır.

Tablo 13. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti, Okul Türü ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Analiz Sonuçları

	1	2	3	4	5
Olumlu Gelecek Beklentisi	1.00	-.068*	-.170**	-.016	-.074*
Belirsizliğe Tahammülsüzlük		1.00	.471**	-.117**	-.039
Travma Sonrası Belirti			1.00	-.094**	.067*
Cinsiyet				1.00	.202**
Okul Türü					1.00

* $p<.05$ ** $p<.01$

Tablo 13 incelendiğinde olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, travma sonrası belirtiler, cinsiyet ve okul türü arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır. Korelasyon katsayısı 0.30 ve daha küçükse düşük düzeyde ilişki, 0.70-0.30 arasında ilişkiye sahipse orta düzey ilişki ve 0.70-1.00 arasında ilişkiye sahipse yüksek düzeyde ilişki olarak adlandırılır (Büyüköztürk, 2021). Olumlu gelecek beklentisi ile belirsizliğe tahammülsüzlük ($r=-.068, p<.05$) ve travma sonrası belirti ($r=-.170, p<.01$) arasında negatif düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtiler

arasında ise pozitif orta düzey, anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=.471, p<.01$). Olumlu gelecek beklentisi ve cinsiyet arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanırken ilişki anlamlı çıkmamıştır ($r=-.016, p>.05$). Olumlu gelecek beklentisi ve okul türü arasında ise negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanmış ilişki anlamlı çıkmıştır ($r=-.074, p<.05$). Belirsizliğe tahammülsüzlük ve cinsiyet arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanırken, ilişki anlamlı çıkmıştır ($r=-.117, p<.01$). Belirsizliğe tahammülsüzlük ve okul türü arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanırken, ilişki anlamlı çıkmamıştır ($r=-.039, p>.05$). Travma sonrası belirti ve cinsiyet arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanırken, ilişki anlamlı çıkmıştır ($r=.094, p<.01$). Travma sonrası belirti ve okul türü arasında pozitif düşük düzeyde bir ilişki saptanırken, ilişki anlamlı çıkmıştır ($r=.067, p<.05$). Korelasyon değerlerine bakıldığında yordayıcı değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığı görülmektedir.

4.5. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Okul Türü ve Cinsiyet Değişkenlerinin Travma Sonrası Belirtileri Yordama Gücü

Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi, iki veya daha fazla bağımsız değişkene bağlı olarak bağımsız değişkenin tahminine yönelik bir analiz yöntemidir (Büyüköztürk, 2021). Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapabilmek için bazı ön şartların karşılanması gerekir. Ön şartlardan ilki bağımlı değişkenler, en az eşit aralıklı ve sürekli değişken olmalıdır. Fakat nitel değişkenlerle çalışılması gerekiyorsa, nitel değişkenler dummy değişken olarak tanımlandıktan sonra analizi yapılabilir (Büyüköztürk, 2021). Yani nitel değişkenler “dummy” adı verilen yapay değişkenlere çevrilerek analiz yapılır. Tablo 14 de görüldüğü üzere nitel değişkenler dummy değişkene dönüştürülerek regresyon şartı sağlanmıştır.

Tablo 14. Dummy Değişkenlerin Kodlaması

	Düzy	Dummy Değişken	Kodlama		Dışta Bırakılan Kategori
Cinsiyet	Kadın Erkek	Sahte_Cinsiyet1	Kadın:1	Erkek:0	Erkek
Okul Türü	Anadolu Lisesi Meslek Lisesi	Sahte_Okul1	Anadolu Lisesi:1	Meslek Lisesi:0	Meslek Lisesi

Regresyon analizi için diğer bir şart bağımlı ve bağımsız değişkenler normal dağılım göstermelidir. Normallik değerleri için Tablo 15'e bakıldığında mod, medyan aritmetik ortalama değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve olayların etkisi ölçeği basıklık, çarpıklık değerleri -1,+1 değerleri arasında olduğu görülmektedir. Cinsiyet ve okul türü basıklık ve çarpıklık değerleri ise -2, +2 değerleri arasında olduğu görülmektedir. Basıklık çarpıklık değerleri normallik için Büyüköztürk (2021) -1, +1 aralığında olması gerektiğini ifade ederken, George ve Maller (2019) -2,+2 değerleri arasında da olabileceğini ifade etmiştir. Değerlerin normal olduğu kabul edilmiştir.

Tablo 15. Betimsel İstatistik Verileri

	n	Mod	Aritmetik Ortalama	Medyan	SS	Çarpıklık	Basıklık
Olumlu Gelecek Beklentisi	934	19.00	17.69	18.00	4.35	-.594	.002
Belirsizliğe Tahammülsüzlük	934	36.00	36.26	36.00	9.66	.091	-.533
Travma Sonrası Belirti	934	32.00	35.84	37.00	17.55	-.017	-.450
Cinsiyet	934	1	1.49	1	.500	.051	-2.002
Okul Türü	934	1	1.42	1	.494	.313	-1.906

Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi için bir diğer şart ise bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında doğrusal ilişki olması gerekir. Ek-8 de yer alan saçılma diyagramları tablolarında görüleceği gibi olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, cinsiyet, okul türü değişkenleri travma sonrası belirti değişkeni ile doğrusal ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı sorunu istenmeyen bir durumdur. Değişkenler arasındaki ikili korelasyonların .80'den fazla olması çoklu bağlantılılık problemi olabileceğinin bir göstergesidir (Büyüköztürk, 2021). Tablo 16 de yer alan değişkenler arasındaki ikili korelasyonlar incelendiğinde çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığı görülmektedir ($r < 0.80$).

Tablo 16. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Travma Sonrası Belirti Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Analiz Sonuçları

	1	2	3	4	5
Olumlu Gelecek Beklentisi	1.00	-.068*	-.170**	-.016	-.074*
Belirsizliğe Tahammülsüzlük		1.00	.471**	-.117**	-.039
Travma Sonrası Belirti			1.00	-.094**	.067*
Cinsiyet				1.00	.202**
Okul Türü					1.00

* p<.05 **p<.01

Bir diğer şart için gözlem değerleri içinde uç değerlerin olup olmadığı incelenmiştir. Standartlaştırılmış artık değerlerini incelediğimiz de belirlenen aralıkta (-3.29, +3.29) üç verinin olmadığı belirlenmiş ve üç veri, veri setinden çıkarılmıştır. Cook's Distance, regresyon analizi sonuçlarını değerlendirmek ve potansiyel aykırı gözlemleri belirlemek amacıyla kullanılır. Cook's Distance değerleri ise 1.00 dan büyük olmadığı görülmektedir (.000-.011). Ayrıca Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılabilmesi için tahminlere dair hataların normal dağılması gerekir. Ek-9 da yer alan, hataların normal dağılım grafiği incelendiğinde tahminlere dair hataların normal dağıldığı söylenebilir. Aynı zamanda eş varyanslılık (homoskedastiklik) olmalıdır. Grafikte gözlem değerlerinin tabloda dağılım göstermesi istenmektedir. Ek-10'da yer alan eş varyanslılık (homoskedastiklik) grafiğinden görüldüğü üzere gözlem değerleri grafik üzerinde dağılım göstererek eş varyanslılık şartını da sağlamaktadır. Regresyon analizi için son şart ise hatalar birbirinden bağımsız olması gerekir. Bu şartı Dublin Watson katsayılarına bakarak kontrol ederiz. Dublin-Watson değerinin 0-4 arasında olması 2 değerine yakın olması istenmektedir. Dublin-Watson değeri 1.92 olduğu görülmektedir. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi için ön şartlar sırası ile incelenmiş ve regresyon analizi için ön şartların sağlanmış olduğu görülmüştür ve Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır.

Tablo 17. Travma Sonrası Belirti Düzeyini Yordamasında Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Cinsiyet ve Okul Türünün Rolünü Gösteren Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Yordayıcı	B	SH _B	β	t	ΔR ²	İkili r	Kısmı r
1	Sabit	4.817	1.96		2.44*	.221**		
	Belirsizliğe Tahammülsüzlük	.856	.05	.47	16.30**		.471	.471
2	Sabit	15.349	2.91		5.26**	.019**		
	Belirsizliğe Tahammülsüzlük	.838	.05	.46	16.13**		.471	.468
	Olumlu Gelecek Beklentisi	-.560	.11	-.13	-4.84**		-.157	-.138
3	Sabit	16.251	2.92		5.55**	.004**		
	Belirsizliğe Tahammülsüzlük	.844	.05	.46	16.28**		.471	.463
	Olumlu Gelecek Beklentisi	-.537	.11	-.13	-4.64**		-.151	-.132
	Okul Türü	-2.648	1.01	-.07	-2.61**		-.085	-.074
4	Sabit	15.886	2.92		5.42**	.003*		
	Belirsizliğe Tahammülsüzlük	.832	.05	.45	15.97**		.464	.454
	Olumlu Gelecek Beklentisi	-.539	.11	-.13	-4.67**		-.152	-.133
	Okul Türü	-3.068	1.03	-.08	-2.96**		-.097	-.084
	Cinsiyet	2.106	1.02	.06	2.05*		.067	.058
R = .50	R² = .247	F(4,933) = 77.470	p<.001					
* p<.05 **p<.01								

Tablo 17 incelendiğinde travma sonrası belirti düzeyini yordamasında olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, cinsiyet ve okul türünün rolünü incelemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi'nin toplamda dört aşamalı olduğu görülmektedir. Birinci aşama da travma sonrası belirti değişkeninde %22.1 ile en yüksek varyansı açıklayan belirsizliğe tahammülsüzlük değişkeni girmiştir. Belirsizliğe tahammülsüzlük ile travma sonrası belirti arasında pozitif orta düzey bir ilişki saptanmıştır ($r=.471$, $p<.01$). Belirsizliğe tahammülsüzlük arttıkça travma sonrası belirtiler de artmaktadır. Analize ikinci aşamada olumlu gelecek beklentisi dahil olmuş ve % 1.9'luk bir katkı sağlamıştır. Açıklanan varyans %24'e yükselmiştir. Olumlu gelecek beklentisi ile travma sonrası belirti arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır ($r=-.170$, $p<.01$). Olumlu gelecek beklentisi arttıkça travma sonrası belirtiler azalmaktadır. Analize üçüncü aşamada okul türü varyansa %0.4 katkı sağlayarak dahil olmuş ve açıklanan varyans %24.4'ye yükselmiştir. Bulunulan okul türü ile travma sonrası belirti arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır ($r=-.067$, $p<.01$). Analize dördüncü aşama da cinsiyet değişkeni varyansa %0.3 katkı sağlayarak dahil olmuştur. Açıklanan varyans

%24.7'e yükselmiştir. Cinsiyet ile travma sonrası belirti arasında pozitif düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır ($r=.094, p<.01$).

Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi toplamda dört aşamadan oluşmuştur. Belirsizliğe tahammülsüzlük, olumlu gelecek beklentisi, okul türü ve cinsiyet değişkenleri travma sonrası belirtilerin anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir. Bu değişkenler travma sonrası belirtilerin %24.7'lik varyansını açıkladığı görülmektedir ($R = .50, R^2 = .247, F_{(4,933)} = 77.47, p<.001$). Araştırma da yer alan değişkenlerden sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum ve bölüm değişkenlerinin travma sonrası belirtileri anlamlı bir şekilde yordamadığı saptanmıştır.

5. TARTIŞMA ve YORUM

Araştırmanın bu kısmında bulgular bölümünde yer alan analizler alanyazın çerçevesinde değerlendirilerek yorumlanmıştır.

5.1. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Travma Sonrası Belirtilerinin Cinsiyet, Okul Türü, Sınıf Düzeyi, Sosyoekonomik Durum, Bölüm ve Yaşa Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma

Yapılan çalışmada öğrencilerin olumlu gelecek beklentileri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Kadın ve erkeklerin olumlu gelecek beklentisi puanları incelendiğinde ortalamalarının birbirine yakın değerlerde olduğu anlaşılmaktadır. Alanyazın incelendiğinde bu bulguyu destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır (Aksoy, 2022b; Aktaş, 2016; Altunbezer, 2020; Cunningham vd., 2009; Davras ve Alili, 2019; Dünder, 2018; Güleri, 1998; Işıktaş, 2022; İleri, 2019; İmamoğlu ve Güler, 2007; Karakoç vd., 2013; McCabe ve Barnett, 2000; Savcı, 2016; Sulimani-Aidan ve Benbenishty, 2011; Şimşek 2012; Türkön, 2019). Bu araştırma bulgusunun yanı sıra kadınların olumlu gelecek beklentisinin daha fazla olduğu (Avar, 2019; Lovu, 2014; Lovu vd., 2016) ve erkeklerin olumlu gelecek beklentilerinin daha fazla olduğu (Baş ve Altun, 2020) araştırma sonuçlarına da ulaşılmıştır. Alanyazın incelendiğinde, olumlu gelecek beklentisi ile cinsiyet arasında birbirinden farklı sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Bu farklılığın sebebi bireylerin bireysel, toplumsal ve kültürel farklılıkları olduğu düşünülmektedir (Işıktaş, 2022). Bireylerin içine bulunduğu akran grupları ve aile yapısı da bu farklılığa sebep olabilmektedir (Türkön, 2019).

Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Kadınların belirsizliğe tahammülsüzlük ortalamaları erkeklere oranla daha yüksek bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde bu bulguyu destekleyen araştırma sonuçlara ulaşılmıştır (Bayram vd., 2021; Buhr ve Dugas, 2006; Dugas vd., 1997; Freeston vd., 1997; Karataş ve Uzun, 2018; Kilit, 2019; Kilit vd., 2020; Sarı, 2007; Ulu ve Yaka, 2020). Bu bulguların yanında erkeklerin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeylerinin daha yüksek çıktığı çalışmalar da mevcuttur

(Barahmand, 2008; Olson vd., 2016). Cinsiyete göre farklılaşmadığına dair araştırmalar da mevcuttur (Akkaya, 2021; Belge, 2019; Boelen vd., 2014; Bottesi, vd., 2019; Buhr ve Dugas, 2002; Carleton vd., 2014; Coşkun, 2019; Dugas vd., 2010; Duman, 2020; Erguvan, 2015; Fracalanza vd., 2014; Geçgin ve Sahranç, 2017; Karakulak, 2017; Karataş ve Uzun, 2018; Khojazada, 2019; Koçyiğit, 2019; Sarı, 2007; Tantan, 2019; Yıldız ve Güllü, 2018). Bu çalışmanın sonuçlarının cinsiyete göre farklılaşma sebebi kadınların yapısal olarak daha duygusal olması, belirsizlik durumlarında daha gergin olmaları, belirsizlik durumlarından kaçınmak istemeleri ve geleceklerini garanti altına almak istemelerinden kaynaklı olabilmektedir (Bayram vd., 2021)

Belirsizliğe tahammülsüzlüğün ileriye dönük kaydı ve engelleyici kaygı alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Her iki alt boyutta da kadınların ortalamaları erkeklere oranla daha yüksektir. Yani ileriye dönük kaygı ve engelleyici kaygı düzeyleri kadınlarda daha yüksektir. Alanyazın incelendiğinde, Dağcı (2022) tarafından yapılan çalışma da cinsiyet ile engelleyici kaygı alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilirken. İleriye dönük kaygı ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını ifade etmiştir. Helsen vd., (2013) tarafından yapılan çalışma da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Şahinler (2021) tarafından yapılan çalışmada da ileriye dönük kaygının erkeklerde kadınlara oranla daha fazla olduğu ifade edilirken engelleyici kaygı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Farklı yaş gruplar üzerinde çalışmaların yapılması araştırma sonuçları üzerinde farklılaşmaya sebep olduğu düşünülmektedir.

Lise öğrencilerinde travma sonrası belirti ve cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Travma sonrası alt boyutlarından olan yeniden yaşama ve aşırı uyarılma ile cinsiyet arasında da anlamlı bir fark tespit edilirken, kaçınma alt boyutu ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Alanyazın incelendiğinde Aker vd. (2008) cinsiyet ile travma sonrası belirtiler arasında anlamlı bir fark tespit etmiştir. Aşırı uyarılma, kaçınma ve yeniden yaşantılama alt boyutlarında kadınların ortalamaları erkeklere göre daha yüksek çıkmıştır. Travma sonrası belirti yaşama düzeyi kadınlarda daha fazla olduğu görülmüştür. Alanyazında yer alan diğer araştırmalar da bu bulguları desteklemektedir (Baştuğ ve Aslantaş, 2021; Breslau ve Davis, 1992; Karakaya vd., 2004; Kilpatrick vd., 2003, Ozer vd., 2003, Trickey vd., 2012). Alanyazın da kadın cinsiyeti travma sonrası belirtiler için risk faktörü olarak görülmektedir (Keane vd.,

2006; Nemeroff vd., 2006; Perkonigg vd., 2000; Trickey vd., 2012). Bu çalışma sunucunda travma sonrası belirtilerin cinsiyete göre farklılaşma sebebi kadınların sorunlarla başa çıkma mekanizmasının daha zayıf olmasının etkili olduğu ifade edilebilir (Karakaya vd., 2004).

Olumlu gelecek beklentisi ile okul türü arasında anlamlı bir farklılık olduğu araştırma da ortaya çıkan sonuçlardan biridir. Bu sonuca göre anadolu lisesinde bulunan öğrenciler, meslek lisesinde bulunan öğrencilere göre geleceğe daha olumlu bakmaktadır. Bu araştırma bulgusuyla aynı sonuca ulaşan araştırmalar mevcuttur (Işıktaş, 2022; Törkon, 2019; Uluçay vd., 2014). Bunun yanı sıra okul türü ile olumlu gelecek beklentisi arasında anlamlı bir farklılık olmadığına dair araştırmalar mevcuttur (Şimşek, 2012). Araştırma sonuçları incelendiğinde birbirine zıt sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir. Bu farklılığın sebebi farklı lise türleri arasında araştırma yapılması gösterilebilir. Lisenin bulunduğu bölge araştırma yapılan zaman diliminde herhangi bir travma etkisi oluşturabilecek yaşıntının (pandemi, deprem gibi) olup olmaması sonuçlar üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük ile bulundukları okul türü arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Alanyazın incelendiğine Bayram vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada devlet ve özel okullarında bulunan öğrenciler ile belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu ifade etmiştir. Fakat meslek ve anadolu liseleri ile belirsizliğe tahammülsüzlük düzeylerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kilit (2019) tarafından yapılan çalışmada da devlet ve özel okullar ele alınmış ve anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Lise öğrencilerinde travma sonrası belirti ve okul türü arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Aşırı uyarılma alt boyutu ile okul türü arasında da anlamlı bir fark bulunurken, yeniden yaşama ve kaçınma alt boyutları ile okul türü arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Meslek lisesinde bulunan öğrencilerin travma sonrası belirti düzeyleri anadolu lisesinde bulunan öğrencilere göre daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde travma sonrası belirti ve okul türünü inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma sunucunda meslek lisesinde bulunan öğrencilerin travma sonrası belirtilerinin daha yüksek çıkması aile yapısı ve bireysel özelliklere bağlı olabileceği düşünülmektedir.

Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi ile sınıf düzeyi ve yaş arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu araştırma bulgusuyla benzer sonuçlar elde edilen araştırmalar mevcuttur (Aksoy, 2022b; Aktaş, 2016; Israelashvili, 1997; İleri, 2019; McCabe ve Barnett, 2000; Savcı, 2016; Türkön, 2019). Aynı zamanda sınıf düzeyi ve yaş ile olumlu gelecek beklentisi arasında anlamlı bir fark olduğuna dair de araştırmalar vardır. 9.sınıfta bulunan öğrencilerin gelecek beklentileri 12.sınıfta bulunan öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Dündar, 2018; Işıktaş, 2022; McWhirter ve McWhirter, 2008; Şimşek, 2012; Topaktaş, 2015). Birbirinden farklı araştırma sonuçlarının olması okul ortamı, okulda iletişimde bulunulan kişilerin etkisi aynı zaman da bireylerin okula karşı tutumu bireylerin gelecek beklentilerini etkilemektedir (Baş ve Altun, 2020; Israelashvili, 1997; Işıktaş, 2022).

Belirsizliğe tahammülsüzlük ve alt boyutlar olan ileriye dönük kaygı ve engelleyici kaygı ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. 10 ve 11.sınıfta bulunan öğrencilerin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri 9.sınıfa devam eden öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dağcı (2022) tarafından yapılan çalışma da ise engelleyici kaygının 10, 11 ve 12.sınıfa devam eden öğrencilerin 9. Sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. İleriye dönük kaygı boyutunda ise anlamlı bir farklılığın olmadığını ifade etmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgularına benzer farklı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Kilit (2019) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada sınıf düzeyi ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasında anlamlı bir fark bulunmadığını tespit etmiştir. Farklı yaş grupları ile çalışmalar da farklı sonuçların ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Farklı gelişim dönemlerinde olması sebebiyle birbirinden farklı sonuçların çıktığı düşünülmektedir. Bu çalışma sunucunda belirsizliğe tahammülsüzlüğün sınıf düzeyinde farklılaşma sebebi öğrencilerin 10.sınıf itibarıyla alan ve meslek seçimi sorumluluklarının olması dolayısıyla kararsızlıkların yaşanması, sınav kaygılarının artması ve gelişim dönemi özelliği olarak sınıfla birlikte sorumlulukların artması sebebiyle üst sınıfta bulunan öğrencilerin 9.sınıfta bulunan öğrencilere göre belirsizliğe tahammülsüzlüklerinin daha fazla olması söylenebilir (Dağcı, 2022).

Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti düzeyleri ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Alanyazın incelendiğinde bu araştırmayı destekleyen çalışmalar mevcuttur. Aksoy (2022a) tarafından yapılan çalışmada sınıf

düzeyi ile travma sonrası belirtilerin şiddet puanı arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır. Bu araştırmanın yanında benzer sonuçları veren araştırmalar mevcuttur (Jian vd., 2023; Klosky vd., 2014). Yu vd. (2010) tarafından yapılan çalışmada ise 10.sınıfta bulunan öğrencilerin diğer kademelerde bulunan öğrencilere göre daha fazla travma sonrası belirti gösterdiğini tespit etmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde birbirinden farklı araştırma sonuçları olduğu görülmektedir. Araştırmaların farklı kültürlerde yapılması ve demografik yapıda olan farklılıklar sonuçların farklı çıkmasına sebep olabilmektedir (Aksoy, 2022a). Bu araştırma sonucunda yaş ile travma sonrası belirti arasında anlamlı bir ilişkinin çıkmaması ve sınıf düzeyi ile travma sonrası belirti arasında bir ilişki çıkmaması birbirini doğrular niteliktedir.

Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklenti düzeyleri ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu sonuca göre yüksek sosyoekonomik seviyede bulunan öğrencilerin olumlu gelecek beklenti düzeylerinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguya benzer olan az miktarda araştırma mevcuttur (Kağıtçıbaşı, 1973; Lovu, 2014; Lovu vd., 2016; Roberts ve Bengston, 1993). McCabe ve Barnett (2000) ise düşük sosyoekonomik gelire sahip kişilerin, yüksek sosyoekonomik seviyede bulunan öğrencilere göre olumlu gelecek beklentisinin daha fazla olacağı bulgusuna ulaşmıştır. Yüksek sosyoekonomik seviyede bulunan kişilerin olanaklarının fazla olması gelecek beklentisini etkileyebilmektedir. Sosyoekonomik durum öğrencilerin gelecek beklentilerin olumlu veya olumsuz olmasında önemli değişkenlerden olduğu ifade edilebilir (Türkon, 2019). Olumlu gelecek beklentisinin sosyoekonomik düzeye göre farklılaşmadığını ifade eden araştırmalar da mevcuttur (Aksoy, 2022b; Arslan, 2014; Buyruk, 2009; Davras ve Alili, 2019; Işıktaş, 2022; Savcı, 2016; Şimşek, 2012; Tuncer, 2011; Türkon, 2019). Alanyazına göre birbirinden farklı sonuca ulaşan araştırmalar bulunmaktadır. Bireyin aile, okul ortamı ve desteklenip, desteklenmemesi sosyoekonomik durumun gelecek beklentisi üzerinde farklı sonuçlar ortaya koymasına sebebiyet verebilir (Işıktaş, 2022).

Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Alanyazın incelendiğinde bu bulguyu destekleyen araştırma sonuçlara ulaşılmıştır (Belge, 2019; Coşkun, 2019; Dugas vd., 2005; Geçgin ve Sahranç, 2017; Kilit, 2019). Sosyoekonomik durumun belirsizliğe

tahammülsüzlük üzerinde etkili olduğu çalışma da mevcuttur (Bayram vd., 2021). Fakat bu sonuca ulaşan araştırmalar kısıtlıdır.

Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti düzeyleri ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Düşük sosyoekonomik düzeyde bulunan bireylerin travma sonrası belirti seviyeleri, orta sosyoekonomik seviyede bulunan bireylere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde bu çalışmayı destekleyen çalışmalar mevcuttur (Bilgiç 2011; Kar vd., 2007; Khamis 2005; Trickey vd., 2012). Ayrıca travma sonrası belirtilerin alt boyutlarından olan yeniden yaşama ve aşırı uyarılma ile sosyoekonomik düzey arasında da anlamlı bir fark bulunurken, kaçınma alt boyutu ile anlamlı bir fark bulunmamıştır. Düşük sosyoekonomik düzeyde bulunmak travma sonrası belirtiler için bir risk faktörüdür (Trickey vd., 2012). Bu araştırmanın sonucunda düşük sosyoekonomik düzeyde bulunan bireylerin travma durumlarında daha fazla belirti yaşaması beklenen bir sonuçtur.

Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklenti düzeyleri ile bulundukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Anadolu lisesinde henüz bölüm seçmemiş olan 9 ve 10. Sınıf öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri meslek lisesinde tekstil bölümünü seçen öğrencilere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde bu bulguya dair verilere rastlanmamıştır. Olumlu gelecek beklentisi ile öğrencilerin lisede bulundukları bölüm arasında anlamlı farklılık olması alanyazına katkı sağlamakla birlikte bu alanda daha fazla araştırma yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Lise öğrencilerini belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri ile bulundukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Eşit ağırlık bölümünde okuyan öğrencilerin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri muhasebe bölümünde okuyan öğrencilere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. İleriye dönük kaygı alt boyutu ile bölüm arasında da anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Eşit ağırlık ve henüz bölüm seçmemiş olan öğrencilerin ileriye dönük kaygıları muhasebe bölümünü seçen öğrencilere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Engelleyici kaygı ile bölüm arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Alanyazın incelendiğinde bu belirsizliğe tahammülsüzlük ve bölüm arasında ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma sonucunda belirsizliğe tahammülsüzlüğün okudukları bölüme göre farklılaşmasının

sebebi eşit ağırlık ve henüz bölüm seçmemiş olan öğrencilerin meslek seçimi olarak kararsızlık yaşamaları, geleceklerini planlamada sıkıntı yaşamaları şeklinde ifade edilebilir. Muhasebe gibi bölümlerde bulunan öğrencilerin bu tür kaygıları daha az yaşadıkları şeklinde yorumlanmıştır.

Öğrencileri travma sonrası belirti düzeyleri ile bulundukları bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Moda tasarımı bölümünde okuyan öğrencilerin travma sonrası stres belirtileri muhasebe, elektrik elektronik, bölümünü henüz seçmemiş olan 9 ve 10.sınıf öğrencileri, sayısal ve eşit ağırlık öğrencilerine göre daha yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Travma sonrası belirtilerin alt boyutu olan yeniden yaşama ve aşırı uyarılmışlık ile bölüm arasında da anlamlı bir fark tespit edilirken, kaçınma alt boyutu ile bölüm arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Alanyazın incelendiğinde travma sonrası belirtiler ve bölüm ile ilgili araştırmaya rastlanmamıştır.

Belirsizliğe tahammülsüzlük ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri yaş değişkenine göre farklılaşmamaktadır. Alanyazın incelendiğinde bu bulguyu destekleyen araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır (Belge, 2019; Coşkun, 2019; Kilit, 2019).

Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti ve alt boyutlarından yeniden yaşama, kaçınma, aşırı uyarılma ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde yaş değişkeni ile farklı sonuçlar olduğu görülmüştür. Yaş büyüdükçe daha fazla travma sonrası belirti gösterdiğine dair araştırmalar (Baştuğ ve Aslantaş, 2021; Braun-Lewensohn ve Al-Sayed, 2018; Hasanoviç vd., 2005; Kolltveit vd., 2012; Nasıroğlu ve Çeri, 2016) olduğu gibi, küçük yaşta olan bireylerin daha fazla travma sonrası belirti gösterdiğine dair araştırmalar da mevcuttur (Aker vd., 2008; Bryant vd., 2007; Carrion vd., 2002; Hodes vd., 2008; Khamis 2005; Mels vd., 2010; Trickey vd., 2012). Bu araştırma bulgusuyla benzer sonuçlar elde edilen araştırmalar mevcuttur (Angel vd., 2001; Jensen vd., 2015; Thabet vd., 2009). Yaş değişkeni ile ilgili farklı sonuçların olduğu görülmektedir. Araştırma yapılan zaman dilimi, kültür, demografik özelliklerin bu farklılıklara sebep olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmanın bir diğer sonucu olan sınıf düzeyi ile travma sonrası belirti arasında benzer sonuçlar çıkmıştır. Yaş değişkeni için sonucun anlamsız çıkması beklenen bir sonuçtur.

5.2. Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Travma Sonrası Belirtilerin Tartışılması

Bu araştırmanın amacı olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Kavramlar arasındaki ilişkinin incelenmesi için Pearson Momentler Korelasyon Analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, olumlu gelecek beklentisi ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasında negatif düşük düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bireylerde olumlu gelecek beklentisi düzeyi arttıkça belirsizliğe karşı tahammülsüzlüğün de azalacağını ifade etmektedir. Alanyazın incelendiğinde, Şirin vd. (2023) tarafından yapılan çalışmada belirsizliğe tahammülsüzlük ve olumlu gelecek beklentisi arasında negatif düşük düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yıldırım vd. (2023) tarafından sağlık çalışanları ile yapılan çalışma da ise olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasında pozitif düşük düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak farklı gruplarla yapılan çalışmalarda farklı sonuçların çıktığı görülmektedir. Fakat aralarında düşük düzeyde bir ilişkinin olması araştırma sonuçlarının ortak çıktısı olarak görülmektedir.

Olumlu gelecek beklentisi ve travma sonrası belirti arasında da negatif düşük düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Olumlu gelecek beklentisi arttıkça travma sonrası belirtilerin görülmesinde azalma olacağı şeklinde yorumlanabilir. Şikel (2023) tarafından yapılan çalışma da travmatik yaşantı deneyimi olmayan ergen bireylerin gelecek beklentilerinin de anlamlı düzeyde yüksek olacağını ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarıyla benzer sonuçlar olduğu görülmektedir.

Belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasında pozitif orta düzey anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Belirsizliğe tahammülsüzlük arttığında travma sonrası belirtilerde de önemli düzeyde artışın olacağını ifade etmektedir. Alanyazın incelendiğinde, Tüzün (2021) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışma da belirsizliğe tahammülsüzlüğün travma sonrası belirtileri yordadığı sonucuna ulaşılmış ve aralarında pozitif düşük düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Fakat farklı yaş gruplarıyla çalışılması kavramlar arasındaki ilişki düzeyini etkilediği düşünülmektedir.

5.3. Lise Öğrencilerinde Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Okul Türü ve Cinsiyetin, Travma Sonrası Belirtileri Yordamasına İlişkin Tartışma

Bu çalışma da demografik değişkenler, olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün travma sonrası belirtileri yordaması incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük, okul türü ve cinsiyetin travma sonrası belirtileri yordadığı tespit edilmiştir. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda birinci sırada belirsizliğe tahammülsüzlük, ikinci sırada olumlu gelecek beklentisi, üçüncü sırada demografik değişkenlerden olan okul türü ve dördüncü sırada cinsiyetin travma sonrası belirtileri yordadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak belirsizliğe tahammülsüzlük, olumlu gelecek beklentisi, okul türü ve cinsiyet, travma sonrası belirtileri yordadığı görülmüş ve anlamlı bulunmuştur. Diğer demografik değişkenlerden olan sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum ve bölümün travma sonrası belirtileri yordamadığı belirlenmiştir. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtilerle negatif ilişkili durumda iken belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtiler arasında pozitif ilişki söz konusudur. Yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi'nde travma sonrası belirtileri en çok yordayarak katkı sağlayan kavram belirsizliğe tahammülsüzlük kavramıdır. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün arttığı depresyon, savaş, doğal afet gibi yaşam olaylarında travma sonrasında oluşabilecek belirtilerin de artması ve bireyin bu yaşantılardan olumsuz etkilenmesi beklenen bir durum iken araştırma sonuçları bu bilgiyi desteklemektedir.

Alanyazın incelendiğinde olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Tüzün (2021) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada belirsizliğe tahammülsüzlük, travma sonrası belirtilerdeki varyansın %0.7'sini açıkladığı tespit etmiştir. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün alt boyutu olan ileriye dönük kaygı, travma sonrası belirtilerdeki varyansın %0.5'sini açıklarken engelleyici kaygının travma sonrası belirtileri anlamlı yordamadığını tespit etmiştir.

Araştırma sonuçları incelendiğinde olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük travma sonrası belirtileri anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasında negatif anlamlı bir

ilişki vardır. Olumlu gelecek beklentisi ile travma sonrası belirti arasında da negatif anlamlı bir ilişki vardır. Fakat her iki durumda da anlamlı bir ilişki olsa da etki düzeyinin düşük olması sebebiyle olumlu gelecek beklentisinin yüksek olması, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirtiler üzerinde çok fazla bir etkiye sebep olmayacaktır. Belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasında pozitif anlamlı bir ilişkinin olması, öğrencilerin belirsizliğe karşı tahammülsüzlükleri arttıkça, travma sonrasında yaşanan belirtilerde de artış ile ilişkili olacaktır.

Belirsizliğe tahammülsüzlük biliş düzeyinde bir ön yargı olarak nitelendirilirken (Şirin vd., 2023) aynı zamanda duygusal, davranışsal boyutları da içeren uzak durulması gereken tehdit unsuru olarak da görülmektedir. Belirsizliğe tahammülsüzlük bu özellikleriyle travma sonrası belirtiler ile benzerlik gösterdiği için travma sonrası belirtileri yordadığı ifade edilebilir (Buhr ve Dugas, 2002; Dugas vd., 2001; Tüzün, 2021). Buradan yola çıkarak yapılan çalışma da belirsizliğe tahammülsüzlüğün travma sonrası belirtileri yordaması beklenen bir sonuçtur.

Olumlu gelecek beklentisi ile belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri arasında negatif düşük düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde Şirin vd. (2023) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada da belirsizliğe tahammülsüzlük ve olumlu gelecek beklentisi arasında negatif düşük düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ayrıca belirsizliğe tahammülsüzlük kavramının olumlu gelecek beklentisini doğrudan etkilemediği ortaya konulmuştur. Bu araştırma bulgularıyla araştırma sonuçları örtüşmektedir. Yıldırım vd. (2023) tarafından sağlık çalışanları ile yapılan çalışma da ise olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasında pozitif düşük düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak farklı gruplarla yapılan çalışmalarda farklı sonuçların çıktığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak belirsizliğe tahammülsüzlük ve olumlu gelecek beklentisi kavramlarının arasında bulunan ilişki diğer araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda beklenen bir sonuç olduğu düşünülmektedir.

Olumlu gelecek beklentisi, travma sonrası belirtileri yordadığı fakat aralarında düşük düzeyde negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır Alanyazın incelendiğinde Şikel (2023) tarafından yapılan çalışmada travma deneyimi olmayan ergenlik dönemindeki bireylerin gelecek beklentisi düzeylerinin anlamlı şekilde daha

fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırma bulgularıyla benzer sonuçlar olduğu görölmektedir.

Diğer önemli bir bulgu ise DSM-5'te dolaylı yollarla travma sınırlandırılmıştır. Bireylerin sadece doğrudan deneyimlediği yaşantıların travmaya sebep olabileceğini ifade etmiştir (APA, 2013). Yapılan çalışma da örneklemimizin son bir sene içerisinde deprem yaşantısına maruz kaldığı bilinmektedir. Örneklem göz önünde bulundurulduğunda travmaya doğrudan maruz kalma söz konusudur. Bu bağlamda baktığımızda doğrudan travma deneyimi yaşamış bireyler de olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün travma sonrası belirtileri yordamasının incelenmesine dair araştırma bulguları önem arz etmektedir. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün ve olumlu gelecek beklentisinin travma sonrası belirtileri yordaması, travmatik yaşantının etkisini azaltabilmek açısından dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

1. Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi düzeyleri ile okul türü, sosyoekonomik durum, bölüm değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktayken; cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.
2. Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyleri ile cinsiyet, sınıf düzeyi, bölüm, anlamlı şekilde farklılaşmaktayken; okul türü, sosyoekonomik durum, yaş değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.
3. Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük alt boyutu olan ileriye dönük kaygı düzeyleri ile cinsiyet, sınıf düzeyi, bölüm anlamlı şekilde farklılaşmaktayken; okul türü, sosyoekonomik durum, yaş değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.
4. Lise öğrencilerinin belirsizliğe tahammülsüzlük alt boyutu olan engelleyici kaygı düzeyleri ile cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş anlamlı şekilde farklılaşmaktayken; okul türü, sosyoekonomik durum, bölüm değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.
5. Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti düzeyleri ile cinsiyet, okul türü, sosyoekonomik durum, bölüm anlamlı şekilde farklılaşmaktayken; sınıf düzeyi, yaş değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.
6. Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti alt boyutu olan yeniden yaşama düzeyleri ile cinsiyet, sosyoekonomik durum, bölüm anlamlı şekilde farklılaşmaktayken; okul türü, sınıf düzeyi, yaş değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.
7. Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti alt boyutu olan kaçınma düzeyleri ile cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum, bölüm, yaş değişkenleri anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.
8. Lise öğrencilerinin travma sonrası belirti alt boyutu olan aşırı uyarılma düzeyleri ile cinsiyet, okul türü, sosyoekonomik durum, bölüm anlamlı şekilde farklılaşmaktayken; sınıf düzeyi, yaş değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.

9. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkarılmıştır. Üç değişkenin bir arada ele alındığı ilk çalışma olmuştur.
10. Olumlu gelecek beklentisi ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasında negatif, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Olumlu gelecek beklentisi ile travma sonrası belirtiler arasında negatif, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasında pozitif, orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
11. Belirsizliğe tahammülsüzlük, olumlu gelecek beklentisi, okul türü ve cinsiyet travma sonrası belirtilerdeki varyansın %24.7'sini açıklamaktadır. Belirsizliğe tahammülsüzlük travma sonrası belirtilerdeki varyansın %22.1'sini açıklamaktayken, olumlu gelecek beklentisi travma sonrası belirtilerdeki varyansın %1.9'unu açıklamaktadır. Demografik değişkenlerden okul türü travma sonrası belirtilerdeki varyansın %0.4'sini açıklamaktadır. Cinsiyet ise travma sonrası belirtilerdeki varyansın %0.3'ünü açıklamaktadır.
12. Çalışmada yer alan değişkenlerden sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum ve bölüm değişkenlerinin travma sonrası belirtileri anlamlı bir şekilde yordamadığı saptanmıştır.

6.2 Öneriler

6.2.1. Araştırmacılara yönelik öneriler

1. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti kavramları farklı gruplarla ayrı ayrı çalışılsa da lise dönemine karşılık gelen 13-18 yaş aralığında yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kavramların birbirleriyle ilişkileri konusunda da çalışmaların az olduğu görülmüştür. Kavramların ilişkilerini farklı örneklemelerle ve farklı ölçme araçlarıyla yeniden ele alınması bu eksikliğin giderilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.
2. Olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti kavramları ile ilgili demografik değişkenlerden okul türü, sınıf düzeyi ve bölüm

değişkenleriyle sınırlı sayıda çalışmanın yapılmış olduğu görülmüştür. Farklı okul türleri, sınıf düzeyi ve bölümlerinin ele alındığı çalışmalar ile kavramlar için risk faktörlerinin belirlenmesi ve risk faktörlerine göre çalışmaların yapılması alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Bu çalışmanın örneklemini Gaziantep Şehitkâmil ve Şahinbey ilçelerinde yer alan iki anadolu ve iki meslek lisesi oluşturmuştur. Daha detaylı ve kapsamlı çalışmalar yapmak adına farklı kültürlere sahip bölge ve şehirlerde bulunan lise öğrencileri ile çalışmalar yapılabilir.
4. Bu araştırma sadece 2023-2024 yılında eğitim öğretime devam eden lise öğrencileri ile sınırlı olan kesitsel ve nicel bir araştırmadır. Daha detaylı bilgi sahibi olmak için nitel, karma desen ile tasarlanan boylamsal araştırmalar yapılabilir.
5. Bu araştırmanın yaş grubu lise kademesini kapsamaktadır. Araştırma sonuçlarını genişletmek ve daha kapsamlı veriler elde edebilmek için aynı değişkenlerle, ilkokul, ortaokul, üniversite ve yetişkin gruplarla bu çalışma yapılabilir.

6.2.2. Uygulayıcılara yönelik öneriler

1. Olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük kavramları travma sonrası belirtilerin oluşmasında önemli kavramlar olduğu görülmektedir. Olumlu gelecek beklentisi oluşturma ve belirsizlik durumlarına karşı tahammül geliştirme konusunda önleyici müdahale programları geliştirildiğinde, ani gelişen travmatik yaşantılar sonrasında bireyin toleransının daha fazla olacağı ve gelişimlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
2. Liselerde olumlu gelecek beklentisi ve belirsizliğe tahammülsüzlük konusunda okul psikolojik danışmanları eğitimler vererek, travma sonrası belirtilere karşı önleyici çalışmalar yapılabilir.
3. Yapılan araştırma da travma sonrası belirtilerde kadın olmak, düşük sosyoekonomik durum da olmak ve meslek lisesinde okumak ve bazı bölümlerde okumak risk faktörü olduğu görülmüştür. Bu kategorilerde bulunan kişilerle ayrıca güçlendirici çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aba, M. (2022). *COVID-19 Salgını'nda Görev Alan Sağlık Çalışanlarında Travma Sonrası Stres Belirtileri, Depresif Belirtiler ve Tükenmişlik Belirtilerinin Yordayıcısı Olarak Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Algılanan Tehdit Boyutu ve Duygusal Emek Değişkenlerinin Rolünün İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Acar, B. (2020). *Suriyeli Mültecilerde Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme ile İlişkili Değişkenler* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Adana, F., & Arslantaş, H. (2011). *Ergenlikte Öfke ve Öfkenin Yönetiminde Okul Hemşiresinin Rolü*. 12(1), 57-62.
- Adıgüzel, R. (2022). *Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Endişe ile İlgili Olumlu İnançlar Arasındaki İlişkide Akılcı Olmayan İnançların Aracı Rolü* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Kent Üniversitesi.
- Agarwal, A., Tripathi, K. K., & Srivastava, M. (1983). Social Roots and Psychological Implications of Time Perspective. *International Journal of Psychology*, 18(1-4), 367-380.
- Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2011). Piaget ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10.
- Aka, B. (2021). *Yetişkinlerde Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Kişilik Özelliklerinin Covid-19 Korkusu ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aker, A. T., Sorgun, E., Mestçioğlu, Ö., Karakaya, I., Kalender, D., Acar, G., Biçer, Ü., & Acicbe, Ö. (2008). İstanbul'daki Bombalama Eylemlerinin Erişkin ve Ergenlerdeki Travmatik Stres Etkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 63-71.
- Akkaya, H. (2021). *Şükran, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Psikolojik Sağlamlığın Öğretmenlerin Yaşam Doyumu ile İlişkisinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Aksoy, C. (2022a). *Ergenlerde İç ve Dışa Yönelim Sorunlarının ve Psikolojik Sağlamlığın COVID-19 Pandemisinin Yaratığı Travmatik Etkiler ve Travma Sonrası Büyüme ile İlişkisi* [Uzmanlık Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

- Aksoy, S. C. (2022b). *Spor Lisesi Öğrencilerinde Kariyer Uyum Yeteneği ve Olumlu Gelecek Beklentisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aktaş, E. (2016). *Ergenlerin Psikolojik Dayanıklılıkları ile Gelecek Beklentileri Arasındaki İlişki* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi].
<https://platform.almanhal.com/Details/Thesis/2000049262>
- Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik Dönemi Özellikleri ve Genç Anne-Baba İletişimi. *Eğitim ve bilim*, 27(123).
- Alkan, C. (2019). *Travma Deneyimi Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Başa Çıkma Tutumları ve Travma Yaşantısı Sonrası Büyümeyle İlişkili Faktörler* [Yüksek Lisans Tezi]. Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi.
- Alpar, G. (2014). *Psikolojik Sağkalım: Yoğun Duygu Yüklü Yaşam Olaylarına Tanıklık Etme ve Maruz Kalma ile Poliste Gelişen Travmatizasyon* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Alparslan, A. M., Yastıoğlu, S., Ümit, I., & Özgül, D. N. Ç. (2022). Yaşamın Anlam Kaynakları ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 30-51.
- Altıntaş, A. (2015). *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Kurguları ile Travmatik Stres Belirti Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Altunbezer, Ş. (2020). *Savaş Görmüş Ergenlerin Gelecek Beklentisi ile Öznel İyi Oluşları Arasındaki İlişkide Manevi İyi Oluşun Rolü* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim ...].
<http://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/2432>
- Altun-Kobul, F., Özyazıcı-Kuzur, Ö., Özgöl, M., Eyüboğlu-Yılmaz, S., Özaydın, B. B., & Çoğalan, Y. (2022). Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Açıklanmasında Benmerkezcilik ve Duygusal Zekânın Rolü Nedir? *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 9(2), 699-711.
- Alyanak, B., Ekşi, A., Toparlak, D., Peykerli, G., & Saydam, R. (2000). Depremden Sonraki 2-6 Aylık Sürede Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Ergenlerde Araştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 7(2), 71-80.
- Andersen, S. L., & Teicher, M. H. (2008). Stress, Sensitive Periods and Maturational Events in Adolescent Depression. *Trends in neurosciences*, 31(4), 183-191.

- Angel, B., Hjern, A., & Ingleby, D. (2001). Effects of War and Organized Violence on Children: A Study of Bosnian Refugees in Sweden. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(1), 4-15. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.71.1.4>
- APA (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. (DSM-5). *The American Psychiatric Association*. Washington, DC,
- Arampatzi, E., Burger, M., Stavropoulos, S., & Tay, L. (2020). The Role of Positive Expectations for Resilience to Adverse Events: Subjective Well-Being Before, During and After the Greek Bailout Referendum. *Journal of Happiness Studies*, 21, 965-995.
- Arı, A. E. (2021). *Ergenlerde Kariyer Kararı Verme Güçlüğü: Ailesel Mükemmeliyetçilik, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Akılcı Olmayan Mesleki İnançların Rolü* [Yüksek Lisans Tezi]. Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi.
- Armutlu, İ. (2019). *Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Dürtüsellik, Ruminasyon ve Genel Erteleme Eğiliminin Psikolojik Belirtiler ile İlişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arnett, J. J. (2000). High Hopes in a Grim World: Emerging Adults' Views of their Futures and "Generation X". *Youth & Society*, 31(3), 267-286. <https://doi.org/10.1177/0044118X00031003001>
- Arnett, J. J. (2007). Afterword: Aging out of care—Toward realizing the possibilities of emerging adulthood. *New Directions for Youth Development*, 2007(113), 151-161. <https://doi.org/10.1002/yd.207>
- Arslan, E. (2014). *Ailenin Sosyo Ekonomik Yapısı ile Meslek Lisesi Öğrencilerinin Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişki (İstanbul ili Sultanbeyli ilçesindeki Endüstri Meslek Liseleri Örneği)* [Master's Thesis]. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Artar, M. (2003). Depremi yaşayan ergenlerin gelecek beklentilerinin içeriği. *Kriz Dergisi*, 11(3), 21-27.
- Ateş, Z. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Travmatik Yaşantı Türü ve Travma Sonrası Stres Belirtileri İlişkisinde Travma Sonrası Bilişler ve Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolünün İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Atilla, G., & Yıldırım, G. (2023). Umudun Yaşam Doyumu ve Olumlu Gelecek Beklentisi Üzerine Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 341-359.
- Avar, F. Z. (2019). *Lise Öğrencilerinde Algılanan Ebeveynlik Tutumunun Öğrencilerin Gelecek Beklentisi ve Akademik Başarısı ile İlişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avey, J. B., Reichard, R. J., Luthans, F., & Mhatre, K. H. (2011). Meta-Analysis of the Impact of Positive Psychological Capital on Employee Attitudes, Behaviors, and Performance. *Human Resource Development Quarterly*, 22(2), 127-152. <https://doi.org/10.1002/hrdq.20070>
- Ayaz, A. B., İmren, S. G., & Ayaz, M. (2012). Ergenlerde Arkadaş Ölümü Sonrası Travma Belirtileri ve İlişkili Etmenler. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 15(4), 199-207.
- Aydın, R. (2016). *Travmaya Maruz Kalmış Kişilerde Travmatik Stres Belirtileri ile Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Diyarbakır Sur örnekleme* [Yüksek Lisans Tezi]. Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aylar, E. (2012). Bir Örnek Olay İncelemesi: Sosyo-Kültürel Teori Bağlamında Geleceğe Yönelik Hedefler ve Öz-Düzenleme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 767-782.
- Bakır, F. (2020). *Suriyeli Mülteci Çocuk ve Ergenlerde Travma ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu: Sosyodemografik Özelliklerin Etkisi ve Risk Faktörleri* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual review of psychology*, 52(1), 1-26.
- Barahmand, U. (2008). Age and Gender Differences in Adolescent Worry. *Personality and individual differences*, 45(8), 778-783.
- kurtBarahmand, U., Shahbazi, Z., & Kalantari, P. (2014). P69: Prevalence of Obsessive Beliefs and Intolerance of Uncertainty among College Students. *The Neuroscience Journal of Shefaye Khatam*, 2(3), 93-93.
- Bar-Anan, Y., Wilson, T. D., & Gilbert, D. T. (2009). The Feeling of Uncertainty Intensifies Affective Reactions. *Emotion*, 9(1), 123.
- Baş, N., & Altun, F. (2020). *Ortaokul Öğrencilerindeki Gelecek Beklentilerinin Açıklanmasında Okula Bağlılık, Okul Yaşam Kalitesi ve Akademik Başarının Rolü (*)*.

- Başpınar, A. (2020). *Gençlerin Gelecek Beklentileri* (Seçil Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.). TGSP Yayınları.
- Baştuğ, Ö. F., & Arslantaş, H. (2021). Lise Öğrencisi Ergenlerde Travma Sonrası Stres Belirtileri ve İlişkili Faktörler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(Ek 1), 110-121.
- Bayram, F., Özkamalı, E., & Çiftçi, S. (2021). Tercih Sürecindeki Üniversite Adaylarının Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Bilişsel Esneklik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(77), 98-120.
- Beal, S. J., & Crockett, L. J. (2010). Adolescents' Occupational and Educational Aspirations and Expectations: Links to High School Activities and Adult Educational Attainment. *Developmental psychology*, 46(1), 258. <https://psycnet.apa.org/record/2009-24671-015>
- Belge, J. (2019). *Bir Grup Yetişkinde Depresif Semptomlar, Anksiyete Semptomları ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi* [Master's Thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/1568>
- Beltekin, E., & Kuyulu, İ. (2020). Examination of Academic Procrastination, Positive Future Expectation and Organizational İmage Levels of University Students. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9(7), 30-38.
- Berzonsky, M. D., & Kuk, L. S. (2000). Identity Status, İdentity Processing Style, and The Transition to University. *Journal of adolescent research*, 15(1), 81-98.
- Bilgiç, S. (2011). Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Akut Stres Bozukluğu ile Uyum Bozukluğunun Klinik Açidan Karşılaştırılması. *Tıpta uzmanlık tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir*. <https://platform.almanhal.com/Details/Thesis/2000079023>
- Birrell, J., Meares, K., Wilkinson, A., & Freeston, M. (2011). Toward a Definition of Intolerance of Uncertainty: A Review of Factor Analytical Studies of The Intolerance of Uncertainty Scale. *Clinical psychology review*, 31(7), 1198-1208. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272735811001334>
- Boelen, P. A., Reijntjes, A., & Carleton, R. N. (2014). Intolerance of Uncertainty and Adult Separation Anxiety. *Cognitive Behaviour Therapy*, 43(2), 133-144. <https://doi.org/10.1080/16506073.2014.888755>
- Bolu, A., Balıkcı, A., Erdem, M., Öznur, T., Çelik, C., & Uzun, Ö. (2015). *Travma Sonrası Stres Bozukluğunda Kortikal Eksitabilite ve Saldırgan Davranış*. 52(73-7).

- Bottesi, G., Noventa, S., Freeston, M. H., & Ghisi, M. (2019). Seeking Certainty About Intolerance of Uncertainty: Addressing Old and New Issues Through the Intolerance of Uncertainty Scale-Revised. *PloS one*, 14(2), e0211929. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0211929>
- Boxer, P., Edwards-Leeper, L., Goldstein, S. E., Musher-Eizenman, D., & Dubow, E. F. (2003). Exposure to “Low-Level” Aggression in School: Associations With Aggressive Behavior, Future Expectations, and Perceived Safety. *Violence and Victims*, 18(6), 691-705. <https://connect.springerpub.com/content/sgrvv/18/6/691.abstract>
- Braun-Lewensohn, O., & Al-Sayed, K. (2018). Syrian Adolescent Refugees: How do They Cope During Their Stay in Refugee Camps? *Frontiers in psychology*, 9, 1258. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.01258/full>
- Breslau, N., & Davis, G. C. (1992). Posttraumatic Stress Disorder in an Urban Population of Young Adults: Risk Factors For Chronicity. *The American journal of psychiatry*, 149(5), 671-675. <https://europepmc.org/article/med/1575259>
- Bryant, R. A., Salmon, K., Sinclair, E., & Davidson, P. (2007). A Prospective Study of Appraisals in Childhood Posttraumatic Stress Disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 45(10), 2502-2507. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0005796707000988>
- Budner, S. (1962). Intolerance of ambiguity as a personality variable 1. *Journal of personality*, 30(1), 29-50.
- Buhr, K., & Dugas, M. J. (2002). The Intolerance of Uncertainty Scale: Psychometric Properties of The English Version. *Behaviour research and therapy*, 40(8), 931-945. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0005796701000924>
- Buhr, K., & Dugas, M. J. (2006). Investigating The Construct Validity of Intolerance of Uncertainty and Its Unique Relationship With Worry. *Journal of anxiety disorders*, 20(2), 222-236. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0887618505000228>
- Bui, E., Ohye, B., Palitz, S., Olliac, B., Goutaudier, N., Raynaud, J.-P., Kounou, K. B., & Stoddard Jr, F. J. (2014). Acute and Chronic Reactions to Trauma in Children and Adolescents. *IACAPAP e-Textbook of child and adolescent mental health*. Geneva: international association for child and adolescent psychiatry and allied professions.

- Buyruk, M. (2009). *Ailenin Sosyo Ekonomik Yapısının Meslek Lisesi Öğrencilerinin Gelecek Beklentisine Etkileri: İstanbul İli Bayrampaşa İlçesi İnönü Anadolu Teknik, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi Örneği* [Master's Thesis]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (29. Baskı). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (29. Baskı). Pegem Akademi.
- Carleton, R. N. (2012). The Intolerance Of Uncertainty Construct in The Context Of Anxiety Disorders: Theoretical and Practical Perspectives. *Expert Review of Neurotherapeutics*, 12(8), 937-947. <https://doi.org/10.1586/ern.12.82>
- Carleton, R. N. (2016). Fear Of The Unknown: One Fear to Rule Them All? *Journal of anxiety disorders*, 41, 5-21.
- Carleton, R. N., Duranceau, S., Freeston, M. H., Boelen, P. A., McCabe, R. E., & Antony, M. M. (2014). "But it Might Be a Heart Attack": Intolerance of Uncertainty and Panic Disorder Symptoms. *Journal of anxiety disorders*, 28(5), 463-470. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0887618514000620>
- Carleton, R. N., Mulvogue, M. K., Thibodeau, M. A., McCabe, R. E., Antony, M. M., & Asmundson, G. J. (2012). Increasingly certain about uncertainty: Intolerance of uncertainty across anxiety and depression. *Journal of anxiety disorders*, 26(3), 468-479. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0887618512000230>
- Carleton, R. N., Norton, M. P. J., & Asmundson, G. J. (2007). Fearing The Unknown: A Short Version Of The Intolerance Of Uncertainty Scale. *Journal of anxiety disorders*, 21(1), 105-117.
- Carrion, V. G., Weems, C. F., Ray, R., & Reiss, A. L. (2002). Toward an Empirical Definition of Pediatric PTSD: The Phenomenology of PTSD Symptoms in Youth. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(2), 166-173. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0890856709606596>
- Chen, C. Y., & Hong, R. Y. (2010). Intolerance of Uncertainty Moderates The Relation Between Negative Life Events and Anxiety. *Personality and Individual Differences*, 49(1), 49-53.

- Clinkinbeard, S. S., & Zohra, T. (2012). Expectations, Fears, and Strategies: Juvenile Offender Thoughts on a Future Outside of Incarceration. *Youth & Society*, 44(2), 236-257. <https://doi.org/10.1177/0044118X11398365>
- Cloutier, R., & Onur, B. (2019). Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 27(2), 875-904.
- Cohen, J. A., Issues, T. W. G. O. Q., & Issues, A. W. G. on Q. (2010). Practice Parameter For The Assessment and Treatment Of Children and Adolescents With Posttraumatic Stress Disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 49(4), 414-430.
- Compas, B. E., Davis, G. E., & Forsythe, C. J. (1985). Characteristics Of Life Events During Adolescence. *American Journal of Community Psychology*, 13(6), 677-691. <https://my.vanderbilt.edu/stressandcoping/files/2018/05/Compas-et-al.-1985.pdf>
- Costello, E. J., Erkanlı, A., Fairbank, J. A., & Angold, A. (2002). The Prevalence Of Potentially Traumatic Events in Childhood and Adolescence. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 15(2), 99-112.
- Coşkun, E. (2019). *Duygusal Zekâ ve Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Stresle Başa Çıkma Tarzlarına Etkisinin İncelenmesi* [Master's Thesis, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]. <http://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/handle/11352/2901>
- Cunningham, M., Corprew, C. S., & Becker, J. E. (2009). Associations of Future Expectations, Negative Friends, and Academic Achievement in High-Achieving African American Adolescents. *Urban Education*, 44(3), 280-296. <https://doi.org/10.1177/0042085908318715>
- Çalış, N. (2019). *Ergenlik Döneminde Bulunan Öğrencilerin Aile İlişkilerinin Okul Yasamına Yansımaları ve Okul Sosyal Hizmeti* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çam, M. O., Engin, E., & Uğuryol, M. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Benlik Gelişimi ve Güven Duygusu. *Journal of International Social Research*, 10(51).
- Çardak, M. (2012). *Affedicilik Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Affetme Eğilimi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Psikolojik İyi Oluş, Sürekli Kaygı ve Öfke Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi* [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Çayan, Ş. (2021). *COVID-19 Pandemi Döneminde Travma Sonrası Stres Belirtileri, Bilişsel Esneklik ve Öz Duyarlılık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çiftçi, B. (2016). Türkiye’de Toplumsal Kültürün İş Güvenliği Kültürüne Etkisi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(2), 13-40.
- Çiftçi, Z. Z. (2018). *Akademik Temelli Travmatik Yaşantıları Olan Üniversite Öğrencilerinde Öz Düzenlemeli Öğrenmeyi Artırmaya Yönelik EMDR Odaklı Müdahale Programının Öz Düzenleme ve Travma Belirtileri Üzerinde Etkililiğinin İncelenmesi* [Doktora Tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Çimen, F., & Dilmaç, B. (2022). Üniversite Öğrencilerinin Değerleri ile İnternet Bağımlılıkları ve Gelecek Beklentileri Arasında Yordayıcı İlişkiler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 72-83. <https://dergipark.org.tr/en/pub/neueefd/issue/74813/1138043>
- Çopur, A. S., & Gencer, A. D. (2015). Toplumsal Travma. *PDP Kişisel Gelişim Yazıları*, 1(9).
- Çorapçıoğlu, A., Yargıç, İ., Geyran, P., & Kocabaşoğlu, N. (2006). “Olayların etkisi ölçeği” (IES-R) Türkçe Versiyonunun Geçerlilik ve Güvenilirliği. *New Symposium Journal*, 44(1), 14-22.
- Çuhadar, A., Demirel, M., Er, Y., & Serdar, E. (2019). Lise Öğrencilerinde Boş Zaman Yönetimi ve Gelecek Beklentisi İlişkisi. *Journal of International Social Research*, 12(66).
- Çuhadaroğlu, A. (2013). Bilişsel Esnekliğin Yordayıcıları. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 2(1). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/48648>
- Dağcı, F. (2022). *Ergenlerde Bilinçli Farkındalık ile Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Öznel Zindelik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Master’s Thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. <http://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/4794>
- Davras, G. M., & Alili, M. (2019). Turizm Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 40-52. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijgtr/issue/45045/525809>
- Demir, N. Ö., Baran, A. G., & Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri ve Sapmış Davranışlar: Ankara örnekleme. *Biliş*, 32, 83-108.

- Demirtaş, Z. (2011). Lise Öğrencilerinin Bilimsel Düşünme Yeteneklerinin Cinsiyet ve Başarıları ile İlişkisi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1460-1471.
<https://www.academia.edu/download/54715036/1741-5110-1-PB.pdf>
- Deniz, M. E., Yıldırım, H., & Gülgün, U. (2022). Ergenlerde Mutluluk Korkusu İle Gelecek Beklentisi ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(235), 2397-2416.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63(1), 19-21.
- Deschenes, S. S., Dugas, M. J., Radomsky, A. S., & Buhr, K. (2010). Experimental Manipulation of Beliefs About Uncertainty: Effects on Interpretive Processing and Access to Threat Schemata. *Journal of Experimental Psychopathology*, 1(1), 52-70.
- Dinçel, E. (2006). *Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Drescher, K. D., Foy, D. W., Kelly, C., Leshner, A., Schutz, K., & Litz, B. (2011). An Exploration of The Viability and Usefulness of The Construct of Moral Injury in War Veterans. *Traumatology*, 17(1), 8-13.
- Dubow, E. F., Arnett, M., Smith, K., & Ippolito, M. F. (2001). Predictors of Future Expectations of Inner-City Children: A 9-Month Prospective Study. *The Journal of Early Adolescence*, 21(1), 5-28.
- Dugas, M. J., & Koerner, N. (2005). Cognitive-Behavioral Treatment For Generalized Anxiety Disorder: Current Status and Future Directions. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 19(1), 61.
<https://search.proquest.com/openview/e1cff8c5228f416c16f7d068b9cddf6a/1?pq-origsite=gscholar&cbl=28723>
- Dugas, M. J., & Ladouceur, R. (2000). Treatment of GAD: Targeting Intolerance of Uncertainty in Two Types of Worry. *Behavior modification*, 24(5), 635-657.
- Dugas, M. J., Brillon, P., Savard, P., Turcotte, J., Gaudet, A., Ladouceur, R., Leblanc, R., & Gervais, N. J. (2010). A Randomized Clinical Trial of Cognitive-Behavioral Therapy and Applied Relaxation For Adults With Generalized Anxiety Disorder. *Behavior therapy*, 41(1), 46-58.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0005789409000434>

- Dugas, M. J., Freeston, M. H., & Ladouceur, R. (1997). Intolerance of uncertainty and problem orientation in worry. *Cognitive therapy and research*, 21, 593-606.
- Dugas, M. J., Freeston, M. H., Blais, F., & Ladouceur, R. (1994). Anxiety and Depression in GAD Patients, High and Moderate Worriers. *Poster presented at the annual convention of the Association for the Advancement of Behavior Therapy, San Diego, CA.*
- Dugas, M. J., Gosselin, P., & Ladouceur, R. (2001). Intolerance of Uncertainty and Worry: Investigating Specificity in a Nonclinical Sample. *Cognitive Therapy and Research*, 25(5), 551-558. <https://doi.org/10.1023/A:1005553414688>
- Dugas, M. J., Hedayati, M., Karavidas, A., Buhr, K., Francis, K., & Phillips, N. A. (2005). Intolerance of Uncertainty and Information Processing: Evidence of Biased Recall and Interpretations. *Cognitive Therapy and Research*, 29(1), 57-70. <https://doi.org/10.1007/s10608-005-1648-9>
- Dugas, M. J., Schwartz, A., & Francis, K. (2004). Brief Report: Intolerance of Uncertainty, Worry, and Depression. *Cognitive Therapy and Research*, 28(6), 835-842. <https://doi.org/10.1007/s10608-004-0669-0>
- Duman, N. (2020). Üniversite Öğrencilerinde COVID-19 Korkusu ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük. *The Journal of Social Science*, 4(8), 426-437. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=970962>
- Duru, Y. B., Gunal, V., Agaoglu, C. Y., & Tatlı, C. (2022). The role of covid-19 anxiety and intolerance of uncertainty in predicting resilience. *Scandinavian Journal of Psychology*, 63(5), 522-529. <https://doi.org/10.1111/sjop.12820>
- Dutra-Thome, L., Koller, S. H., McWhirter, E. H., & McWhirter, B. (2015). Application of the Future Expectation Scale for Adolescents (FESA) in Brazil. *Psicologia: Reflexao e Critica*, 28(2), 331-339. <https://www.scielo.br/j/prc/a/zBZtfQzXKKNVf6dKmgkdkdQ/>
- Dündar, B. B. (2018). *Lise Öğrencilerinde Sınav Kaygısı, Aile Tutumu ve Gelecek Beklentisinin Okul Tükenmişliği ile İlişkisi* [Master's Thesis]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ehtiyar, R. V., Ersoy, A., Akgün, A., & Karapınar, E. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Geleceğe Yönelik Tutum ve Olumlu Gelecek Beklentilerinin Psikolojik İyilik Halleri Üzerindeki Etkisi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(2), 251-262.
- Ekerbiçer, Ş. (2017). *Madde Kullanan Ergenlerde Travma ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Sıklığı Araştırması* [Uzmanlık Tezi]. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi.

- Erguvan, F. M. (2015). *Üniversite öğrencilerinin Belirsizliğe Tahammülsüzlük Düzeyleri ile Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi (Turkey)].
<https://search.proquest.com/openview/31005a204f44e5d4f0bed051047a1595/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>
- Eroğlu, B. S., & Arıkan, S. (2016). Acil Yardım Çalışanlarında Travma, Tükenmişlik ve Yaşam Doyumu İlişkilerinde Stresle Başa Çıkmanın Moderatörlük Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31(78), 45-57.
- Erol, S. (2020). *Beliren Yetişkinlerin Belirsizliğe Tahammülsüzlük Düzeyleri ile Kişilerarası Duyarlılık ve Mükemmeliyetçilik Düzeyleri Arasındaki İlişki* [Master's Thesis]. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa.
- Ersanlı, K. (2018). *Bireylerin Obsesif Kompulsif Bozukluk Semptom Düzeylerine Göre Belirsizliğe Tahammülsüzlükleri ve Yaşam Kaliteleri Arasındaki İlişki* [Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Ersöz, F., Ersöz, T., & Konuşkan, Ö. (2016). Belirsizlikle Başa Çıkmada Etkili Olan Kriterlerin Araştırılması: Bir Üniversite Uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 215-232.
- Eryılmaz, A. (2011). Ergen Öznel İyi Oluşu ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Dusunen Adam: Journal of Psychiatry & Neurological Sciences*, 24(3), 209-218.
- Fornieris, C. A., Gartlehner, G., Brownley, K. A., Gaynes, B. N., Sonis, J., Coker-Schwimmer, E., Jonas, D. E., Greenblatt, A., Wilkins, T. M., & Woodell, C. L. (2013). Interventions to Prevent Post-Traumatic Stress Disorder: A Systematic Review. *American journal of preventive medicine*, 44(6), 635-650.
- Fracalanza, K., Koerner, N., Deschênes, S. S., & Dugas, M. J. (2014). Intolerance of Uncertainty Mediates the Relation Between Generalized Anxiety Disorder Symptoms and Anger. *Cognitive Behaviour Therapy*, 43(2), 122-132.
<https://doi.org/10.1080/16506073.2014.888754>
- Freeston, M. H., Ladouceur, R., Gagnon, F., Thibodeau, N., Rheume, J., Letarte, H., & Bujold, A. (1997). Cognitive—Behavioral Treatment of Obsessive Thoughts: A Controlled Study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65(3), 405.
<https://psycnet.apa.org/record/1997-06366-005>

- Freeston, M. H., Rheaume, J., Letarte, H., Dugas, M. J., & Ladouceur, R. (1994). Why Do People Worry? *Personality and individual differences*, 17(6), 791-802.
- Geçgin, F. M., & Sahranç, Ü. (2017). Belirsizliğe Tahammülsüzlük ile Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4).
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&authy=pe=crawler&jrnl=21467455&AN=131273981&h=TvZfMG7GYg24erQIQSEPZPOn3XJNSvP%2FD7erionPMLOEPblvUGYMr6Nsyp65FxKx3He4sh%2FjCi%2FzAQQgbHrtjg%3D%3D&crl=c>
- George, D., & Mallery, P. (2019). *IBM SPSS Statistics 26 Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Routledge.
<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780429056765/ibm-spss-statistics-26-step-step-darren-george-paul-mallery>
- Gısladottir, T. L., Matthiassdottir, A., & Kristjansdottir, H. (2013). The Effect of Adolescents' Sports Clubs Participation on Self-Reported Mental and Physical Conditions and Future Expectations. *Journal of Sports Sciences*, 31(10), 1139-1145.
<https://doi.org/10.1080/02640414.2013.773402>
- Gökkaya, F., Deniz, İ., & Gedik, Z. (2020). Sosyal Medya Bağımlılığının Sosyal Onay İhtiyacı ve Beden Memnuniyeti ile İlişkisi. *Klinik Psikoloji Dergisi*, 4(2), 94-105.
- Gölge, Z. B. (2005). Cinsel Travma Sonrası Oluşan Ruhsal Sorunlar. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 42(1-2-3-4), 19-28.
- Greco, V., & Roger, D. (2003). Uncertainty, Stress and Health. *Personality and Individual differences*, 34(6), 1057-1068.
- Güleri, M. (1998). Üniversiteli ve İşçi Gençliğin Gelecek Beklentileri ve Kötümserlik-İyimserlik Düzeyleri. *Kriz dergisi*, 6(1).
<https://dergipark.org.tr/en/pub/kriz/issue/41102/496713>
- Gültekin, M. (2006). Eğitimde Güncel Bir Kavram: Gelecek. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 45(45), 61-83.
- Hacıoğlu, M., Aker, T., Kutlar, T., & Yaman, M. (2002). Deprem Tipi Travma Sonrasında Gelişen Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtileri Alt Tipleri. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 15(1), 4-15.
- Hasanović, M., Sinanović, O., & Pavlović, S. (2005). Acculturation and Psychological Problems of Adolescents From Bosnia and Herzegovina During Exile and Repatriation.

https://www.academia.edu/download/68793072/Acculturation_and_psychological_problems20210818-13165-iqshgn.pdf

Helsen, K., Van den Bussche, E., Vlaeyen, J. W., & Goubert, L. (2013). Confirmatory Factor Analysis of the Dutch Intolerance of Uncertainty Scale: Comparison of the Full and Short Version. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 44(1), 21-29. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0005791612000638>

Hiekkaranta, A. P., Myin-Germeys, I., Achterhof, R., Bamps, E., Hagemann, N., Janssens, J., Akcaoglu, Z., Lafit, G., & Kirtley, O. (2023). *Adolescents' Future Orientation and Anticipatory Emotion Regulation in Daily Life During the COVID-19 Pandemic: An Experience Sampling Study*. <https://psyarxiv.com/mh7au/download?format=pdf>

Hodes, M., Jagdev, D., Chandra, N., & Cunliffe, A. (2008). Risk and Resilience For Psychological Distress Amongst Unaccompanied Asylum Seeking Adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(7), 723-732. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.01912.x>

Horowitz, M., Wilner, N., & Alvarez, W. (1979). Impact of Event Scale: A Measure of Subjective Stress. *Psychosomatic medicine*, 41(3), 209-218.

Horwitz, A. G., Berona, J., Czyz, E. K., Yeguez, C. E., & King, C. A. (2017). Positive and Negative Expectations of Hopelessness as Longitudinal Predictors of Depression, Suicidal Ideation, and Suicidal Behavior in High-Risk Adolescents. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 47(2), 168-176. <https://doi.org/10.1111/sltb.12273>
<https://doi.org/10.14527/9789944919289>

Hurn, C. J. (1979). *The Limits and Possibilities of Schooling: An Introduction to the Sociology of Education*. Allyn ve Bacon 3rd edition.

Israelashvili, M. (1997). School Adjustment, School Membership and Adolescents' Future Expectations. *Journal of Adolescence*, 20(5), 525-535.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S014019719790107X>

Işıktas, E. (2022). *Lise Öğrencilerinin Akademik Azim, Olumlu Gelecek Beklentileri ve Akademik Erteleme Davranışlarının İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.

- İleri, M. (2019). *Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Akademik Öz Yeterliliklerinin Gelecek Beklentisi Üzerine Etkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- İmamoğlu, E. O. (2001). Need For Cognition Versus Recognition: Self and Family Related Correlates. *Unpublished article, Middle East Technical University, Ankara.*
- İmamoğlu, E. O., & Güler-Edwards, A. (2007). Geleceğe İlişkin Yönelimlerde Benlik Tipine Bağlı Farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 22(60), 115-132.
- İmamoğlu, S. (2005). *Secure Exploration: Conceptualization, Types, and Relationship With Secure Attachment, Self-Construals and Other Self-related Variables*. Middle East Technical University.
- İnci, F., & Boztepe, H. (2013). Post Traumatic Growth: If Something Not Killing Could Be Strengthened? *Journal of Psychiatric Nursing*, 4(2).
- Jensen, T. K., Fjermestad, K. W., Granly, L., & Wilhelmsen, N. H. (2015). Stressful Life Experiences and Mental Health Problems Among Unaccompanied Asylum-Seeking Children. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 20(1), 106-116. <https://doi.org/10.1177/1359104513499356>
- Jian, Y., Hu, T., Zong, Y., & Tang, W. (2023). Relationship Between Post-Traumatic Disorder and Posttraumatic Growth in COVID-19 Home-Confined Adolescents: The Moderating Role of Self-Efficacy. *Current Psychology*, 42(20), 17444-17453. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02515-8>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1973). *Gençlerin Tutumları: Kültürler Arası Bir Karşılaştırma*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Kahil, A., & Palabıykoğlu, N. R. (2018). İkincil Travmatik Stres. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(1), 59-70.
- Kan, Y. (2016). *Ergenlerde Bağlanmanın Travma Sonrası Bilişler ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu ile İlişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Kar, N., Mohapatra, P. K., Nayak, K. C., Pattanaik, P., Swain, S. P., & Kar, H. C. (2007). Post-Traumatic Stress Disorder in Children and Adolescents One Year After a Super-Cyclone in Orissa, India: Exploring Cross-Cultural Validity and Vulnerability Factors. *BMC Psychiatry*, 7(1), 8. <https://doi.org/10.1186/1471-244X-7-8>

- Karaca, S., Karakoc, A., Bingol, F., Eren, N., & Andsoy, I. I. (2016). Comparison of Subjective Wellbeing and Positive Future Expectations in Between Working and Nonworking Adolescents in Turkey. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 18(2).
- Karakaya, I., Ağaoğlu, B., Coşkun, A., Şişmanlar, Ş. G., & Öc, Ö. Y. (2004). Marmara Depreminden Üç Buçuk Yıl Sonra Ergenlerde TSSB, Depresyon ve Anksiyete Belirtileri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(4), 257-263.
- Karakoç, A., Bingöl, F., & Karaca, S. (2013). Lise Öğrencilerinde Ergen Öznel İyi Oluş ile Olumlu Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 6(3), 43-50.
- Karakulak, L. Ş. (2017). *Bir Grup Üniversite Son Sınıf Öğrencisinin Geleceğe Karşı Belirsizlik ve Kaygı Düzeyleri ile Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki* [Master's Thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/868>
- Karancı, A. N., Işıklı, S., Aker, A. T., Gül, E. İ., Erkan, B. B., Özkol, H., & Güzel, H. Y. (2012). Personality, Posttraumatic Stress and Trauma Type: Factors Contributing to Posttraumatic Growth and its Domains in a Turkish Community Sample. *European journal of psychotraumatology*, 3(1), 17303.
- Karataş, Z., & Uzun, K. (2018). Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Yordayıcısı Olarak Endişe ile İlgili Olumlu ve Olumsuz İnançlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(4), 1267-1276. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/article/434169>
- Kardaş, F., & Tanhan, F. (2018). Van Depremini Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Büyüme ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-36.
- Keane, T. M., Marshall, A. D., & Taft, C. T. (2006). Posttraumatic Stress Disorder: Etiology, Epidemiology, and Treatment Outcome. *Annual Review of Clinical Psychology*, 2(1), 161-197. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.2.022305.095305>
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime Prevalence and Age-of-Onset Distributions of DSM-IV Disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of general psychiatry*, 62(6), 593-602.

- Khamis, V. (2005). Post-Traumatic Stress Disorder Among School Age Palestinian Children. *Child abuse & neglect*, 29(1), 81-95. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213404002753>
- Khojazada, N. (2019). *Genç Yetişkin İşsizlerde Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Kaygı ve Erteleme Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Master's Thesis]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırk, C. M., Lewis, R. K., Lee, F. A., & Stowell, D. (2011). The Power of Aspirations and Expectations: The Connection Between Educational Goals and Risk Behaviors Among African American Adolescents. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 39(4), 320-332.
- Kızıldaş, S. (2022). *Toplumsal Travmalara Maruz Kalan ve Tanık Olan Bireylerde Travma Sonrası Stres Bozukluğunun İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kilit, Z. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Endişe ve Bilişsel Sınav Kaygısı İlişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kilit, Z., Dönmezler, S., Erensoy, H., & Berkol, T. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Endişe ve Bilişsel Sınav Kaygısı İlişkisi. *Ortadoğu Tıp Dergisi*, 12(2), 262-268. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ortadogutipdergisi/article/741156>
- Kilpatrick, D. G., Ruggiero, K. J., Acierno, R., Saunders, B. E., Resnick, H. S., & Best, C. L. (2003). Violence and Risk of PTSD, Major Depression, Substance Abuse/Dependence, and Comorbidity: Results From the National Survey of Adolescents. *Journal of consulting and clinical psychology*, 71(4), 692. <https://psycnet.apa.org/record/2003-06685-007>
- Klosky, J. L., Krull, K. R., Kawashima, T., Leisenring, W., Randolph, M. E., Zebrack, B., Stuber, M. L., Robison, L. L., & Phipps, S. (2014). Relations Between Posttraumatic Stress and Posttraumatic Growth in Long-Term Survivors of Childhood Cancer: A Report From the Childhood Cancer Survivor Study. *Health Psychology*, 33(8), 878. <https://psycnet.apa.org/record/2014-15701-001>
- Koç, M. (2004a). Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238.

- Koç, M. (2004b). Ergenlik Döneminde Dua ve İbadete Yönelik Tutum ve Davranışlar Üzerine Bir Saha Araştırması. *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 147-178.
- Koçyiğit, F. (2019). *Teknoloji Bağımlılığının Psikolojik İyi Oluş İle İlişkisinde Bilinçli Farkındalık ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Değişkenlerinin Aracı Rolünün İncelenmesi* [Master's Thesis, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Kolltveit, S., Lange-Nielsen, I. I., Thabet, A. A. M., Dyregrov, A., Pallesen, S., Johnsen, T. B., & Laberg, J. C. (2012). Risk Factors For PTSD, Anxiety, and Depression Among Adolescents in Gaza. *Journal of Traumatic Stress*, 25(2), 164-170. <https://doi.org/10.1002/jts.21680>
- Korkut, A., & Keskin, İ. (2015). Öğretmen Adaylarının Belirsizlikten Kaçınma Düzeylerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Electronic International Journal of Education, Arts and Science*, 1(2), 31-57.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi* (6. Basım). Remzi Kitapevi.
- Kurt, D. G., & Ergene, T. (2017). Prediction of Risk Behaviours Among Turkish Adolescents. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 137-152.
- Ladouceur, R., Gosselin, P., & Dugas, M. J. (2000). Experimental Manipulation of Intolerance of Uncertainty: A Study of a Theoretical Model of Worry. *Behaviour research and therapy*, 38(9), 933-941.
- Landstedt, E., Hammarström, A., & Winefield, H. (2015). How Well Do Parental and Peer Relationships in Adolescence Predict Health in Adulthood? *Scandinavian journal of public health*, 43(5), 460-468.
- Laugesen, N. (2007). *The relationship between adolescent worry, intolerance of uncertainty, and fear of anxiety* [PhD Thesis]. Concordia University.
- Laugesen, N., Dugas, M. J., & Bukowski, W. M. (2003). Understanding Adolescent Worry: The Application of a Cognitive Model. *Journal of abnormal child psychology*, 31, 55-64.
- Liao, K. Y.-H., & Wei, M. (2011). Intolerance of Uncertainty, Depression, and Anxiety: The Moderating and Mediating Roles of Rumination. *Journal of clinical psychology*, 67(12), 1220-1239.
- Lovu, M. B. (2014). Adolescents' Positive Expectations and Future Worries on Their Transition to Adulthood. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 149, 433-437.

- Lovu, M.-B., Hărăguș, P.-T., & Roth, M. (2016). Constructing Future Expectations in Adolescence: Relation to Individual Characteristics and Ecological Assets in Family and Friends. *International Journal of Adolescence and Youth*, 23(1), 1-10.
<https://doi.org/10.1080/02673843.2016.1247007>
- Lyu, H., & Huang, X. (2016). Development and Validation of Future Time Perspective Scale For Adolescents and Young Adults. *Time & Society*, 25(3), 533-551.
- MacLeod, A. K., Rose, G. S., & Williams, J. M. G. (1993). Components of Hopelessness About the Future in Parasuicide. *Cognitive Therapy and Research*, 17(5), 441-455.
<https://doi.org/10.1007/BF01173056>
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. *İçinde Intelligence* (C. 17, Sayı 4, ss. 433-442). Elsevier.
- McCabe, K., & Barnett, D. (2000). First Comes Work, Then Comes Marriage: Future Orientation Among African American Young Adolescents *. *Family Relations*, 49(1), 63-70. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00063.x>
- McWhirter, E. H., & McWhirter, B. T. (2008). Adolescent Future Expectations of Work, Education, Family, and Community Development of a New Measure. *Youth & Society*, 40(2), 182-202. <https://doi.org/10.1177/0044118X08314257>
- McWhirter, E. H., Ramos, K., & Medina, C. (2013). ¿Y ahora que? Anticipated Immigration Status Barriers and Latina/o High School Students' Future Expectations. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 19(3), 288.
<https://psycnet.apa.org/record/2013-19073-001>
- Mels, C., Derluyn, I., Broekaert, E., & Rosseel, Y. (2010). The Psychological Impact of Forced Displacement and Related Risk Factors on Eastern Congolese Adolescents Affected by War. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(10), 1096-1104.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02241.x>
- Meroni, B. (2023). *L'intolleranza All'incertezza Come Fattore di Vulnerabilità Transdiagnostico in Età Evolutiva* [Università Degli Studi Di Padova].
<https://thesis.unipd.it/handle/20.500.12608/51506>

- Moller, V. (1996). Life Satisfaction and Expectations For the Future in a Sample of University Students: A Research Note. *South African Journal of Sociology*, 27(1), 16-26. <https://doi.org/10.1080/02580144.1996.10430699>
- Murtezaoğlu, Ç. (2022). *Ergenlerde Muthuluk, Öz-Yeterlik, Sosyal Onay İhtiyacı ve Akran İlişkilerinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nasıroğlu, S., & Çeri, V. (2016). Posttraumatic stress and depression in Yazidi refugees. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, Volume 12, 2941-2948. <https://doi.org/10.2147/NDT.S119506>
- Nemeroff, C. B., Bremner, J. D., Foa, E. B., Mayberg, H. S., North, C. S., & Stein, M. B. (2006). Posttraumatic Stress Disorder: A State of the Science Review. *Journal of psychiatric research*, 40(1), 1-21. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022395605000919>
- Neria, Y., & Sullivan, G. M. (2011). Understanding The Mental Health Effects of Indirect Exposure to Mass Trauma Through The Media. *Jama*, 306(12), 1374-1375.
- Nurmi, J.E. (1991). How Do Adolescents See Their Future? A Review of The Development of Future Orientation and Planning. *Developmental review*, 11(1), 1-59.
- Nurmi, J.E. (2004). Socialization and Self-Development: Channeling, Selection, Adjustment, and Reflection. İçinde *Handbook of Adolescent Psychology* (Second Edition, ss. 85-124). Wiley Online Library.
- O'Brien, T. O. (1990). How tol Tell a True War Story, The Things They Carried. İçinde *Diagnosticand Statistical Manual Of Mentaldisorders DSM-1* (ss. 80-95).
- O'Connor, R. C., Fraser, L., Whyte, M.-C., MacHale, S., & Masterton, G. (2008). A Comparison of Specific Positive Future Expectancies and Global Hopelessness as Predictors of Suicidal Ideation in A Prospective Study of Repeat Self-Harmers. *Journal of affective disorders*, 110(3), 207-214. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016503270800027X>
- Oettingen, G., & Wadden, T. A. (1991). Expectation, Fantasy, and Weight Loss: Is the Impact of Positive Thinking Always Positive? *Cognitive Therapy and Research*, 15(2), 167-175. <https://doi.org/10.1007/BF01173206>

- Okcu, E. (2016). *Travmaya Maruz Kalan Çocuklarda TSSB Gelişimi ve Şiddetiyle İlişkili Faktörlerin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Olson, E. A., Rosso, I. M., Demers, L. A., Divatia, S., & Killgore, W. D. S. (2016). Sex Differences in Psychological Factors Associated with Social Discounting. *Journal of Behavioral Decision Making*, 29(1), 60-66. <https://doi.org/10.1002/bdm.1876>
- Onur, T. (2023). *Ergenlerde Bağlanma Stilleri ile Sosyal Kaygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Osmanağaoğlu, N., Creswell, C., & Dodd, H. F. (2018). Intolerance of Uncertainty, Anxiety, and Worry in Children and Adolescents: A Meta-Analysis. *Journal of affective disorders*, 225, 80-90.
- Ozer, E. J., Best, S. R., Lipsey, T. L., & Weiss, D. S. (2003). Predictors of Posttraumatic Stress Disorder and Symptoms in Adults: A Meta-Analysis. *Psychological bulletin*, 129(1), 52. <https://psycnet.apa.org/record/2002-11509-005>
- Öngen, D. (2019). Ergenlikte Zihinsel Gelişim. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 26(1), 287-302.
- Özdemir, H. (2021). *Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, F. H. (2022). *Son Ergenlik Döneminde Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Aleksitimi Arasındaki İlişkide Anksiyetenin Aracı Etkisinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Işık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Öztürk, E. (2021). Kuşaklararası Travma Geçiş, Travmatik Yaşantıların Domino Etkisi ve Psikopatolojik İzleri. 3. *Uluslararası Turaz Adli Bilimler*. Adli Tıp ve Patoloji Kongresi, İstanbul Üniversitesi.
- Öztürk, Ö. (2013). *İntihar Olasılığı ve Aile İşlevselliği Arasındaki İlişkide Bilişsel Esneklik ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Değişkenlerinin Aracı Rolü* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyanık, T., & Tarlacı, S. (2023). Toplumsal Travma Döneminde Travma Sonrası Gelişim ve Temel İnançlardaki Sarsılmalar. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 3(6), 121-142.

- Parlaz, E. A., Tekgöl, N., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci. *Turkish Family Physician*, 3(2), 10-16.
- Perkonig, A., Kessler, R. C., Storz, S., & Wittchen, H. (2000). Traumatic Events and Post-Traumatic Stress Disorder in the Community: Prevalence, Risk Factors and Comorbidity. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 101(1), 46-59. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.2000.101001046.x>
- Prince, D. M., Epstein, M., Nurius, P. S., Gorman-Smith, D., & Henry, D. B. (2019). Reciprocal Effects of Positive Future Expectations, Threats to Safety, and Risk Behavior Across Adolescence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 48(1), 54-67.
- Qi, W., Gevonden, M., & Shalev, A. (2016). Prevention of Post-Traumatic Stress Disorder After Trauma: Current Evidence and Future Directions. *Curr Psychiatry Rep*, 18, 20.
- Raffaelli, M., & Koller, S. H. (2005). Future Expectations of Brazilian Street Youth. *Journal of adolescence*, 28(2), 249-262.
- Roberts, R. E., & Bengtson, V. L. (1993). Relationships With Parents, Self-Esteem, and Psychological Well-Being in Young Adulthood. *Social psychology quarterly*, 263-277.
- Rothbaum, B. O., Houry, D., Heekin, M., Leiner, A. S., Daugherty, J., Smith, L. S., & Gerardi, M. (2008). A Pilot Study of an Exposure-Based Intervention in the ED Designed to Prevent Posttraumatic Stress Disorder. *The American Journal of Emergency Medicine*, 26(3), 326-330.
- Rotter, J. B. (1975). Some Problems and Misconceptions Related to the Construct of Internal Versus External Control of Reinforcement. *Journal of consulting and clinical psychology*, 43(1), 56.
- Rubie-Davies, C. M., Peterson, E., Irving, E., Widdowson, D., & Dixon, R. (2010). Expectations of Achievement: Student Teacher and Parent Perceptions. *Research in Education*, 83(1), 36-53. <https://doi.org/10.7227/RIE.83.4>
- Sarı, S. (2007). Sürekli Kaygının Yordayıcıları Olarak Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Endişe ile İlgili İnançlar ve Kontrol Odağının İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.
- Sarı, S., & Dağ, İ. (2009). Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği, Endişe ile İlgili Olumlu İnançlar Ölçeği ve Endişenin Sonuçları Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(4), 261-270.

- Sarıçam, H., Erguvan, F. M., Akın, A., & Akça, M. Ş. (2014). The Turkish Short Version of the Intolerance of Uncertainty (IUS-12) Scale: The Study of Validity and Reliability. *Route Educational and Social Science Journal*, 1(3), 148-157.
- Savcı, H. (2016). *Ergenlerin Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları ile Gelecek Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sawyer, S. M., Afifi, R. A., Bearinger, L. H., Blakemore, S.-J., Dick, B., Ezeh, A. C., & Patton, G. C. (2012). Adolescence: A Foundation For Future Health. *The lancet*, 379(9826), 1630-1640.
- Schmid, K. L., Phelps, E., & Lerner, R. M. (2011). Constructing Positive Futures: Modeling the Relationship Between Adolescents' Hopeful Future Expectations and Intentional Self Regulation in Predicting Positive Youth Development. *Journal of adolescence*, 34(6), 1127-1135.
- Seginer, R. (2003). Adolescent Future Orientation: An Integrated Cultural and Ecological Perspective. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1).
- Seginer, R. (2009). *Future Orientation: Developmental and Ecological Perspectives*. Springer Science & Business Media.
- Sexton, K. A., & Dugas, M. J. (2009). Defining Distinct Negative Beliefs About Uncertainty: Validating the Factor Structure of the Intolerance of Uncertainty Scale. *Psychological assessment*, 21(2), 176.
- Soğucak, Z. E. (2018). *Cinsiyet Gelişim Bozukluğu Nedeniyle Opere Olmuş Ergenlerde Cinsiyet Roller ve Ebeveynlerde Posttravmatik Stres Bozukluğunun Değerlendirilmesi* [Uzmanlık Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Staats, S. (1987). Hope: Expected Positive Affect in an Adult Sample. *The Journal of Genetic Psychology*, 148(3), 357-364. <https://doi.org/10.1080/00221325.1987.9914565>
- Stoddard, S. A., & Pierce, J. (2015). Promoting Positive Future Expectations During Adolescence: The Role of Assets. *American journal of community psychology*, 56(0), 332-341.
- Stoddard, S. A., Varela, J. J., & Zimmerman, M. A. (2015). Future Expectations, Attitude Towards Violence, and Bullying Perpetration During Early Adolescence: A Mediation Evaluation. *Nursing research*, 64(6), 422. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4672368/>

- Stoddard, S. A., Zimmerman, M. A., & Bauermeister, J. A. (2011). Thinking About the Future as a Way to Succeed in the Present: A Longitudinal Study of Future Orientation and Violent Behaviors Among African American Youth. *American Journal of Community Psychology*, 48(3-4), 238-246. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9383-0>
- Sulimani-Aidan, Y. (2016). Future Expectations as A Source of Resilience Among Young People Leaving Care. *British Journal of Social Work*, 47(4), 1111-1127.
- Sulimani-Aidan, Y., & Benbenishty, R. (2011). Future Expectations of Adolescents in Residential Care in Israel. *Children and Youth Services Review*, 33(7), 1134-1141.
- Sungur, M., & Kaya, B. (2001). The Onset and Longitudinal Course of A Man-Made Post-Traumatic Morbidity: Survivors of the Sivas Disaster. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 5(3), 195-202.
- Şahinler, Y. (2021). Covid-19 Sürecinde Spor Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Belirsizliğe Tahammülsüzlük Düzeylerinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1), 13-26. <https://dergipark.org.tr/en/pub/inubesy/issue/62031/865714>
- Şıkel, Ç. (2023). *Ergenlerin Gelecek Beklentileri İle Duygusal Özerklik ve Psikolojik Sağlamlıkları Arasındaki İlişki*. <https://acikerisim.karatay.edu.tr/handle/20.500.12498/5980>
- Şimşek, H. (2012). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri ve Gelecek Beklentilerini Etkileyen Faktörler. *Journal of Theoretical Educational Science/Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5(1).
- Şirin, H. D., Şirin, E. F., & Erdoğan, A. (2023). Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Olumlu Gelecek Beklentisi Arasında Stresle Başa Çıkma Tarzının Aracı Rolü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 28(2), 122-134.
- Tantan Ulu, Ş. (2019). *Kaygı, Karar Verme ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* [Master's Thesis, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://gcris.ege.edu.tr/handle/11454/61056>
- Taş, M. A., & Özmen, M. (2019). Meslek Seçiminde Aile Desteği Ve Kariyer Uyum Yetenekleri İlişkisi: Olumlu Gelecek Beklentisinin Aracılık Rolü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 736-761.

- Taştan, S., & Yüksel, Z. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinde Gözlemlenen Psikolojik Uyumsuzluk, Olumlu Gelecek Beklentisi ve Öz-Yeterlilik Üzerine Bir Araştırma. *İçinde Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar 5*. Berikan Matbaacılık.
- Tatar, M. (2005). Öğretmen beklentisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- TDK. (2023). *Büyük Türkçe Sözlük*. <http://www.tdk.gov.tr/>.
- Terzi, A. R. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Güç Mesafesi ve Belirsizlikten Kaçınma Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 65-76.
- Thabet, A. A., Ibraheem, A. N., Shivram, R., Winter, E. A., & Vostanis, P. (2009). Parenting Support and PTSD in Children of a War Zone. *International Journal of Social Psychiatry*, 55(3), 226-237. <https://doi.org/10.1177/0020764008096100>
- Tiring, O. (2022). *Espor Oyuncularının Benlik Kurgusu, Mükemmeliyetçilik, Olumlu Gelecek Beklentisi ve Psikolojik Tepkilerinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Toker, B., & Kalıpçı, M. B. (2021). Benlik Saygısı, Olumlu Gelecek Beklentisi ve Geleceğe Yönelik Tutumun Mutluluk Üzerindeki Etkisi: Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(2 Pt 2), 473-484.
- Topaktaş, B. (2015). *Adölesanlarda Algılanan Sosyal Desteğin Gelecek Beklentisi ve Ruhsal Belirti Düzeyleri ile İlişkisi* [Uzmanlık Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Tran, Q. T. (2020). Uncertainty Avoidance Culture, Cash Holdings and Financial Crisis. *Multinational Business Review*, 28(4), 549-566.
- Trickey, D., Siddaway, A. P., Meiser-Stedman, R., Serpell, L., & Field, A. P. (2012). A Meta-Analysis of Risk Factors For Post-Traumatic Stress Disorder in Children and Adolescents. *Clinical psychology review*, 32(2), 122-138.
- Tuncer, M. (2011). Yükseköğretim Gençliğinin Gelecek Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 6(2), 935-948.
- Turhan, F. H., & Canpolat, B. (2023). Researching the Future Expectations of Sports Sciences Students. *Physical Education of Students*, 27(3), 126-134. <https://sportedu.org.ua/index.php/PES/article/view/1835>

- Türkon, H. (2019). *Ergenlerde (14-18) Bağlanma Stilleri ile Gelecek Beklentisi ve Öz-Denetim Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kayseri Örneği* [Master's Thesis]. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüzün, D. (2021). *Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları ve Travma Sonrası Stres Belirtileri Arasındaki İlişkide Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Düzenleyici Rolünün İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçar, M. Z. (2020). *Ergenlik Dönemi Bireylerinin Kişilik Özellikleri ile Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ulu, Ş. T., & Yaka, B. (2020). Kaygı, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Karar Verme Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*. <https://gcris.ege.edu.tr/handle/11454/80198>
- Uluçay, T., Özpolat, A. R., İşgör, İ. Y., & Taşkesen, O. (2014). Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Education Sciences*, 9(2), 234-247.
- Uzun, K., Tagay, Ö., & Cırcır, O. (2023). Childhood Traumas and Future Expectations in Adolescents: Examination the Role of Perceived Social Support and Attitudes to Seeking Psychological Help. *Current Psychology*. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04925-2>
- Ünalı, N., & Alyanak, B. (2018). Travma ile İlişkili Bozukluklar ve Dışsallaştırma Boyutu. *İçinde Çocuk ve Ergenlerde Travma ve Travmatik Durumların Etkileri ve Çözümleyici Yaklaşımlar* (1. Baskı, ss. 53-58). Türkiye Klinikleri.
- Vilhauer, J. S., Young, S., Kealoha, C., Borrmann, J., IsHak, W. W., Rapaport, M. H., Hartoonian, N., & Mirocha, J. (2012). Treating Major Depression by Creating Positive Expectations For the Future: A Pilot Study For the Effectiveness of Future-Directed Therapy (FDT) on Symptom Severity and Quality of Life. *CNS neuroscience & therapeutics*, 18(2), 102-109.
- Weiss, D. S., & Marmar, C. R. (1997). The Impact of Event Scale-Revised. *İçinde Assessing Psychological Trauma and PTSD* (ss. 399-411). Guilford Press.
- Wright, K. D., Lebell, M. A. A., & Carleton, R. N. (2016). Intolerance of Uncertainty, Anxiety Sensitivity, Health Anxiety, and Anxiety Disorder Symptoms in Youth. *Journal of Anxiety Disorders*, 41, 35-42.

- Wyman, P. A., Cowen, E. L., Work, W. C., & Kerley, J. H. (1993). The Role of Children's Future Expectations in Self-System Functioning and Adjustment to Life Stress: A Prospective Study of Urban At-Risk Children. *Development and psychopathology*, 5(4), 649-661. <https://www.cambridge.org/core/journals/development-and-psychopathology/article/role-of-childrens-future-expectations-in-selfsystem-functioning-and-adjustment-to-life-stress-a-prospective-study-of-urban-atrisk-children/1CB3DDC8AD369BAFECFF9D3B53EC6016>
- Yavuzer, H., Demir, İ., Meşeci, F., & Sertelin, Ç. (2005). Gunumuz Gençliğinin Gelecek Beklentileri. *HAYEF Journal of Education*, 2(2), 93-103. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhayefd/issue/8791/109826>
- Yıldırım, M., Çağış, Z. G., & Williams, G. (2023). Fear of COVID-19, Intolerance of Uncertainty, Psychological Capital, and Positive Future Expectations: Tests of Mediating Relationships With Healthcare Workers. *Archives of Psychiatric Nursing*, 45, 158-163. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883941723001012>
- Yıldız, B. (2017). *Güvenli Bağlanma Stili Kazandırma Yönelimli Psikoeğitim Programının Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Akademik Erteleme Üzerindeki Etkisi* [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldız, B., & Güllü, A. (2018). Belirsizliğe Tahammülsüzlük ile Aleksitimi Arasındaki İlişki ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 113-131. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aduefebder/issue/38277/426008>
- Yılmaz, B., & Şahin, N. H. (2007). Arama-Kurtarma Çalışanlarında Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 22(59), 119.
- Yorbık, Ö., Dikkatli, S., Cansever, A., & Söhmen, T. (2001). Çocuklarda ve Ergenlerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtilerinin Tedavisinde Fluoksetinin Etkinliği. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 11(4), 251-256.
- Yu, X., Lau, J. T., Zhang, J., Mak, W. W., Choi, K. C., Lui, W. W., & Chan, E. Y. (2010). Posttraumatic Growth and Reduced Suicidal Ideation Among Adolescents at Month 1 After the Sichuan Earthquake. *Journal of Affective Disorders*, 123(1-3), 327-331. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165032709004376>

- Yurtkoru, S., & Taştan, S. (2018). Öz-Bilinç Algısının Olumlu Gelecek Beklentisine Etkisi: Pozitif Psikoloji ve Kaynak Odaklı Yaklaşım Arka Planın ile Bir Değerlendirme. *İşletme Bilimi Dergisi*, 6(2), 1-24.
- Yüksel, B. (2014). *Kaygı Belirtilerini Açıklamada Bağlanma, Pozitif ve Negatif Duygu Düzenleme ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkiyi Bütünleyici Model Arayışı* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zeyrek, İ., & İşeri, E. (2020). COVID-19 Pandemisi ve Çocuk Ruh Sağlığı. *İçinde Psikiyatri ve COVID-19* (1. Baskı, ss. 72-79). Türkiye Klinikleri Yayınevi.
- Zhang, J., Zhao, G., Li, X., Hong, Y., Fang, X., Barnett, D., Lin, X., Zhao, J., & Zhang, L. (2009). Positive Future Orientation as A Mediator Between Traumatic Events and Mental Health Among Children Affected by HIV/AIDS in Rural China. *AIDS care*, 21(12), 1508-1516.

EKLER

EK-1 Kişisel Bilgi Formu

Sevgili öğrenciler,

Lise düzeyindeki öğrencilerin geleceğe yönelik algılarını ölçmek/anlamak amacıyla hazırlanmış olan bu ölçeği cevaplamanız beklenmektedir. Sizden aşağıdaki formda bulunan maddeleri okumanız ve seçeneklerden sadece birini işaretlemeniz istenmektedir. Bu veriler bilimsel araştırma kapsamında kullanılacaktır. Ölçeklerde toplamda 39 soru yer almakta olup yaklaşık beş (5) dakikanızı alacaktır. Soruların eksiksiz cevaplanması benim için önemlidir. Boş bırakmak istediğiniz soruyu boş bırakabilirsiniz. Ayrıntılı bilgi için Fitnat Nuri Tekerekoğlu Anadolu Lisesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisi Sibel Taşdelen olarak bana ulaşabilirsiniz. İletişim: sibeldundarr@gmail.com

Yukarıdaki açıklamayı okudum ve ben bu çalışmaya gönüllü olarak katılıyorum: Evet ()

Cinsiyet: Kız () Erkek ()

Sınıf Düzeyi: 9. Sınıf () 10. Sınıf () 11. Sınıf () 12. Sınıf ()

Sosyoekonomik Durum: Düşük () Orta () Yüksek ()

Yaş:

Okul:

Bölüm:

EK-2 Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği

(Madde Örnekleri)

OLUMLU GELECEK BEKLENTİSİ ÖLÇEĞİ				
Yönerge: Aşağıda geleceğe dair beklentileri tanımlayan bir dizi ifade yer almaktadır. Her bir ifadeyi dikkatli bir şekilde okuduktan sonra bu ifadelere ne derece katıldığınızı veya katılmadığınızı, ifadelerin yanındaki kutucuklardan size uygun olanı (X) işareti ile belirtiniz.				
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
	Kesinlikle Katılıyorum			
2. Eninde sonunda hedeflerime ulaşacağıma inanıyorum.				
4. Kişisel geleceğim konusunda kötümser sayılırım				
5. Bazı güçlükler olsa da geleceğe iyimser bakıyorum.				

EK-3 Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği

(Madde Örnekleri)

BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜLSÜZLÜK ÖLÇEĞİ Yönerge: Aşağıda hayatın belirsizliklerine insanların nasıl tepki gösterdiklerini tanımlayan bir dizi ifade yer almaktadır. Bu ifadelerin sizi ne derece doğru yansıttığını, yanındaki rakamlardan size uygun olan kutucuğu (X) işareti ile belirtiniz.	Bana Hiç Uygun Değil	Bana Çok Az Uygun	Bana Uygun	Bana Oldukça Uygun	Bana Tamamen Uygun
1. Önceden kestirilemeyen olaylar beni alt üst ediyor.					
3. Beklenmeyen durumlardan kaçınmak için insan hep ileriye planlamalıdır.					
4. Çok iyi şekilde planlansa bile beklenmeyen ufak bir durum her şeyi mahvedebilir.					
6. Beklenmedik olaylara katlanamıyorum.					
8. Belirsizlik, dolu dolu bir yaşam sürdürmemi engelliyor.					
10. Bir şeylerden emin olamadığım zamanlarda çok iyi iş çıkaramam.					
12. Tüm belirsiz durumlardan uzak durma ihtiyacı hissederim.					

EK-4 Olayların Etkisi Ölçeği

(Madde Örnekleri)

OLAYLARIN ETKİSİ ÖLÇEĞİ Yönerge: Aşağıda insanların bazen stres dolu olaylardan sonra yaşadıkları zorlukların listesi bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi okuyun ve sonra son 7 gün boyunca her zorluğun sizin için ne kadar sıkıntı/rahatsızlık verici olduğunu aşağıdaki cümleye göre belirtin: _____, bu zorluklardan ne kadar rahatsız oldunuz ya da zarar gördünüz?	Asla	Biraz	Az Çok	Oldukça	Aşırı
1. Olayı bana hatırlatan herhangi bir şey hislerimi geri getirdi.					
3. Diğer şeyler olay hakkında düşünmeme sebep oluyor.					
4. Sinirli ve öfkeli hissettim.					
6. Niyetlenmediğim halde/istemeden de olsa olayı düşündüm.					
7. Olay olmamış ya da gerçek değilmiş gibi hissettim.					
9. Olayın görüntüleri aklıma geldi.					
10. Sinirliydim ve kolayca ürküyordum.					
12. Olay hakkında hala birçok hisse sahip olduğumun farkındaydım, fakat onlarla uğraşmadım.					
13. Olay hakkında hissizdim.					
15. Uykuya dalmakta zorluk çekiyorum.					
16. Olay hakkında güçlü duydu dalgalanmalarım var.					
18. Konsantre olmakta zorluk çektim.					
19. Olayı hatırlatan unsurlar terleme, soluk almada zorluk, uykusuzluk ya da kalp çarpıntısı gibi fiziksel tepkilere sebep oldu.					
21. Tetikte ve savunmaya hazır hissettim.					
22. Olay hakkında konuşmamayı denedim.					

EK-5 Ölçek İzinleri

 Oya Baloglu 5 Eki
Alıcılar: ben ▾

Kullanabilirsiniz, teşekkürler

Prof Dr Aytül Çorapçıoğlu Özdemir
Psikiyatrist

Vali Konağı Cad Milas Apt
No 129 Kat 4 Daire 12
Nişantaşı İSTANBUL

Tel 212 2488585
Cep 533 2819101
Fax 212 2483187

Gönderen: Sibel Dünder
<sibeldundarr@gmail.com>
Gönderildi: 3 Ekim 2023 Salı 12:14
Kime: Oya Baloglu
<oya.baloglu@yorumdanismanlik.com>
Konu: Olayların Etkisi Ölçeği

[Alıntılanan metni göster](#)

 Hakan Sarıçam 4 Eki
Alıcılar: ben ▾

Sibel Merhabalar,
Ölçeğin maddeleri ve puanlama bilgileri ektedir.
Tez çalışması kapsamında memnuniyetle
kullanabilirsiniz.
Kolaylıklar ve sağlıklı günler dilerim.

**Not: Ölçek maddeleri ticari kazanç sağlayan
çalışmalarda kullanılamaz ve ölçek maddelerinin
tamamı sanal ortamda (tezin sonu, web siteleri vb.)
paylaşılamaz.**

Sibel Dünder <sibeldundarr@gmail.com>, 2 Eki
2023 Pzt, 14:39 tarihinde şunu yazdı:

[Alıntılanan metni göster](#)

Assoc. Prof. Dr. Hakan SARIÇAM
Psychological Counselor-PhD
Sivas Cumhuriyet University
Faculty of Education
Phone (IP): +90346 487 4630
Sivas/Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-8723-1199>

<https://scholar.google.com.tr/citations?user=yI4EIVwAAAAJ>

<https://avesis.cumhuriyet.edu.tr/hakansaricam>

 eolcay@metu.edu.tr 2 Eki
Alıcılar: ben ▾

Merhaba Sibel Hanım,

"Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği"ni
araştırmanızda tabii ki
kullanabilirsiniz.

İyi dilek ve sevgilerimle,

Olca

[Alıntılanan metni gizle](#)

Quoting Sibel Dünder <sibeldundarr@gmail.com>:

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE
YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI NO
06.10.2023	2023-32

Sayı : E-97105791-050.01.01-43964
Konu : Etik Kurul Hk.

Çalışmanın Türü	Yüksek Lisans Tezi
Konu	Anket Uygulama
Başlık	"Lise Öğrencilerinde Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Travma Sonrası Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi"
Yürütücü / Danışman	Doç. Dr. Cemre ERTEN TATLI
Yazar	Sibel TAŞDELEN
Karar	Olumlu

Prof. Dr Mehmet Lütfi YOLA
Etik Kurul Başkanı

Prof.Dr. Muhammet Fatih HASOĞLU
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Bülent Bahri KÜÇÜKERDOĞAN
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Kezban BAYRAMLAR
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Mahmut Serhat YENİCE
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Mazlum ÇELİK
Etik Kurul Üyesi

Ek:Sibel TAŞDELEN, Cemre ERTEN TATLI EKBF.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :*BSU2R5PPT*

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5999&eD=BSU2R5PPT&eS=43964>

Adres:Hasan Kalyoncu Üniversitesi Havaalanı Yolu Üzeri 8. Km. Şahinbey / Gaziantep
Telefon:0 (342) 211 8080 / 1400/1402 Faks:0 (342) 211 80 81
e-Posta:info@hku.edu.tr Web:www.hku.edu.tr
Kep Adresi:hasankalyoncu.unv@hs01.kep.tr

Bilgi için: Merve BİLGİN
Unvanı: Memur

GAZİANTEP VALİLİĞİ

İl Millî Eğitim Müdürlüğü

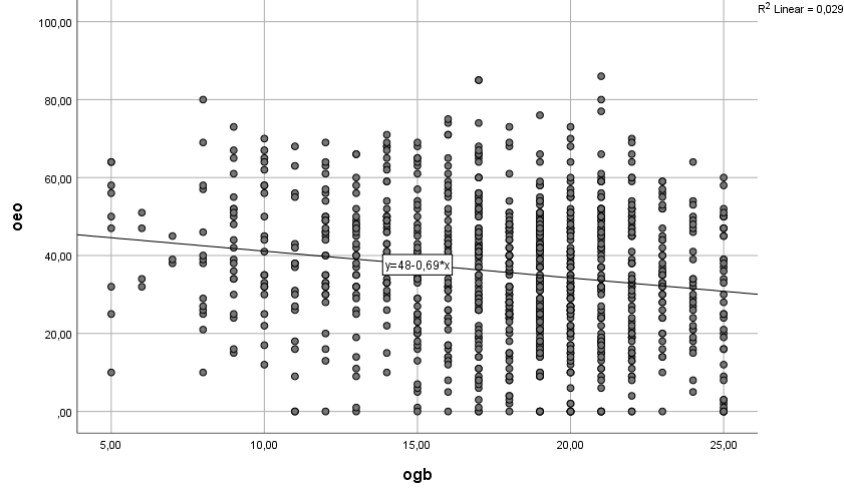
ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

EK-7 Milli Eğitim Ölçek Uygulama İzni

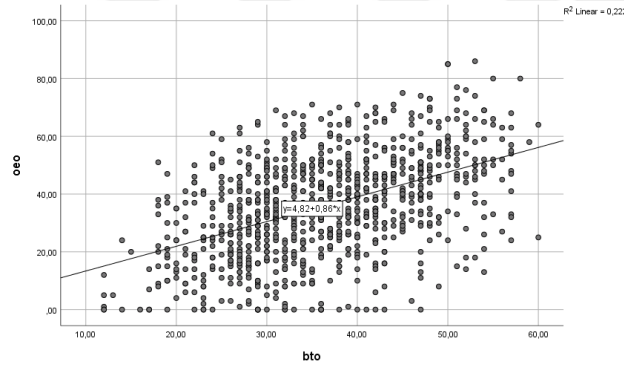
ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
İl MEM Evrak Sayısı	88992851
Adı-Soyadı	Sibel TAŞDELEN
Kurum / Üniversite	Hasa Kalyoncu Üniversitesi
Araştırma Yapılacak İl(ler)	Gaziantep
Araştırma Yapılacak Eğitim Kurumu ve Kademesi	Gaziantep İl Milli Eğitime Bağlı Şehitkamil ve Şahinbey İlçe Milli Eğitime Bağlı Lise öğrencileri
Araştırmanın konusu	Lise Öğrencilerinde Olumlu Gelecek Beklentisi , Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Travma Sonrası Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Üniversite / Kurum onayı	Var
Araştırma/proje/ödev/tez önerisi	Var
AY-SE Başvuru Formu	Var
Başvuru Taahhütnamesi	Var
Araştırma Yapılması Planlanan Okul Listesi	Var
Veri Toplama Araçları	1- Araştırma Soruları
Veri Toplama Araçları Kullanım İzni	Var .
Etik Kurul Onayı	Var
Veli İzin Formu	Var
Görüş istenen Birim/Birimler	-
KOMİSYON GÖRÜŞÜ	
Bu araştırma izin isteği komisyonumuzca Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından 21.01.2020 tarihinde yayımlanan 2020/2sayılı "Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri" konulu genelge kapsamında değerlendirilmiştir. Bilimsel çalışma kapsamında bu veri toplama araçlarının Gaziantep İl Milli Eğitime Bağlı Şehitkamil ve Şahinbey İlçe Milli Eğitime Bağlı Lise öğrencileri üzerinde okul idaresinin gözetiminde, gönüllülük esasına göre, eğitim öğretim sürecini aksatmadan uygulanması uygun görülmüştür. Gaziantep İl Milli Eğitime Bağlı Tüm Ortaokullardaki Öğretmenler Araştırmacı yapılan araştırmanın iki örneğini, çalışma tamamlandıktan sonra en geç iki hafta içerisinde Müdürlüğümüze CD'ye kayıtlı olarak vermeyi taahhüt eder.	
Komisyon kararı	Oybirliği ile İzin Verilmiştir.

EK-8 Saçılma Diyagramları

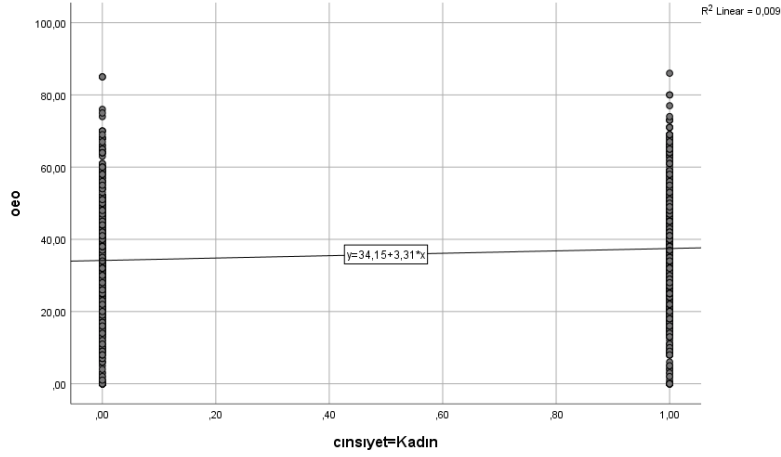
Travma Sonrası Belirti ve Olumlu Gelecek Beklentisi değişkenleri için Saçılma Diyagramı

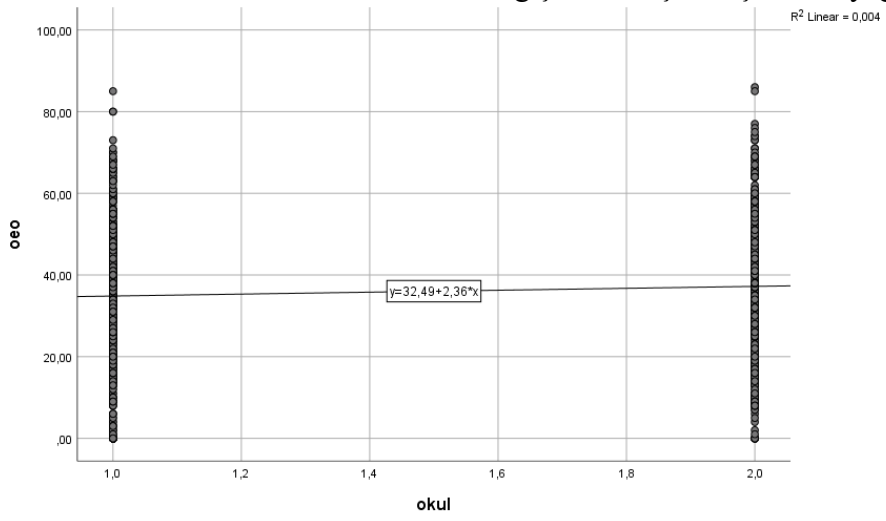
Travma Sonrası Belirti ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Değişkenleri İçin Saçılma Diyagramı

Travma Sonrası Belirti ve Cinsiyet Değişkenleri İçin Saçılma Diyagramı

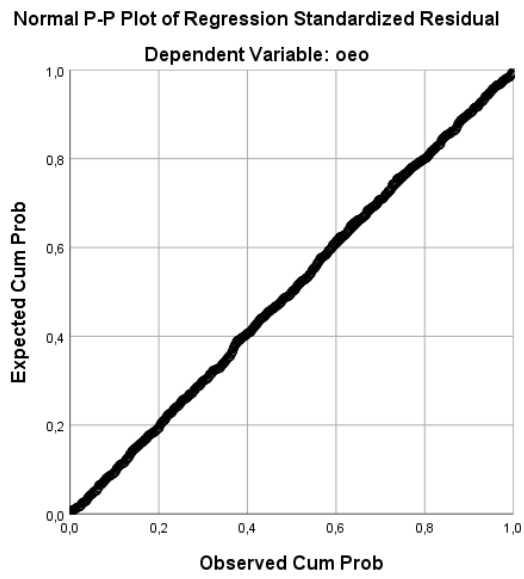
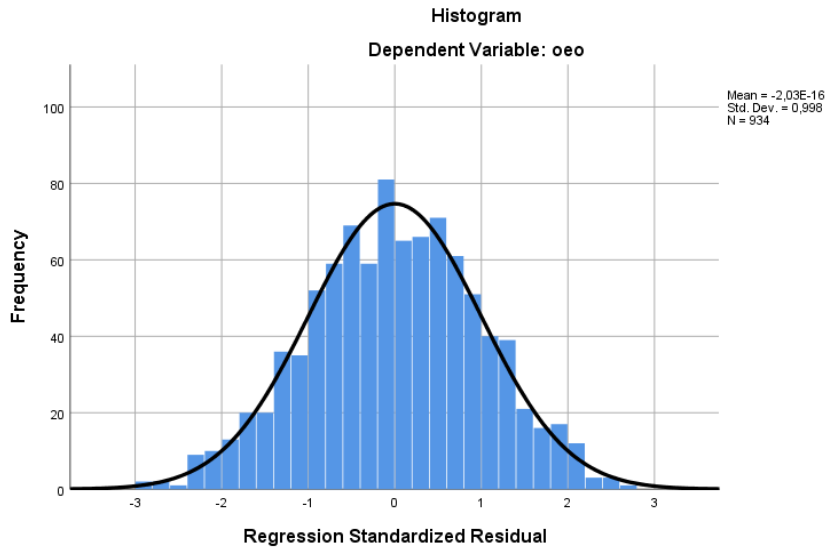

Travma Sonrası Belirti ve Okul Türü Değişkenleri İçin Saçılma Diyagramı

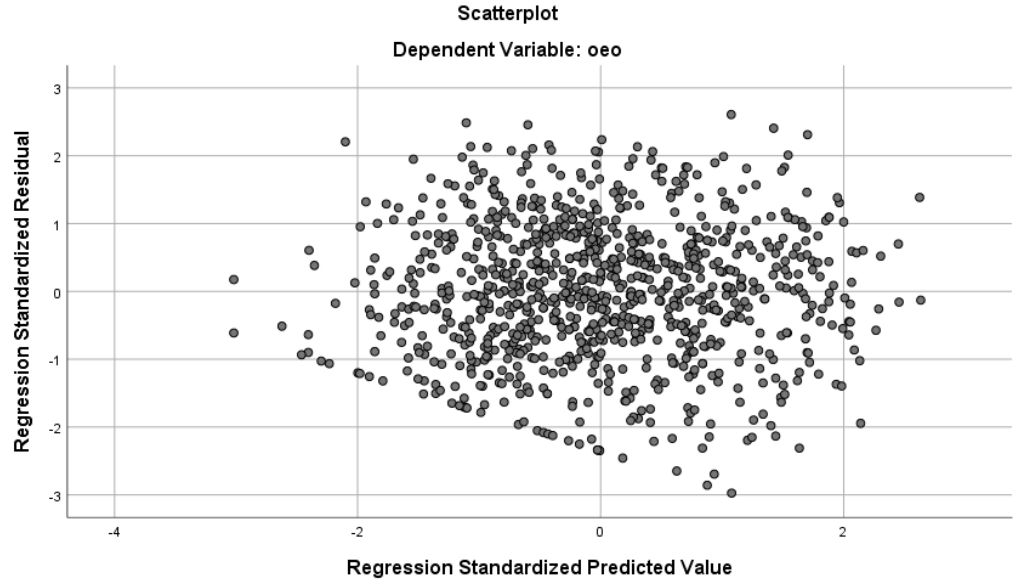
EK-9 Hataların Normal Dağılım Grafiği

Hataların Normal Dağılım Grafiği

EK-10 Eş varyanslık (Homoskedastiklik) Grafiği

Eş varyanslık (homoskedastiklik) Grafiği

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Sibel Taşdelen
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

EĞİTİM

Derece	Adı	Bitirme Yılı
Üniversite	: Sakarya Üniversitesi	2017
Yüksek Lisans	: Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2024
Doktora	:	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2020-2023	MEB-Fitnat Nuri Tekerekoğlu Anadolu Lisesi	Psikolojik Danışman

UZMANLIK ALANI

Psikolojik Danışman

YABANCI DİLLER

İngilizce

BELİRTMEK İSTEĞİNİZ DİĞER ÖZELLİKLER

YAYINLAR

Taşdelen, S., & Tatlı, C. (2023). *Lise Öğrencilerinde Olumlu Gelecek Beklentisi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Travma Sonrası Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. 15. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi (pp. 476-484). İstanbul. Güven Plus Grup Danışmanlık A.Ş. Yayınları.